

SOSYAL HİZMET

“SOCIAL WORK”

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını
Publication of Association of Social Workers
2019/2 Temmuz-Aralık
(Yayın Tarihi: Ekim 2019)

Sahibi/Owner
Fikri AKBİN

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Adına
Genel Başkan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Öğr. Gör. Merve Deniz PAK
Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Adına
Basın ve Yayın Sekreteri

Editör
Abidin ÖZDEMİR
Sosyal Hizmet Uzmanı

Yayın Kurulu/Editorial Board
Doç.Dr. Gonca POLAT (Başkan)
Ankara Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü
Öğr. Gör. Mehmet Can AKTAN (Başkan Yardımcısı)
Başkent Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü
Kenan TOPCU
Sosyal Hizmet Uzmanı -AÇSHB
S.Sedat TÜRKERİ
Sosyal Hizmet Uzmanı
Ergin BALCI
Sosyal Hizmet Uzmanı -SHUDER
Süleyman KAÇMAZ
Sosyal Hizmet Uzmanı -SHUDER

İletişim İçin
Sosyal Hizmet Dergisi
Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi
Meşrutiyet Mah. Karanfil Sok. Zafir İş Merkezi 4/86 Kızılay /ANKARA
Tel: 0 530 200 18 86
E-Posta: dergi@shudernegi.org
www.shudernegi.org

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
Önsöz	3
Sunuş	4
Türkiye’de Çocuk Hizmetleri ve Sosyal Hizmet SHU Ergin Balcı/SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi	6
Ebeveyn Tutumlarının Bağımlılık ile Olan İlişkisi SHU Dilek Mermer	18
Türkiye’de Okul Sosyal Hizmetinin Gerekliliği Nazilli Örneği SHU Ceylan Yaşar, SHU Rahime Yoldaş	31
Göçmen ve Sığınmacı Çocukların Eğitim Hakkından Faydalanmaları Üzerine Bir Derleme SHU S. Elif Cıbrır- Psi. Yağmur Karakaş	50
Çocuklar ve Dijital Bağımlılık SHU Öğr. Gör. Mehmet Can Aktan/ SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi	66
Çocuk Adalet Sistemine Bakış ve ÇAÇAV Avukat Şahin Antakyalıoğlu	72
ECPAT Türkiye-Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyle (ÇTCS) Mücadele Ağı SHU Arş. Gör. Ezgi Yaman	81
“Göç ve Çocuk” Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) Faaliyet Örnekleri SGDD Konya Meram Temsilciliği	87
Gençlerle Sosyal Grup Çalışması SHU Selma Maşalacı/SHUDER İzmir Şube Yönetim Kurulu Üyesi	93
Engelli Politikalarının Değerlendirilmesi Arş. Gör. Ramazan Kocakaya, SHU Muhammet Kiremitçi	101
Kadın ve Şiddet Sinem Yılmaz	117
Öğrenci Köşesi-Sosyal Hizmet Tarihini Merak Ederken Notlar Yasemin Şenyurt (Sosyal Hizmet Öğrencisi)	126
Kitap Tanıtımı-Sosyal Hizmet Yönetimi Bugünü ve Yarını SHU Turgay Çavuşoğlu	129
Kitap Tanıtım-Psikiyatrik Sosyal Hizmet SHU Öğr. Gör. Merve Deniz Pak, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi	131
Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Çalışmaları Ozan Çetin (Genç Hayat Vakfı, Çocuk İşçiliğini Önleme Program Yöneticisi)	133
Sosyal Hizmet Mesleğinin İnşasında Kilometre Taşları- Mary Ellen RICHMOND SHU Öğr. Gör. Mehmet Can Aktan, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi	135
İspanya’da Sosyal Hizmet Eğitiminde bir Örnek: Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi SHU Öğr. Gör. Merve Deniz Pak, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi	139
Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi 2019 Yılı Birinci 6 Aylık Faaliyet Raporu SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu	142
Sosyal Hizmet Dergisi Yayın Kuralları	145

ÖNSÖZ

Çocuklar...En fazla örselediklerimiz. Onlardan söz etmek istedik size. Dergimizin bu sayısını çocuklar üzerine kurguladık. 18 yaşındaki bir bireyin çocuk olduğunu henüz özümseyemedik galiba, yasalar önünde netmiş gibi görünen çocuk kavramı sanki toplumda karşılığını bulamıyor gibi görünüyor.

Sosyal hizmet uzmanlarına düşen görev, çocuk refahı alanında bir etki ajanı gibi çalışarak toplumda zihinsel ve bilişsel bir dönüşümü yaratabilmek için bitimsiz bir gayret içinde olmaktır. Bu görev bir süre sonra sonlanabilecek bir görev değildir.

Toplumsal değişme, insan var oldukça süreceğine göre, yaşanan çağın gereksinimleri ne ise, çocuk refahı alanında da ortaya çıkan gereksinimleri öngörmek, o doğrultuda toplumun evrilmesinde öncü olmak sosyal hizmet uzmanlarının mesleki sorumlulukları arasındadır.

Günümüzde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 197 ülke tarafından imzalanmış dünyada en fazla ülke tarafından kabul görmüş bir hak belgesidir. Bu gerçeklik ortada iken en çok istismar edilen en çok hakkı yenen, yok sayılan, eziyet gören, şiddete maruz kalan toplum kesimleri çocuklardır.

Küçük yaşta evlilik olarak adlandırılarak şirinleştirilen istismarın, bir toplumsal gerçeklik gibi sunulması, bu durumun kabul gördüğü toplumların, içinden çıkılmaz bir keşmekeşte boğulmaları kaçınılmaz bir gerçekliktir, çocuk işçiliği günümüzde pervasızca sürdürülmektedir, kullandığı silahtan daha kısa olan çocukları, onları savaşın içine sokanların dışında kalan her insaf sahibi görebilmektedir. Savaşların yarattığı yıkımlar en çok çocukları hırpalamaktadır, göçler en çok çocukları yıkmaktadır, yaşanan travmalar bir ömür boyu sürececek izler bırakacaktır-göçler yaşanacak bir ömür bırakırsa tabii ki. Çocuk pornografisi, zorla alıkoyma, uyuşturucu madde satışında çocukların kullanılması, zorla cinsel işçilik, organ nakli, dilendirme her türlü istismar için çocuk hırsızlığı, tüm bu sözü edilenler önümüzde devasa bir sorun yumağı olarak durmaktadır.

Bu devasa sorunları yaratanların çocuklar olmadığı kesindir. Sorunları çözebilecek olanlar da çocuklar değildir.

Haydi, işbaşına demiyorum, biliyorum ki sosyal hizmet uzmanları zaten işbaşındalar, ancak yetmediğini hepimiz görüyoruz, daha çok duyarlılık gerekiyor, toplumların, toplulukların harekete geçirilmesi gerekiyor. Meslektaşlarımız edindikleri teknik ve bilimsel birikimleri ile toplumsal dinamikleri doğru yöne kanallı edebilecek yetenektedirler.

Katkı veren tüm yazarlar bu devasa sorun yumağının çözülmesinin birer neferidir, kendilerine ve bu derginin yayına hazırlanmasındaki gayretlerinden dolayı değerli yayın kurulu üyelerimize yönetim kurulumuz adına en içten duygularla teşekkürlerimi sunuyorum.

Fikri AKBİN

SHUDER

Genel Merkez Yönetim Kurulu Başkanı

SUNUŞ

Merhaba sevgili meslektaşlarım, sosyal hizmet alanının profesyonelleri ve değerli okurlar. Bu sayımızda çocuk konusuna daha çok yer verdik. Her sayıda Çocuk Refah Alanından mutlaka yazılar olması yönünde Yayın Kurulu olarak fikir birliğine vardık. Sosyal Hizmet Mesleği açısından çocuğun korunması, çocuğun yüksek yararı, çocuk ihmal ve istismarının önlemesi hep ön planda olmuştur. Çocuk ihmal ve istismarına yönelik sürekli artan oranda haberlerin olduğu günümüzde, birde bilinip görülmeyen, duyulup ortaya çıkarılamayan vakalar bulunmaktadır. Bu nedenle konunun güncel tutulması, önem verilmesi ve ihmal edilmemesi gerekmektedir.

Alandan, uygulama ve deneyim paylaşımlarının bizim için önemli olduğunu hep vurguluyoruz. Bu sayıda da alandan gelen yazılar ön plana çıkmıştır. Çocuk Refah Alanına yönelik olarak; SHU ve SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Ergin Balcı'nın "Türkiye'de Çocuk Hizmetleri ve Sosyal Hizmet", SHU Dilek Mermer'in "Ebeveyn Tutumlarının Bağımlılık ile Olan İlişkisi", Sosyal Hizmet Uzmanları Ceylan Yaşar ve Rahime Yoldaş'ın "Türkiye'de Okul Sosyal Hizmetinin Gerekliği Nazilli Örneği", SHU S. Elif Cıbrır ve Psikolog Yağmur Karakış'ın "Göçmen ve Sığınmacı Çocukların Eğitim Hakkından Faydalanmaları Üzerine Bir Derleme", SHU/SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Öğr. Gör. Mehmet Can Aktan'ın "Çocuklar ve Dijital Bağımlılık", Avukat Şahin Antakyalıoğlu'nun "Çocuk Adalet Sistemine Bakış ve ÇAÇAV", Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyle Mücadele Ağı/ECPAT Turkey Uluslararası Temsilcisi SHU/Arş. Gör. Ezgi Yaman'ın "ECPAT Türkiye-Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyle (ÇTCS) Mücadele Ağı" ve SGDD Konya Meram Temsilciliğinin "Göç ve Çocuk Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) Faaliyet Örnekleri" başlıklı yazıları yer almaktadır. Çocuk Refah Alanına ilişkin farklı bilgiler ve farklı bakış açıları sunmaktadır.

Arş. Gör. Ramazan Kocakaya ve SHU Muhammet Kiremitci'nin "Engelli Politikalarının Değerlendirilmesi" yazısı engellilik politikalarına bir bakış sunmaktadır. SHU/SHUDER İzmir Şube Yönetim Kurulu Üyesi Selma Maşalacı'nın "Gençlerle Sosyal Grup Çalışması" yazısı, alanda pek kullanmadığımız temel yöntemlerimizden olan sosyal grup çalışmasının uygulanabilirliğinin gösterilmesi açısından önem arz etmektedir. Uludağ Üniversitesi lisans ve Atatürk Üniversitesi açıköğretim öğrencisi Sinem Yılmaz'ın "Kadın ve Şiddet" konulu yazısı her türlü şiddete karşı çıkmak gerektiği açısından önemlidir.

Dergide, öğrenci çalışmalarının ve serbest yazılarının da yer almasına özen gösteriyoruz. Sosyal hizmet öğrencisi Yasemin Şenyurt'un "Sosyal Hizmet Tarihini Merak Ederken Notlar" yazısı yer almaktadır.

Kitap tanıtımı köşesinde; SHU Turgay Çavuşoğlu “Sosyal Hizmet Yönetimi Bugünü ve Yarını” SHU/SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi, Öğr. Gör. Merve Deniz Pak “Psikiyatrik Sosyal Hizmet” kitaplarının tanıtımını yapmışlardır.

Genç Hayat Vakfı, Çocuk İşçiliğini Önleme Program Yöneticisi Ozan Çetin “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Çalışmaları” yazısında Vakıf tarafından yapılan çalışmalardan kısa bir kesit sunmaktadır. Sosyal Hizmet Alanına Katkı Yapan Ünlüler Köşesinde Öğr. Gör. Mehmet Can Aktan “Sosyal Hizmet Mesleğinin İnşasında Kilometre Taşları- Mary Ellen Richmond” konulu yazısında Richmond hakkında bizleri bilgilendirmiştir. Öğr. Gör. Merve Deniz Pak “İspanya’da Sosyal Hizmet Eğitiminde Bir Örnek: Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi” yazısı ile katıldığı bir konferansta tanıma fırsatı bulduğu sosyal hizmet okulu ile ilgili izlenimlerini bizimle paylaşmıştır.

Yine bu sayıda da SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu faaliyet raporuna yer verilmiştir. 2019 Yılına ilişkin Ocak-Haziran aylarını kapsayan 6 aylık faaliyet raporu da meslektaşlarımızın ve üyelerimizin bilgisine sunulmuştur.

Görüş ve önerilerinize her zaman önem veriyoruz. Katkılarınız bizim için çok değerlidir. Akademisyeni, alanda çalışanı, öğrencisi ve alanın diğer profesyonelleri hep birlikte katkı sunmaktayız. Her türlü çalışmanız, görüş ve önerileriniz değerlendirilmekte ve dergide hayat bulması için gayret gösterilmektedir.

Bu Derginin ortaya çıkmasında emek veren herkese özverili çalışmaları ve katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Derginin başta meslektaşlarımız ve öğrencilerimiz olmak üzere ilgi duyan herkese yararlı olması diliyorum.

Sevgi ve saygılarımla, 08 Ekim 2019

Abidin ÖZDEMİR
Editör
Sosyal Hizmet Dergisi Yayın Kurulu Adına

TÜRKİYE'DE ÇOCUK HİZMETLERİ VE SOSYAL HİZMET

Ergin BALCI¹

Çocuk Kavramı, Algısı ve Değeri:

İnsan yaşamı literatürde genel olarak bebeklik, ilk çocukluk, orta ve geç çocukluk, ergenlik, genç yetişkinlik, orta yetişkinlik ve yaşlılık veya ileri yetişkinlik gibi dönemlere ayrılarak incelenmektedir. Ayrıca bu dönemlerin de kendi içinde, gelişim ve değişim odağında, farklı dönemlere ayrılarak incelendiği görülmektedir.

Literatürde farklı tanımları yapılan çocukluk dönemi; modern paradigmanın kabul ettiği 0-18 yaş aralığındaki bireylerin, yaşamlarında kendine özgü farklılıkları olan, fiziksel/cinsel, bilişsel/zihinsel, duygusal, kişilik/kimlik, tinsel/ahlaki ve sosyal gelişim ve değişimi içermektedir. İnsanların yaşamları boyunca belki de en çok zorlandığı, fırtınalı değişim/dönüşüm/gelişim süreci çocukluk dönemidir.

Bununla birlikte, insanlık tarihinde çocuk ve çocukluk kavramı ile çocuğa atfedilen değer ve biçilen roller ülkeden ülkeye, toplumdan topluma, hatta topluluk ve ailelere göre farklılık gösterdiği bilinmektedir.

Tarih boyunca bireylerin yaşamını şekillendiren, hak ve sorumluluk sınırlarını çizen, değerler atfeden devletler, kültürler, dinler vb. güçler; koydukları kurallarla, politika ve uygulamalarla, çocuk ve çocukluk kavramının tanımlanmasında da rol oynamışlardır.

Bireyin bağımsız kişilik geliştirmesinin, kendini ifade etmesinin, yaratıcılığının, özgür seçim yapabilmesinin önemsendiği bireyci batı toplumlarının aksine, batılı olmayan toplumlarda bireyin, toplumda yaşayan diğer bireylerle uyum içinde olması, toplumun onayını alması, kendi hedeflerini toplumun beklentilerine göre belirlemesinin beklendiği kolektif toplum değerleri hâkimdir (Üskül, Hynie, ve Lalonde, 2004; Lim ve Smith, 2008; Kharkhurin ve Motalleebi, 2008; Kağıtçıbaşı, 1981; 1996a; 2002. akt. Aslan ve Arslan Cansever, 2012; Balcı, 2017).

Kolektif değerlerin öncelik taşıdığı, bireysel bağımlılığın, otoritenin, statü kazanmanın ve grup değerlerine uyumun başat değerler olduğu Türk toplumunda çocuğun toplumsallaşması bu değerler çerçevesinde gerçekleşmektedir (Aslan ve Arslan Cansever, 2012. akt: Balcı,2017).

Geleneksel toplumlarda çocuk; kendisi ve içinde yaşadığı çevre-toplumda karar verme süreçlerine katılımı asgari düzeydedir. Bu tür toplumlarda çocuk bir öznenen çok yetişkinlerce toplumun geleceğinin teminatı olarak değer kazanırlar. Bu durum, çocuğu hakları olan birer bireyden çok bir beka objesi olarak nesnelleştirmektedir.

Dünyada çocuk haklarının ve bugünkü içeriği ve kapsamıyla çağdaş çocuk koruma paradigmasının gelişimi yüzyıllar almıştır.

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı/SHUDER Yönetim Kurulu Üyesi

Çocuk hakları alanında ilk toplumsal politika belgesinin 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kantonu'nda yayınlanan bir emirname olduğu kabul edilir. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen “Cenevre Bildirgesi” ise “hak” sözcüğünün benimsendiği ilk belge niteliğini taşır.

Zamanla iyi niyet ifadesinden öteye gitmeyen Bildirgeden çok, yükümlülükleri tanımlayıcı ve bağlayıcı uluslararası belgelere gereksinim olduğu anlayışının baskın olmasıyla beraber, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmıştır. Çocukların altın çağı olarak kabul edilen 20. yüzyılda haklarını güvence altına alan, çocukların insan hakları belgesi olan ÇHS’ni Ülkemiz bazı maddelerine çekince koysa da ilk imzalayan ülkeler arasındadır.

ÇHS’den önce çocuklar toplumda hakları olan bireyler değil, daha çok ihtiyaçları olan bireyler olarak görülmekteydi.

Son dönemlerde “**demokratik sosyalleşme**” ve “**katılımcılık**” literatürde çocuklar için sık kullanılmaya başlanan kavramlardır (Balcı, 2017). Çocukların yetişkinlerden farklı özel korunması gereken ve özel ihtiyaçları olan bireyler oldukları anlayışının sanayi devrimi sonrasında başladığı görülmektedir. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının yaşandığı 20. Yüzyılda, savaşlardan en çok etkilenenlerin çocuklar olduğundan hareketle çocukların kendilerine özgü özellikleri, özel ihtiyaçları ve hakları olan bireyler olduğu anlayışı ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Çocuk hakları kavramına uluslararası boyutta odaklanan Çocuk Hakları Sözleşmesi, bir yandan çocukları yetişkin korumasından yararlandırıırken, bir yandan da uluslararası hukuk düzeyinde hakların öznesi durumuna getirmiştir (Lansdown, 2001, akt: Brady, 2007: 32). Dolayısıyla, çocuklar kendi sosyal yaşamlarının olduğu kadar çevrelerindeki kişilerin yaşamlarının ve içinde yaşadıkları toplumun belirleyicisi ve kurucusudur ve öyle görülmelidir. Çocuklar toplumsal yapı ve süreçlerin edilgen öznelere değildir (James ve Prout, 1990: 8. akt: Sanders ve Mace, 2006: 92). Böylece, yurttaşlık kavramı, sadece yetişkin dünyasına ait bir kavram olmaktan çıkmış, çocuk ve gençlerin de hakları olan bireyler olarak kabul görmeleri sağlanmıştır. Bu dönüşüm ile birlikte çocuk ve gençlerin toplumun eşit üyeleri, yani yurttaşları olarak kabul edilmesi gerçekleşmiştir (Karataş ve Acar, 2008).

Ülkemizde Çocuklara Sunulan Kurumsal Hizmetlere Genel Bir Bakış:

Selçuklu Devleti döneminde başlayan ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde devam eden “Ahilik” teşkilatında yamak ve çıraklık uygulamaları ile çocuklara yönelik çok ciddi eğitimler verilmiştir. Çocuklar aldıkları sistematik eğitimle sadece mesleki eğitim almakla kalmamış, toplumsal değerler, görgü, örf, adetler konusunda eğitilmişlerdir (Çavuşoğlu, 2014).

Osmanlı İmparatorluğunun Sanayi Devrimine ayak uyduramaması sonucu yaşanan; yoksulluk, ekonomik sıkıntılar, savaşlar, toprak kayıpları beraberinde korunmaya muhtaç çocukların bakım sorununu ortaya çıkarmıştır. Özellikle halk arasında “93 Harbi” olarak bilinen Osmanlı Rus Savaşları (1877-1878) sonrasında çocuklara yönelik bakım kurumlarının arttığını görmekteyiz (Çavuşoğlu, 2014).

Osmanlı döneminde çocukları odak alan belli başlı kurumlar oluşmuştur: Niş İslahhanesi (1863), Tanzimat dönemine damgasını vuran Darüşşafaka (1873) ve Darülaceze (1895), Darul hayrı-Ali (1903), Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917) vb. Darüşşafaka, Darülaceze, Darüleytam ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Osmanlı'dan Cumhuriyete yaşamını sürdürülen kurumlar arasında yer almaktadır. Darüleytamlar 1926, Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) 1983 yılında kanunla kapanmıştır (Çavuşoğlu, 2014).

Ülkemizin ilk “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun”u 1949 yılında 5387 sayı ile kabul edilmiştir. 1957 yılında kabul edilen 6972 sayılı kanun korunmaya muhtaç çocuklar alanında ikinci kanunumuzu oluşturmuştur. Bu kanunlar ile Koruma Birlikleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB), Milli Eğitim Bakanlıklarına (MEB) sorumluluk verilmiş Çocuk Yuvaları SSYB’na Yetiştirme Yurtları MEB’na bağlanmıştır (Çavuşoğlu, 2014).

1983 yılında çıkarılan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (SHÇEK) ile korunmaya muhtaç çocuk tanımı kapsamlı olarak yapılmış ve yatılı bakım hizmetleri bu kurum çatısı altında daha da çeşitlenmiştir.

SHÇEK’e göre çocuk genel olarak “korunmaya muhtaç çocuk” çerçevesinde ele alınmıştır. Korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen çocuklara öz aileleri dışındaki aileler yanında bakım odaklı “evlat edindirme” ve “koruyucu aile” hizmet modellerinin yanı sıra evlat edindirilemeyen veya koruyucu aileye verilemeyen çocuklara çocuk yuvalarında (0-12 Yaş) ve yetiştirme yurtlarında (13-18) bakım hizmeti verilmiştir. Bakım hizmeti modellerine iki binli yılların başında başlayan, 2008-2009 yıllarından sonra bir bakım hizmeti politikası olarak kabul edilen, 5-8 çocuğun bir bakım personeli ile birlikte yaşadıkları “çocuk evleri” de eklenmiştir.

2005 yılında çıkan Çocuk Koruma Kanununun (ÇKK) tanımladığı suça sürüklenen ve suç mağduru çocuklar için SHÇEK’e ayrı ayrı kuruluşlar açma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsamda, 2006 yılından itibaren *suça sürüklenen çocuklara* hizmet vermek amacıyla 20-40 kapasiteli “Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri” ile *suç mağduru çocuklar* için “Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri” açılmaya başlanmıştır. Bu merkezlerin isimleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulduktan sonra Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) olarak değiştirilmiştir.

SHÇEK döneminde (1983-2011), kurumsal kapasite, performans ve enerjinin büyük bölümü çocukların “korunmaya muhtaç” duruma gelmesinden sonraki süreçte sunulan bakım hizmeti modeline harcandığı, ihmal ve istismara uğramış çocuklara “rehabilitasyon” hizmetinin yeterince sağlanamadığı söylenebilir. Çocukları ekonomik yetersizlikler nedeniyle korunmaya muhtaç hale getirmeden, çocuklar için ailelerine verilen ayni ve nakdi yardımlar-ki oldukça az sayıda aileye düşük miktarlarda verilen yardımlardır- ile toplum merkezlerinde başta kadınlara verilen eğitimler dışında çocukları risklerden koruyucu-önleyici hizmetlerin hemen hiç olmadığı söylenebilir.

Ancak yukarıda belirtilen yetersizliklerin çok yönlü nedenlerini belirtmemek SHÇEK döneminde elde edilmiş birikimlere ve sarf edilen çabalara haksızlık olur. Ülkemizde 1980 sonrasında uygulanmaya başlanan neo-liberal ekonomik politikalar sonucunda sosyo-politik ve ekonomik alt

yapısı hazırlanmadan başlayan sanayileşme ve köyden kente kontrolsüz göç süreci ve buna bağlı oluşan toplumsal çözümlerden en çok çocuklar etkilenmiştir. İhmal ve istismar vakalarında hem niceliksel artış yaşanmış, hem de çocuklar çok daha ağır istismarlara maruz kalmıştır. Bir yönüyle de iletişim araçlarının etkisiyle bu ihmal ve istismar vakalarının görünürlüğü artmıştır.

Buna karşın SHÇEK döneminde hükümetlerin sosyal hizmetlere bütçeden ayırdığı pay yukarıda sayılan sorunlarla baş edebilecek miktarın çok çok altında kalmıştır. SHÇEK kapsamlı, nitelikli ve etkili sosyal hizmet sunumu yapacak nitelikli ve yeterli sayıda personele hiçbir zaman sahip olamamıştır. 28 yıllık varlığı süresince bütün sosyal hizmet alanlarında (çocuk, engelli, kadın, yaşlı, sosyal yardım vb.) hizmet sunmaktan sorumlu ve sadece bir Genel Müdürlük olarak yapılandırılan SHÇEK'e atanan yöneticiler ve çalışan profesyonellerin büyük bölümünün sosyal hizmet alanında deneyimli olmamaları bu sorunları daha da çözümsüz kılmıştır.

2011 yılında çıkarılan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılmış, çocuklara yönelik hizmetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına dönüştürülmüştür) altında oluşturulan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla sunulması amaçlanmıştır.

Söz konusu Kararnamenin 8. Maddesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

a) Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.

b) Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.

c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce çocuklara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usûl ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.

ç) Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak.

d) Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan veya yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak.

e) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetleri, habersiz denetimleri de kapsayacak şekilde yerinde denetlemek, tespit edilen aksaklıklara ve yetersizliklere karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak.

f) Özel surette korunması gereken çocuklara en nitelikli hizmetin verilebilmesini teminen, fiziki altyapı, nitelikli personel yetiştirilmesi ve istihdamı gibi hususlarda her türlü önlemi almak.

g) Özel surette korunması gereken çocukların ilgili mevzuat uyarınca işe yerleştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak.

ğ) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik edici mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak.

h) Özel surette korunması gereken çocuklar sorununda toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek.

ı) Evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini koordine etmek.

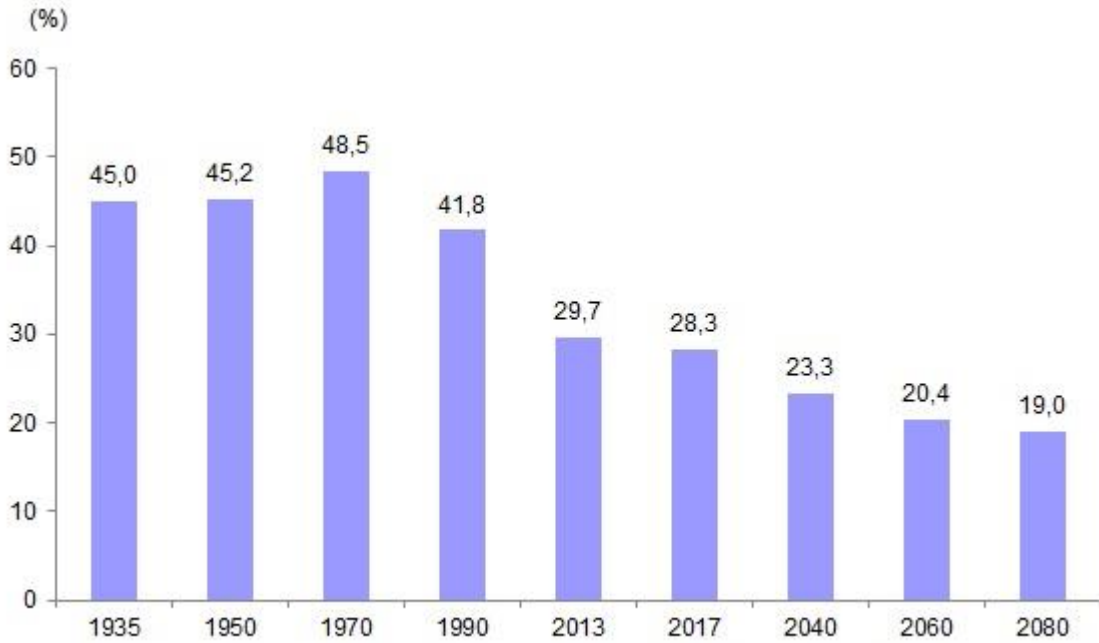
i) 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak.

Ülkemizde Çocukların Demografik Durumu

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre; 2017 yıl sonu itibarıyla Türkiye nüfusu 80 milyon 810 bin 525 iken, bunun 22 milyon 883 bin 288'ini (%28,3) çocuk nüfustur.

Aynı dönemde Dünya nüfusunun ise yüzde 30,2'sini çocuk nüfus oluşturmuştur. Türkiye, yüzde 28,3'lük oranla 167 ülke arasında en fazla çocuk nüfus oranına sahip 97 inci ülke olarak kayıtlara geçmiştir.

❖ Çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı, 1935-2080

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-1990

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2017

TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080

Ülkemizde Çocuklara Sunulan Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Ülkemizin temel çocuk mevzuatı, uluslararası mevzuat niteliğinde olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (ÇHS) ile iç mevzuat niteliğindeki 2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)'dur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, birkaç maddesine çekince koymakla birlikte imzaladığı, iç mevzuatı belirleyiciliği ve bağlayıcılığı olan normlar bütünüdür.

ÇHS ve ÇKK'nın çocuk tanımındaki en belirgin ortak noktaları, çocukluğun insan yaşamının 0-18 yaş arasındaki dönemini kapsadığına vurgu yapmalarındır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (BM ÇHS, Madde 1,1995).

Çocuk Koruma Kanununa (ÇKK) göre de çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi tanımlamaktadır (ÇKK, Madde 3-1- a, 2005).

Çocuk Koruma Kanunu çocukların korunması, yargılanması, adli süreçlerin nasıl işleyeceği, sorumlu kurumlar ve bu alanda çalışacak profesyonellerin kimler olacağı gibi konularda düzenlemeler getirmiştir.

Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olduğu tespit edilen çocuklar hakkında “bakım tedbiri” ile birlikte veya farklı olarak dört tedbir kararı verilmesine olanak sağlamaktadır. Bunlar: danışmanlık, sağlık, eğitim ve barınma tedbirleridir. Çocuklara yönelik bu tedbirlerin yerine getirilmesi görevi Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (Bakım+Barınma+Danışmanlık Tedbirleri), Sağlık Bakanlığına (Sağlık Tedbiri), Milli Eğitim Bakanlığına (Eğitim ve Danışmanlık Tedbirleri) ve Belediyelere (Barınma Tedbiri) verilmiştir.

On dört yıldır yürürlükte olan ÇKK'nın çocuklar için öngördüğü beş tedbirden mahkemelerce en yaygın verilen kararın “Bakım Tedbiri” olduğu açıktır. Bakım tedbiri kararı en genel anlamıyla, ihmal ve istismara uğrayan veya suça sürüklenen çocukların aile yanından “kurum bakımı”na alınmaları anlamına gelmektedir.

ÇKK ağırlıklı olarak ihmal veya istismara maruz kalan “korunma ihtiyacı olan çocuklara” sorumlu kurumlarca sunulacak “bakım/barınma tedbiri”ni, genellikle sadece ilaç tedavisini içeren “sağlık tedbiri”ni, okul dışında kalan çocuklara “eğitim tedbiri” uygulamasını düzenlediği; ancak bu tür hizmetlerin ÇKK'dan önce de zaten varolan hizmetler olması nedeniyle, kurumların Kanundan önce sundukları hizmetlerden daha fazla ve daha etkili bir hizmet sağladığı söylenemez.

Şöyle ki ÇKK'dan önce çocuklara bakım hizmeti 2828 sayılı yasa ile zaten verilmekteydi. Okul çağında olan bir çocuk zaten okula kaydettirilebilmekteydi ve tedaviye ihtiyacı olan bir çocuk sağlık hizmetlerinden yararlanabilmekteydi. Tersine bir bakış açısıyla; sorumlu kurumlar bu çocuklara hizmet sunma amacı taşııyorsa, mahkeme kararı dahi olsa uygulama çocuk lehine somut sonuçlar

doğurmamaktadır. Örneğin maruz kaldığı istismara bağlı olarak ağır ruhsal ve davranışsal sorunları olan, ailesinin yanında veya bir bakım merkezinde kalmayı reddeden, sokakta her tür ihmal ve istismara maruz kalma riski taşıyan, öncelikli ihtiyacı tıbbi tedavi olan bir çocuğun, tedavisi süresince kalabileceği yüksek güvenli bir ortamın, ÇKK'da belirtilmesine karşın, hastanelerde oluşturulmasına Sağlık Bakanlığı direnç göstermiştir.

ÇKK, mahkemeler üzerinden kurumları bağlayıcı tedbir kararları verilmesi açısından önemlidir. Ancak mahkemeler, verilen kararların çocuk lehine etkin ve nitelikli uygulanması bir tarafa, şeklen dahi kararların uygulanıp uygulanmadığını takip etmekten uzaktır.

ÇKK daha önceki kurumsal işleyişlerde çok yaygın olmayan, bir ölçüde koruyucu veya önleyici hizmetlerin sunulmasını amaçlayan “danışmanlık tedbir”ini getirmiştir. Ancak bu tedbirin de, birden çok kurum sorumlu olmasına karşın (AÇSHB, MEB, Yerel Yönetimler) sorunları çözmeye yetmediği anlaşılmaktadır.

Yine ÇKK gereği oluşturulması gereken, tedbirleri uygulamaktan sorumlu kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonu işaret eden, ilgili Bakanlıkların Müsteşar yardımcılarında oluşan “Merkezi Koordinasyon” ve illerde Vali veya Vali Yardımcısı başkanlığında kurum temsilcilerinden oluşan “İl Koordinasyon Kurulları” beklenen sonuçları vermekten uzak kalmıştır.

Günümüzde iyi bir çocuk koruma sistemi; Çocuk, risklerle karşı karşıya gelmeden alınacak önlemler ve risk gerçekleşikten sonra yapılacak çalışmalar üzerine odaklanmalıdır. Ayrıca iyi bir çocuk koruma sisteminin sadece çocukları değil, çocuğun bakımından ve korunmasından sorumlu olan başta ebeveynler olmak üzere çocuğun çevresindeki kişi ve kurumları kapsayıcı, koruyucu-önleyici-geliştirici nitelikte olması gerekir.

Ancak ülkemizdeki mevzuat ve uygulamalar incelendiğinde, koruyucu-önleyici-geliştirici çalışmalara vurgu yapılmakla birlikte, çocuklar ağır biçimde ihmal ve/veya istismar edildikten, başka bir ifadeyle “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuk” durumuna geldikten sonraki çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Oysa, risk gurubunda bulunan gençlerimizin, toplumca yetiştirilerek her yönden gelişmiş insanlar olarak topluma kazandırılmaları gençliğin korunması politikalarının temel hedefi olmalıdır. Gençlerimizin, toplumun ve ailelerinin yapılarından, çevre koşullarından doğan gereksinmelerinin karşılanması, ekonomik ve sosyal yoksunluklarının giderilmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi gençlik hizmetlerinin temel amacıdır (Cılga, 1989: 5. akt: Yalçın, 2011. Balcı, 2017).

Ülkemizde çocukların ihmal ve istismar edilme belirtilerinin ilk ve en kolay fark edilebileceği alanlar okullar, birinci basamak sağlık kuruluşları ve kolluk birimleridir. Ancak bu kurum ve kuruluşlardaki profesyonellerin çocuk ihmal ve istismarı konusunda istendik düzeyde yetkin olmayışı, bu kurumların ve çalışanların önceliklerinin ve sorumluluklarının farklı olması (okul-eğitim odaklı, aile hekimlikleri-sağlık odaklı, kolluk- güvenlik/suç odaklı), çocukların tam iyilik halini bütüncül olarak ele almaktan uzak tutmaktadır.

Çocukların aile içinde, arkadaş, okul, sokak vb. ortak yaşam alanlarında karşı karşıya kalabilecekleri risk faktörlerinin tespiti, bu risklerden korunmaları ve riskleri önleyici hizmetler bütününe dahil edilmesinin yolları bulunmak zorundadır.

Kamuoyunda Ülkemizin henüz bir “çocuk politikası”nın olmadığına dair sık sık vurgu yapılmaktadır. Tek tek çocuk ihmal ve istismar vakaları incelenecek olursa, çocukları ihmal ve istismardan koruyacak bir sisteme olan ihtiyaç rahatlıkla görülebilecektir. Her tür ihmal ve istismar riskine karşı çocukları aile içinde, sokakta, okulda, sağlık kurumlarında vb. çocuğun yaşamının büyük bölümünü sürdürdüğü alanlarda çocuğu bu risklerden koruyucu, risklerin gerçekleşmesini önleyici kurumsal yapılara ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmektedir.

Zaman zaman çocukların yukarıda sayılan yaşam alanlarında koruyucu ve önleyici lokal iyi uygulamalara gidildiği görülse de, bu çalışmaların bütün kurumları kapsayıcı, eşgüdüm ve işbirliği içinde senkronize çalışmayı sağlayıcı bir politikaya ihtiyaç duyulduğu net olarak anlaşılmaktadır.

AÇSHB’ye bağlı çocuk bakım kuruluşlarında çocukların hak ve ihtiyacına odaklı, şeffaflığa, hesap verebilirliğe çocukların onamına dayalı bakım hizmeti sunma girişimleri olmuştur. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı yatılı bakım hizmeti veren kuruluşlarda (Çocuk Evleri, Çocuk Koruma İlk Müdahale Birimleri, Çocuk Destek Merkezleri, önceki isimleri yetiştirme yurdu ve çocuk yuvası, yeni ismi Çocuk Evleri Sitesi) kalan çocuklara sunulan bakım ve koruma hizmetlerinin kalitesini Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne uygunluğunu garanti altına almak amacıyla oluşturulan ve Bakanlıkça kabul edilen “Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Ulusal Minimum Standartların” uygulamaya geçirilmesini amaç edinen “Öz Değerlendirme Sistemi” oluşturulmuştur. Bu sistemin oluşturulmasında, Bakanlık İç Denetçileri ile birlikte Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nde görev yapan beş Sosyal Hizmet Uzmanı kilit rol almıştır (AÇSPB Öz Değerlendirme Rehberi, 2016). Öz Değerlendirme Sistemi, 2016 yılında Bakan imzalı Yönerge olarak Bakanlık mevzuatına girecek noktaya gelmiş, ancak henüz imzalanarak yürürlüğe girmemiştir.

Çocuk Haklarının uygulamaya geçirilmesi ve izlenmesinden sorumlu AÇSHB ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yasalarla verilmiş yetki, görev ve sorumluluklarını ne kadar yerine getirebildiği ve desteklenmesi gereken yönler ortaya konulmalıdır. SHÇEK’ten bayrağı devralan AÇSHB’nin yaklaşık sekiz senelik bir süre zarfında bütçesi, personel ve kaynakları misliyle artmış olmasına rağmen, çocuklarımızı risklerden koruyacak Ülkemizin bir çocuk politikasının ve çocuk koruma sisteminin varlığına olan ihtiyaç hala gündemdedir.

Buradaki temel sorunun, yukarıda SHÇEK için de belirtildiği gibi, alanda çalışan profesyonellerin ve yöneticilerin hizmet alanlarına yabancı olmaları, liyakat esasına uygun yönetici atanamaması, personel politikası, hizmetlerin çocuk merkezli ve hak temelli ihtiyaçlar üzerinden planlanmasından ziyade, yetişkinlerin çocuklar için iyi olduğunu düşündüğü uygulamalar-hizmetler olarak planlanmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Kurum içi ihtiyaçlar veya sorunlar olarak değerlendirilebilecek bu sorunları büyüten ve içinden çıkılmaz hale getiren bir başka faktör de; kurum içi ve kurumlar arası işbirliği ve

koordinasyonun yok denilecek düzeyde düşük olmasıdır. Çocuğun fiilen yaşadığı veya hizmetlerine ihtiyaç duyduğu AÇSHB'nin yanı sıra okul, sağlık, yerel yönetimler, adalet sistemi vb. kurumların önceliklerinin farklı olması, çocuklara bakışta ve sunulan hizmetlerde profesyonellikten uzaklık, yönetim ve operasyonel düzeyde bir araya gelip birlikte hareket edememe ve bürokratik işleyişin çokluğu, işbirliği ve koordineli çalışmayı zorlaştıran temel alanlardır.

Toplumun çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunlara reaksiyonu ve hassasiyeti olmakla birlikte, çocuğa attığı değer ve çocuk kavramını anlamlandırmada evrensel çocuk paradigmasından farklı olarak hala geleneksel yaklaşımların etkili olması, çocukların çalıştırılması, eğitimi-gelişimi konularındaki bilgi düzeyi, yaklaşımı ve anlayışı zaman zaman çocukların karşılaştıkları sorunları kronikleştirici rol oynayabilmektedir.

Çocuklara yönelik kamusal hizmetlerin sunumunda ve denetlenmesinde sivil toplum örgütlerinin katılımı, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında istendik düzeyde değildir. Sivil toplum örgütlerinin nitelik, standardizasyon ve çocuk gelişim yöntemlerinde paradigma kaynaklı sorunlar olduğunu da vurgulamakta fayda vardır.

Çocuk Hizmetleri ve Çocuk Koruma Sisteminde Sosyal Hizmet Mesleğinin ve Sosyal Hizmet Uzmanının Rolü:

Sosyal Hizmet Mesleği 1965 yılından itibaren ülkemizde var olmaya başlayan bir meslektir. Sosyal Hizmet Uzmanları (SHU), kamuda başta Devlet Planlama Teşkilatı olmak üzere önemli kurumlarda önemli görevler üstlenmiştir.

SHU'larının Ülkemizdeki 54 yıllık mesleki geçmişinde ilk çalıştıkları ve sayısal olarak en çok görev aldıkları alanın “çocuk refahı alanı” olduğu söylenebilir.

SHU'nın, kurum bakımında veya aile yanında olan her bir çocuğun yanında olma misyonu vardır (Savunuculuk rolü). SHU'ları, çalıştıkları veya karşılaştıkları çocuk vakalarında çoğunlukla çocuğun yüksek yararı ile mevzuat ve/veya toplumun egemen kültürü arasında dilemmalar yaşayabilmektedir. Toplumun genelinin kabul ettiği kültürel normlara veya mevzuata aykırı tutum ve davranışlar içinde olduğu tespit edilen çocuklar ile çalışan SHU'larının kararları kritik önem taşımaktadır. SHU, bir yandan yasalara ve mevzuata uygun davranmayı gözetirken diğer taraftan çocukların korunmasını ve en az zarar görmesini sağlamak zorundadır.

Sosyal Hizmet Uzmanları, bu ve benzeri zorluklarla alanda çok karşılaşmaktadır. Bu durumlarda SHU'ları çocukla en yakın ilişki ve iletişim içinde olan, çocuğun normatif değerlerle çatışmasına neden olan olguları en yakından gören, tespit eden ve çoğunlukla çocuklar için hayati kararlar vermek durumunda kalan meslek elemanlarıdır.

Örneğin, kurum bakımına alınması gereken veya kurum bakımına alınmış bir LGBTi çocukla mesleği gereği bir araya gelen her SHU'nun kişisel ve toplumsal değer yargılarını da gözetken, ancak çocuğu olduğu gibi kabul eden, ayrımcılığa maruz bırakmadan çocuğun haklarına sahip olarak

yaşamalarını sağlayıcı çalışmaları yürütmek gibi zor sorumlulukları olabilmektedir (SHU'nun kültürel/inanç kaynaklı ayrımcılıkla mücadele rolü).

Etik ikilemlerle her an karşılaşan SHU'larının bu ikilemlerle tek başlarına mücadele etmeleri zordur. Bu nedenle meslek kanununa ihtiyaç duyulmaktadır. SHU'larının çalıştıkları alanlarda (kamu/stk/özel sektör), evrensel mesleki etik ilke ve değerlerin mevzuatın bir parçası olması sağlanmalıdır. Aksi halde SHU'larının çocukların yanında olmaları, çocukların hak savunuculuğunu yapmaları onların korunmasını sağlamaları güçleşmektedir.

Sosyal Hizmet Uzmanı, çocuk yararını sağlamak için sık sık bürokratik engellerle başetmek, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya çalışmak, aynı amaç için çalışan profesyonellerle ortak çalışma ve hareket etme yol ve yöntemlerini bulmak için oldukça zorlu süreçlere girmek durumunda kalmaktadır. Bu süreçte, Ülkemizin profesyoneller ve kurumlar arası birlikte ve koordineli çalışma pratiğindeki eksikliği, çocuğun korunmasını güçleştiren temel sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Hizmet, her zaman ve koşulda çocuğu odağına almayı hedefleyen bir meslektir.

SHU, akademiden aldığı bilimsel bilgi temeli ve uzun yıllardır bu alanda edindiği beceri ve deneyimleriyle Ülkemizin “Çocuk Refahı ve Politikaları Alanında” aktif olarak rol almalıdır.

Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Mesleği, gücünü evrensel ve yerel bilimsel bilgidir ve uygulama deneyiminden almaktadır. Çocukların karşılaşabilecekleri risk ortamlarının tespitinde, riskleri ortadan kaldırmaya yönelik sosyal politikaların geliştirilmesinde en deneyimli meslek grubu olduğu tartışmasız bir gerçektir. Sosyal Hizmet Uzmanları çocuklara yönelik koruyucu-önleyici ve geliştirici her tür önlemleri ve uygulamayı; çocukların yaşadığı aile, okul, sağlık kuruluşları gibi bütün yaşam alanlarına hakim kılacak örnek çalışmaları kamuoyuna sunabilecek deneyim ve bilgi birikimine sahiptirler. Sosyal Hizmet Uzmanları, gücünü uygulama temelinden alan akademik çalışmaların görünürlüğünü ve etkinliğini sağlayacak yetkiye sahip olmaları halinde, ülkemizde çocuk koruma politikalarının ve sisteminin oluşturulmasında etkin rol alabileceklerdir. Diğer disiplin alanlarıyla işbirliği ve eşgüdüm halinde oluşturulacak politika ve sistemler, çocukların karşılaşabilecekleri risklerin fark edilmesinde ve risklerden korunmasında bugünkü durumdan daha iyi bir noktada olunacağı açıktır.

Ülkemizde bir çocuk politikasının ve çocuk koruma sisteminin oluşturulması zorunluluğu vardır. Bu politika ve sistem oluşumunda gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi SHU'ları oluşturulacak süpervizyon sistemi ile birlikte vaka yönetim sisteminin yöneticisi pozisyonuna getirilmelidir.

SHU'ların kamuda sayısının artırılarak sadece risklere maruz kalmış veya risk altındaki çocuklara hizmet sunmanın yanı sıra çocuk refahını geliştirme yönündeki politika ve uygulamalarda da aktif olarak yer alması sağlanmalıdır.

Çocukların gelişimi ve risklerden korunması için en uygun çalışma alanı okullardır. Çocukların, aileden sonra en fazla zamanı geçirdikleri, toplumsallaştığı ve aynı zamanda risklerle karşı

karşıya kaldığı okullarda, çocuk koruma politikasının ve sisteminin bir parçası olarak “Okul Sosyal Hizmeti” acilen yapılandırılmalıdır.

Çocuklar, Sosyal Hizmet Mesleğinin dayandığı sistem teorisi çerçevesinde bireysel özellikleri ile birlikte içinde bulundukları aile, okul ve kamusal alanlarla ilişkilerinde bir bütün olarak değerlendirilmeli, çocukların ihtiyaç ve gelişim alanları belirlenerek bu alanlarda hizmet veren kurum ve profesyonellerle işbirliği ve eşgüdüm içinde hizmetlerin planlanması ve sunulması sağlanmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Öncelikle çocukların aile ve toplumu oluşturan birer parça olarak görülmesinden ziyade, hakları olan, kendi yaşamında ve yaşamını etkileyen konularda, karar alma süreçlerinde demokratik katılımını önceleyen politika ve uygulamalar esas alınmalıdır. Kamu, bu politika ve uygulamaları toplumsal bir anlayış haline getirmeye dönük politikalar geliştirmelidir. Her bir çocuğun özel gereksinim ve gelişim alanları olduğu ön kabul görmelidir. Çocuklara yönelik hizmetlerde genelde hizmet ve politikaların yanı sıra her birine özgü hizmet sunumunu mümkün kılacak anlayış ve uygulama alanları oluşturulmalıdır. Çocuğun bağımsız kişilik geliştirmesi, kendini ifade etmesi, yaratıcılığı ve özgür seçim yapabilmesi odağa alınmalıdır.

- Ülkemizin acilen, çocuk risklerle karşı karşıya gelmeden alınacak önlemler ile risk gerçekleştikten sonra yapılacak çalışmaları içeren bir çocuk koruma sistemine ihtiyacı vardır. İyi bir çocuk koruma sisteminin sadece çocukları değil, çocuğun bakımından ve korunmasından sorumlu olan başta ebeveyni olmak üzere çocuğun çevresindeki kişi ve kurumları kapsayıcı, koruyucu-önleyici-geliştirici nitelikte olması gerekir.

- Çocuklara yönelik politika ve hizmetler hak temelli ve çocuğun aktif katılımını önceleyen nitelikte olmalıdır.

- Çocukların gelişimi ve risklerden korunması için en erken müdahale ve çalışma alanı okullardır. Çocuk koruma politikasının ve sisteminin bir parçası olarak okullarda “Okul Sosyal Hizmeti” acilen yapılandırılmalıdır.

- Çocuklar ile çalışan profesyoneller için bütün kurumlarda vaka yönetim sistemi oluşturulmalıdır. Ayrıca profesyonellerin yaptıkları iş ve işlemler ile mesleki çalışmalarda, çocukların örselenmemeleri ve çocukların yüksek yararına karar verebilmesi için bilgi ve deneyim sahibi meslektaşlarından destek almalarını sağlayıcı “Süpervizyon Süreci”nin kurumsallaştırılması gerekmektedir.

- Etik ikilemler, çocuğun yararı ile bürokratik engellerle her an karşılaşan SHU’larının bu ikilemlerle tek başlarına mücadele etmeleri zordur. Bu nedenle meslek kanununa ihtiyaç duyulmaktadır. SHU’larının çalıştıkları alanlarda (kamu/stk/özel sektör), evrensel mesleki etik ilke ve değerlerin mevzuatın bir parçası olması sağlanmalıdır. Aksi halde SHU’larının çocukların yanında olmaları, çocukların hak savunuculuğunu yapmaları onların korunmasını sağlamaları güçleşmektedir.

- Çocuklar ile ilgili her türlü politika ve uygulamada bu alanda uzun yıllardır bilim temelli çalışmaları olan sivil toplum örgütlerinin katılımı esas alınmalıdır.

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün, uluslararası deneyimlerden de yararlanarak çocuk bakım kuruluşları için geliştirdiği, çocuğun kendisi ile ilgili her karara ve uygulamaya katılımını esas alan ve hizmet sunucu her kurum ve profesyonelin hesap verebilirliği üzerine kurulu “Çocuk Bakım Kuruluşları İçin Öz Değerlendirme Sistemi”nin biran önce yürürlüğe girmesi yararlı olacaktır.

- Çocukların aile içinde, arkadaş, okul, sokak vb. ortak yaşam alanlarında karşı karşıya kalabilecekleri risk faktörlerinin tespiti, bu risklerden korunmaları ve riskleri önleyici hizmetler bütününe dahil edilmesinin yolu iyi yapılandırılmış bir sosyal hizmetler bütününden ve yetkilendirilmiş Sosyal Hizmet Uzmanlarından geçer. SHU’ları, evrensel değerler ışığında akademiden aldığı bilimsel bilgi temeli ve uzun yıllardır bu alanda edindiği beceri ve deneyimleriyle Ülkemizin “Çocuk Refahı ve Politikaları Alanında” aktif olarak rol almalıdır.

KAYNAKÇA

Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (3/6/2011).

Çavuşoğlu, T (2014) Sosyal Hizmetler Tarihinde Kilometre Taşları (2. Baskı). Kadın ve Sosyal Hizmetler Vakfı Yayını. Ankara

Balcı, E. (2017). Korunma Altındaki Ergenlerin Sosyalleşme Süreçlerine Sosyal Kültürel Sportif Faaliyetlerin Etkisi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Dönem Projesi.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. 27.1.1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan.

Çocuk Koruma Kanunu. 03.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı.

Karataş, K. ve Acar, H. (2008). Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt 19, Sayı 1.

Kaya, S. (2016). Bakım Kurumlarında Kalan Gençlerde Sosyalleşme: Boş Zaman Aktivitelerinin Etkileri Bakımından Bir Araştırma. ISBN: 978. Ankara.

Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., Özer Özcan, Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Türk Psikiyatri Derneği. 19 (3):235-246.

EBEVEYN TUTUMLARININ MADDE BAĞIMLILIĞI İLE OLAN İLİŞKİSİ

Dilek MERMER¹

GİRİŞ

Madde bağımlılığı dünya genelinde giderek artan ve toplumsal tehdit unsuru haline gelen bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Bağımlılık ömür boyu süren bir hastalıktır ve bağımlılıktan korunmanın en önemli yolu madde kullanımına hiç başlamamaktır. Burada hem koruyucu hem risk faktörü olarak ailenin önemli bir rolü vardır. Bağımlılığın gelişiminde ve sürdürülmesinde kişinin çevresi ve ailesinden kaynaklı pek çok koruyucu ve risk faktörü vardır. Aile faktörü içerisinde bağımlı bireylerin çocukluk dönemi yaşantıları ve bu yaşantılar içerisinde ebeveynlerinin kendilerine yönelik tutumları bağımlılığın oluşumu ve sürdürülmesinde önemli ve belirleyici bir konuma sahiptir. Bu makalede ebeveyn tutumlarının bağımlılığın gelişiminde ve sürdürülmesindeki rolleri incelenmiş olup sağlıklı ebeveyn tutumları sınıflandırılmış ve her bir tutumun çocuk üzerinde bıraktığı etkilerle ne şekilde bağımlılığa zemin hazırladığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Madde Bağımlılığı

“Madde bağımlılığı, keyif verici bir maddenin belirgin bir etkiyi elde etmek için alınması sürecinde ortaya çıkan bedensel, ruhsal ya da sosyal sorunlara rağmen madde alınımının devam etmesi, maddeyi alma isteğinin durdurulamaması ve madde alınamadığı zaman yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması durumu olarak tanımlanmaktadır” (Arıkan, 2011)’ den akt. (Erbaş & Mutlu, 2016, s. 3).

Geçmiş dönemlerde bağımlılığın bir irade sorunu, ahlaki zayıflıktan kaynaklı bir davranış olarak görülmesi ve madde kullanan kişilere karşı kötücül, suçlu bir bakış açısının hâkim olması bağımlılığın nedenleri ve tedavisine karşı çok boyutlu bir yaklaşımın benimsenmesi önünde engeller oluşturmuştur (Uzbay, 2018, s. 48). Günümüzde ise artan bağımlılık oranlarıyla beraber soruna yönelik derinlemesine analizler yapıldığında bağımlılığın oluşumunda; kişinin doğuştan getirdiği mizaç özelliklerindeki yatkınlık, yetiştirilme tarzı, aile içi ilişkilerinin zayıf ve güvensiz olması, temel yaşam becerinin zayıf olması, madde kullanımının normal kabul edildiği bölgelerde yaşıyor olma, madde kullanımının normal kabul edildiği aile ve arkadaş grubuna sahip olma, maddeye ulaşılabilirliğin kolay olması, çeşitli stres faktörleri ve bunların dışında pek çok faktörün etkili olduğu bilinmektedir (Polat, 2014, s. 146). Özellikle ailenin etkisi hem risk faktörleri hem de koruyucu faktörler açısından bağımlılıkta büyük öneme sahiptir.

¹Sosyal Hizmet Uzmanı / Konya

2. Çocuk Yetiştirme, Temel İhtiyaçlar ve Önemi

İnsanın dünyaya geldiği andan itibaren yaşamını sürdürebilmesi için karşılanması gereken “güvenlik, istikrar, bakım, kabul edilme, özerklik, rekabet, kimlik algısı, ihtiyaç ve duyguları ifade etme özgürlüğü, kendiliğindenlik ve oyun ile kişinin gerçekçi sınırlara sahip bir dünyada yaşama ihtiyacı” vardır. Yaşamın İlk dönemlerinde çocuğa bakım veren kişinin yaklaşımları ve çocukla kurduğu iletişimin kalitesi ise bu ihtiyaçların giderilmesinde ve ruh sağlığının korunmasında belirleyici olmaktadır (Rafaeli, Bernstein, & Young, 2018, s. 13). 0-2 yaş aralığındaki erken çocukluk dönemini kapsayan bağlanma kuramı bu dönemde çocuğun güvenli bağlanma ihtiyacını ön plana çıkarmıştır. Bu kurama “göre insan hayatı için bağlanmanın üç temel işlevi vardır; dünyayı keşfederken geri dönülebilecek güvenli bir liman olma, fiziksel gereksinimleri karşılama, hayata dair bir güvenlik duygusu geliştirebilme şansı” (Bildik T, 2006)’ dan akt. (Osman Özdemir, Kadak, & Nasıroğlu, 2012, s. 573). Bu ihtiyaçların yeterince karşılanmamasıyla özsaygısı, benlik değeri zayıflayan çocuk buna bağlı olarak yaşamının ilerleyen dönemlerinde çeşitli patolojilere sahip olabilmektedir (Sayar K, 2006)’ dan akt. (Osman Özdemir, Kadak, & Nasıroğlu, 2012, s. 573). Özellikle çocuğun kişisel düşünce ve tercihlerinin göz ardı edilmesi, çocuğa karşı küçük düşürücü, aşırı baskıcı, cezalandırıcı veya korumacı tutumlar, çocuğun saygı görmemesi, aşırı ödüllendirilmesi veya ödüllendirmelerin yetersiz olması çocuğa olumlu rol model olunmaması (Horney, 2017)’ den akt. (Kavut, 2018, s. 517-518). Çocuğun ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması, psikolojik, sosyal ve zihinsel gelişiminin aksamasıyla sonuçlanmaktadır.

3. Bağımlılıkta Aile ve Ebeveyn Tutumları

Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılmasında ailenin belirleyici bir rolü vardır. Aileden kaynaklı risk faktörleri arasında; “suç davranışı, psikopatoloji... sosyal değerlerin aktarılamaması, ebeveyn çocuk etkileşiminde yetersizlik... tutarsız ve aşırı sert disiplin yöntemleri, aile içi çatışma, sözel, fiziksel ve cinsel şiddet, yoksulluk, ebeveynin psikolojik sağlığında bozukluklar ve aile izolasyonu yani bireyin geniş aile ağlarının desteğinden yoksun olması” (Küçükşen, Şener, Tekin, & Demirel, 2016, s. 201) sayılabilir. “Tedavi amacıyla bir kuruma başvuranlar arasında yapılan bir çalışmada ayrı yaşayan, boşanmış aile çocuklarında, aile içi iletişimin bozuk olduğu ortamlarda madde kullanımının daha yüksek olduğu bildirilmiştir” (Tuncer ve ark. 1988)’ den akt. (Ögel, Tamar, & Çakmak, 1998, s. 9). Bir çocuğun maruz kaldığı riskler arttıkça, çocuğun uyuşturucu madde kullanma olasılığı da o kadar yüksek olmaktadır (Çiftçi, 2017, s. 126).

Ailede ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken tutumlarında aşırı baskıcı, koruyucu, hoşgörülü veya ilgisiz olmaları madde kullanımının zeminini oluşturan önemli nedenleri oluşturmaktadır (Taylan, 2018, s. 28). Ebeveynleri tarafından temel fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçları giderilemeyen çocuklar yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde bu ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yöntemler ararlar. Bağımlılık yapıcı maddeler ise bu ihtiyaçları gidermede kullanılan sağlıksız

yöntemler arasındadır (Taylan, 2018, s. 17).Bağımlı hale gelen kişiler için ise kullanılan madde kişinin yaşamındaki diğer tüm temel ihtiyaçlarının önüne geçerek, yaşaması için temel ihtiyaç haline gelmektedir (Ögel, 2014, s. 252).

Ebeveynlerin çocukla kurdukları iletişimin kalitesi ve çocuğa ilettikleri mesajların niteliği bu tutumların bağımlılık için koruyucu veya risk faktörü oluşturmada önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda çocuk, madde kullanımına yönelik riskli veya dirençli tutumlar sergiler (Çiftçi, 2017, s. 126). Ebeveynlerin çocuğa yönelik davranışlarının tutarsız olması ve olumsuz mesajlar taşıması halinde çocuğun herhangi bir şekilde madde ile karşılaşmasıyla bağımlı hale gelmesi kaçınılmaz olmaktadır (Ögel, 2010)’ dan akt. (Taylan, 2018, s. 22).” Pierrehumbert ve arkadaşları (2006) “madde kullanım bozukluğuna sahip ergenler ve genç yetişkinler üzerinde yaptıkları bir çalışmada, bağımlı olan kişiler, uzun ayrılıklar, ebeveynin psikiyatrik hastalıkları olması ya da kötü davranım gibi bağlanma süreçlerini olumsuz etkileyebilecek çocukluk dönemi yaşantılarını daha fazla bildirmişlerdir” (akt. Sümer, Oruçlular, & Çapar, 2015, s. 198).Aynı zamanda madde kullanan bireylerin ebeveynlerinin aşırı korumacı veya aşırı hoşgörülü, disiplinsiz tutumlar benimsedikleri, çocuklarına olumlu rol model olmadıkları, aşırı baskıcı tutumlara sahip olabildikleri, çocuğa sevgi ve güven sağlamada yetersiz oldukları görülmektedir (Ögel,2001)’ den akt. (Mutlu, s. 8).

Ebeveyn tutumları Hibbard ve Walton (2014) tarafından “demokratik, otoriter, izin verici-düşkün ve ihmalkâr-reddedici” (akt. Sak, Sak, & Atlı, 2015, s. 973) şeklinde sınıflandırılırken,Filiz ve Yaprak (2009) bu sınıflandırmayı “demokratik, otoriter, koruyucu ve ilgisiz” (akt. Sak, Sak, & Atlı, 2015, s. 973) şeklinde yapmıştır. Bağımlılığın gelişiminde etkili olan ve zeminini hazırlayan ebeveyn tutumları bu makalede genel olarak; otoriter/cezalandırıcı, ilgisiz/reddedici, aşırı izin verici, aşırı koruyu/başarı odaklı ebeveyn tutumları olarak ele alınmıştır.

3.1. İtici (ilgisiz) Ebeveyn Tutumları

Duygusal açıdan ulaşılmaması güç olan, mesafeli ebeveyn tutumlarında çocuğun güvenlik, bakım, ilgi, sevgi, empati görme ihtiyaçlarının karşılanmaması durumu söz konusudur. Bu tutumlara sahip ebeveynler genellikle çocukla fiziksel temas, göz teması, empati kurmada yetersizdirler (Toker & Çapan, 2018, s. 1799). Ebeveynlerin duygusal ulaşılabilirliğinden Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978) “anne duyarlılığı” (akt. Sümer, Oruçlular, & Çapar, 2015, s. 194) kavramı olarak bahsetmiştir. Anne duyarlılığı “bakım veren bağlanma kişinin çocuğun duygusal işaretlerini algılama, anlama ve doğru yorumlama becerisi ve bu işaretlere zamanında en uygun cevap verme kapasitesi” (Sümer,2012)’ den akt. (Sümer, Oruçlular, & Çapar, 2015, s. 194) ni ifade etmekte olup ve çocuğun sağlıklı ilişkiler kurabilme, bunu sürdürebilme, sorunlarla baş edebilme kapasitesi anne duyarlılığı kalitesiyle yakından ilişkilidir.

Ebeveynlerinin ilgisiz tutumları sonucu yakınlık kurma, güvenlik, sevilme ihtiyacı giderilemeyen çocukta karamsarlık, korku ve kaygı düzeyi yükselerek kendisinin sevilmez, değersiz;

başkalarının ise gereksinim duyduğunda ulaşılmaz olduğuna yönelik içsel temsiller oluşmaktadır. Bu çocuklar yaşamları boyunca değersizlik, yalnızlık duygularına sahip olarak başkalarına bağımlı tutumlar sergileyebilmektedirler (Stolnick 1986)’ dan akt. (Hamarta, 2004, s. 24). Bu nedenlerle egolarının yeterince gelişmemiş olması ise bu kişileri bağımlılığa yatkın hale gelmektedirler. Haz ilkesiyle hareket ederek ihtiyaçlarının doyurulmasını bekleyen çocuğun, ebeveynlerinin duygusal olarak ulaşılmaması güç konumunda olması sonucu sevgi, aidiyet ve güven ihtiyacının giderilememiş olması gerçeklik ilkesine geçişi zorlaştırmaktadır. Bu kişiler yaşamlarında duyguları, olayları, ilişkileri, sorunları gerçeklik çerçevesinde algılayıp anlamlandırmakta zorluk yaşamakta ve sorunlarla baş etmede madde kullanımı gibi sağlıksız yöntemlere başvurmaya yatkın hale gelmektedirler (Ögel, 2018, s. 13-14).

İlgisiz tutumların hâkim olduğu tutumlar temelde çocuğa karşı yoğun bir duygusal ve fiziksel ihmali içerir. İhmal; çocuğa karşı yeterli duygusal destek vermemek, çocuğun gelişimi ve bakımının aksatılması olarak ifade edilir. Çocuğa karşı ihmalin ebeveyn tutumlarında gözlenmesi istismar türlerine göre daha zordur. Duygusal ya da fiziksel istismarda olduğu gibi açıkça zarar verici ağır cezaları içermediği için çoğu kez ihmal edilen çocukta yetişkinlik yaşamında böyle bir ihmalin izlerini taşıdığı bilincinde olmamaktadır (Tıraşçı & Gören, 2007, s. 72). Bununla birlikte ebeveynleriyle güvensiz bir bağlanma stili geliştiren kişilerin sosyal, bilişsel, duygusal gelişimleri aksamakta ve bu kişiler ileriki yaşantılarında intihar eğilimleri, içe atım sorunları, sosyal ilişkilerinde bozukluk, anksiyete, duygu düzenleme güçlükleri ve madde kötüye kullanımı gibi pek çok soruna karşı risk grubu oluşturmaktadır (Tüzün & Sayar, 2006, s. 28). Özellikle çocukluk döneminde yol gösterici, iyi bir gözlemci olmayan, ihmalkâr ebeveynlerin çocukları ergenlik döneminde madde kullanımı gibi sorunlu davranışlar göstermeye eğilimli olmaktadır. Buna yönelik yapılan araştırmalarda “ebeveynlerin gözlem ve denetiminin ergenlerdeki madde ve alkol kullanımına başlama yaşını geciktirdiği ve yoğun kullanım davranışını engellediğini ortaya çıkarmıştır. İlgi ve gözlem eksikliğinin ise 12-16 yaş arası gençlerde alkol ve madde kullanımına başlama ve sürdürme davranışına neden olduğu görülmüştür.” (Ögel, 2018, s. 37). Yani ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisiz tutumları bağımlılık için risk oluştururken tam tersi yöndeki tutumlara sahip olmaları bağımlılığın önlenmesinde önemli bir koruyucu faktörü oluşturmaktadır.

Madde kullanımına yönelim, temelde kişinin karşılanmamış bir ihtiyacını karşılama çabası sonucu ortaya çıkmaktadır. Köknel (1998), “ebeveynlerince ihmal edilmiş, doyurulmamış” olan kişilerin yetişkinlik yaşamlarında yeterince karşılanmamış duygusal ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla madde kullanabileceklerini ve bu yolla duygusal boşluğu kapatma mücadelesi vereceklerini ifade etmektedir(akt. Taylan, 2018, s. 15). Bu kişiler genellikle stres durumlarına karşı dayanıksız olup duygularını düzenlemede güçlükler yaşamaktadır. Bununla bağlantılı olarak Flores (2001, 2004) bağımlılığa yönelik yaptığı tanımlamalarda, bağımlılığın “doğrudan duygu düzenleme yetersizliği ile ilgili bir bağlanma bozukluğu” (akt. Sümer, Oruçlar, & Çapar, 2015, s. 196) olduğunu ifade etmiştir.

Yaşamlarında duygularını ifade etmekten çok bastırma yoluna giden bu kişiler stresi yatıştırmak için destek aramak, yakın çevresiyle güvenli bağ kurmak yerine kaçınarak stresle baş etmeye çalışmaktadırlar. Yapılan araştırmalar bu tür duygu düzenleme güçlükleri yaşayan ve baş etme yöntemleri kullanan kişilerin madde bağımlılığı için daha büyük risk oluşturduğunu göstermektedir. Bu kişiler için kullanılan madde dış dünyadan kendisine yönelik algıladığı tehlikelerden korunmak ve yakın çevresi ile duygusal bağ kurmaktan kaçınmak amacıyla sığınabileceği güvenli üs işlevi görmektedir. (Sümer, Oruçlular, & Çapar, 2015, s. 196-197). Kullanılan maddeye tolerans gelişimi sonucu yoksunluk belirtilerinin şiddetlenmesiyle kişi maddeyi artık iyi hissetmekten çok normal hissedebilmek için kullanmaktadır (Ögel, 2018, s. 49).

İlgisiz tutumlara sahip ebeveynlerin bu tutumları aynı zamanda bağımlılık davranışının devam etmesinde de etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalarda “ailelerin önemli bir kısmının çocuğunun madde kullanımından habersiz (%14) olduğu saptanmıştır” (Tuncer ve ark, 1988)’ den akt. (Ögel, Tamar, & Çakmak, 1998, s. 9). 100 bağımlı ailesi ile yapılan bir araştırmada, bir aile üyesinin madde kullanmaya başlamasından ortalama 2 yıl sonra diğer aile üyelerinin bu durumdan haberdar olduğu gözlenmiştir (Tamar ve ark., 1996)’ dan akt. (Ögel, Tamar, & Çakmak, 1998, s. 9). Bir başka araştırmada ise görüşme yapılan madde kullanıcısı gençlerin ifadelerinde babalarının çeşitli nedenlerle ev ve aile ortamı yerine iş ve arkadaş çevresiyle zaman geçirdikleri, “kahve sosyalleşmesini” tercih ettikleri ve genel olarak aile, ev ortamında iletişime kapalı, “silik” bir profile sahip olduklarını ifade edilmiştir (Yaman, 2014)’ den akt. (Yaman, 2014, s. 111). Babaların aile ortamında, kurduğu ilişkilerde bu tip bir profile sahip olması gençlerin yaşamlarında gözetim, denetim ve olumlu rol model olacak kişilerin azalmasına neden olmakla birlikte madde kullanımına başlama ve kullanımı sürdürme çok daha hızlı ve kolay gerçekleşebilmektedir.

3.2. Aşırı İzin Verici Ebeveyn Tutumları

Bu tür ebeveyn tutumları çocuğa karşı gerçekçi sınırlar çizilmemesini, her türlü cezadan kaçınmayı, çocuğun ihtiyaçlarının aşırı doyurulmasını, her türlü sorumluluktan çocuğu uzak tutmayı içeren tutumlardır (Sak, Sak, & Atlı, 2015, s. 974). Daha çok erkek çocuğunun daha yüksek değer gördüğü toplumlarda bu aileler çocuğa sınır koyma konusundaki eksiklikleriyle çocukta dürtüsel davranışların oluşumuna neden olarak, zararlı madde kullanım riskini arttırmaktadırlar (Ünal, 1991, s. 2).

Çocuğun aşırı doyurulmasının bebeklik döneminde anne memesiyle kurduğu ilişkide başladığını söyleyen Melanie Klein, çocuğun zihninde iki ayrı kategoride bulunan iyi anne ve kötü anne imgesinin zamanla anne ile deneyimler arttıkça bütünleşerek iyi ve kötünün bir arada bulunabildiği anne imgesine dönüştüğünü ifade eder (Göka, Yüksel, & Göral, 2006, s. 47). Çocuk yetiştirmede annenin sürekli iyi konumda kalması, çocuğu aşırı doyurması, çocuğun tüm sorumluluklarını üstlenmesi; çocuğun benmerkezci bir anlayışa sahip olmasına, yetişkinlik

yaşamındaki ilişkilerinde de her zaman kendi ihtiyaçlarını öncelemesine neden olmaktadır. Özdenetim konusunda yetersiz, dürtü kontrol problemlerinin yaygın olduğu, haz odaklı bu kişiler ebeveynlerinin kendilerine sağlıklı sınırlar koymamış olmalarından, hazzla ulaşma yolunda her türlü aracı meşru ve hak olarak görmelerinden dolayı anlık zevk duyabilecekleri kaynaklardan olan bağımlılık yapıcı maddelere yönelebilmekte, kısa sürede bu maddeleri kullanma alışkanlığı edinebilmektedirler. (Ak, Kesici, Yalçın, & Kavaklı, 2019, s. 126-127). Rehabilitasyon programlarında bağımlılık tedavisi gören kişilerin de sıklıkla uygunsuz baş etme yöntemlerine yöneldikleri, ihtiyaçlarının karşılanması konusunda tahammülsüz oldukları, kendi ihtiyaç ve arzularını öncelediği görülmektedir (Yılmaz, 2017, s. 27). Ergenlerin davranışlarındaki yoğun olarak yer alan “dürtüsellik, heyecan arama, anksiyete duyarlılığı” gibi özelliklerin madde kullanım bozukluğu gelişiminde etkili olduğu bilinmektedir. “Bu özellikler ve madde kullanım bozukluğu arasındaki nedensel ilişki, madde kullanma davranışından alınan hazzın pozitif pekiştireç ve olumsuz duygulanımı azaltan negatif pekiştireç etkilerine dayanmaktadır” (Castellanos-Ryan N, 2011)’ den akt. (Uygun, 2017, s. 101). Engellenme eşiği düşük olan bu kişiler stresle baş etme yöntemi olarak madde kullanımının öğrenilmesinin ardından stres yaşadığı zamanlarda öğrenilmiş bir davranış olarak en kolay ve hızlı yoldan hazzla ulaşabileceği maddeye yönelmektedir

3.3. Otoriter/Cezalandırıcı Ebeveyn Tutumları

Otoriter tutumlara sahip ebeveynler genellikle çocuğa yönelik katı kurallara, çocuğun kapasitesini aşacak düzeyde beklentilere sahip olmakta ve en basit bir kuralın dahi çocuk tarafından ihlal edilmesi veya beklentilerinin yerine getirilmemesi çocuğa karşı cezalandırıcı bir tutum sergilemelerine neden olmaktadır (Özgüven, 2010)’den akt. (Toker & Çapan, 2018, s. 1801). Bu cezalandırma; duygusal anlamda çocuğu anne baba sevgisinden mahrum bırakma yani koşullu bir sevgi, sözel olarak çocuğu küçük düşüren, benlik saygısını sarsan psikolojik şiddet, cinsel, fiziksel istismar gibi travmatik yaşantılar ile kendini göstermektedir. Bu tutumlar çocuğun “kendini kabul etme, kendini sevmeye ve yeterlilik” (Oktan & Şahin)’ den akt. (Ersöğütçü, 2015, s. 18) hislerinin oluşumunu engelleyerek özsaygı, takdir görme ihtiyacının karşılanmamasıyla madde bağımlılığının gelişiminde etkili olmaktadır. Borstein (1992, 1993, 2011) bağımlılığın nedenleri üzerine yaptığı çalışmalarda ebeveynlerin baskıcı ve otoriter tutumlarla yaklaşımlarda bulunmalarının bağımlılık oranlarındaki artışla yakından ilişkili olduğunu ifade etmiştir (Yakın, 2014, s. 3). Yine Malatya’da yapılan bir araştırmada lise öğrencilerinin “bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile anne babaların çocuklarına karşı demokratik bir tutuma sahip olmasının doğrusal bir ilişki gösterdiği, otoriter... bir tutuma sahip olmasının ise öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile ters yönde bir ilişki gösterdiği” (Aksoy, 2006, s.6)’ dan akt. (Küçükşen, Şener, Tekin, & Demirel, 2016, s. 209)bulunmuştur.

Ebeveynlerinin katı ve cezalandırıcı tutumlarını içselleştiren ve kendini bunlarla özdeşleştiren çocukta kurallara uymadığında yoğun bir vicdani anksiyete oluşmakta ve yaşamları boyunca yüksek süper ego baskısına maruz kalmaktadırlar (Freud, 2017, s. 45). “Örn: çocuk boyun eğmekle cezadan kaçabileceğini öğrenir. Bu koruyucu önlemler bazı davranış biçimlerini onaylayan (iyi-ben) bazı davranış biçimlerini yasaklayan(kötü-ben) benlik sistemini oluşturur” (Geçtan, 2017, s. 256). Ve bu benlik sistemi yaşam boyu çocuğun zihninde geçerliliğini korur. Yaşamı boyunca cezalandırılma endişesi ve yetersizlik, değersizlik hislerini taşıyan bu kişiler başkalarının isteklerini sorgusuz yerine getirmeye eğilimli, her konuda bir başkasının görüş ve onayına bağımlı hale gelerek bağımsız girişimlerde bulunmaktan kaçınmaktadırlar (Yakın, 2014, s. 3). Madde kullanan kişilerde bu özellikler sıklıkla gözlenmekte ve bu özelliklerin varlığı madde bağımlılığı için risk oluşturmaktadır. Kasatura (1995)’nın ifadelerine göre “kendini eksik ve değersiz algılamak, ... madde bağımlılığına yatkın gençlerde gözlenen başka bir kişilik özelliğidir. Bunların yanında yetenek ve değerlerini fark edememek, kendini suçlamak ve aşağılamak, özgüven eksikliği ve düşük benlik algısı gösteren kişilerde bağımlılığa yatkındır” (akt. Taylan, 2018, s. 15).

Çocukluk döneminde istek ve ihtiyaçlarına karşı ebeveynleri tarafından sürekli cezalandırılan, istismar edilen kişinin zihninde dış dünyanın güvenilmez tehlikeli olduğuna dair temsiller oluşmaktadır (Yıldız, 2012, s. 4-5). Güvenli bağlanma sağlayamamış bu kişiler yaşamları boyunca tehlike ve stres faktörlerine karşı aşırı duyarlı olup kolaylıkla korku, kaygı duymakta ve bu sıkıntı verici duygu ve durumlarla baş etmek için ise yakınlık kurmayı reddetmektedir. Duygu düzenleme becerilerinin zayıf olması nedeniyle de duygularını bastırma, kaçınma, zararlı madde kullanımı gibi uygunsuz baş etme yöntemlerini tercih etmektedirler (Sümer, Oruçlular, & Çapar, 2015, s. 197). Bazen ise sıkıntı verici duygulara ve tehlike işaretlerine karşı kişinin güvenliğini sağlamak için seçtiği yol, ilişkilerinde aşırı talepkar davranışlarla “birine yapışmaktır”. Ancak kişi aşırı talepkarlığına karşın çevresi tarafından reddedilmesi ve istediği yakınlığı elde edememesi durumunda yaşadığı kaygıyı yatıştırmak için madde kullanımı gibi çeşitli uyaranlara başvurabilmektedir. (Dozier, Stovall, Albus, 1999)’dan akt. (Sümer, Oruçlular, & Çapar, 2015, s. 197).

Winnicott (1998)’a göre anne tarafından terk edilerek cezalandırılan çocuk anne eksikliğini giderebilmek için örnek olarak; “iple ilişkili bir saplantı geliştirmiştir. İpin çocuk için bilinçdışı anlamı, onun işleviyle ilişkilidir; ip bağlar, ayrılmayı, dağılmayı önler, başka deyişle çocuk terk depresyonuna, ipin ‘bağlama’ işlevinin bilinçdışı içeriğiyle, yani anne ile kendisi arasındaki bağı koruyan bir metaforla tahammül etmeye çalışır” (akt. Akgül, 2016, s. 159). Winnicott, bu şekilde bir saplantı geliştiren çocuğun ilerleyen yaşlarda bu saplantıyı bağımlılık yapıcı maddelere karşı da geliştirdiğini ifade eder (Winnicott, 1998,)’dan akt. (Akgül, 2016, s. 159).

Aile yaşantılarında ve ebeveynleri tarafından baskı ve cezalandırmalara maruz kalmış çocukların davranışsal, bilişsel işlevlerinde bozukluklar meydana gelerek empati kurmada yetersiz

oldukları, suça yönelik eğilimlerinin arttığı, dürtüsellik, “yüksek oranda davranış bozukluğu” göstermeye eğilimli oldukları ve sıklıkla “karşı olma karşı gelme bozukluğu” na sahip oldukları belirlenmiştir (Livingston, 2002)’ den akt. (Taner & Gökler, 2004, s. 83). Özellikle geleneksel aile yapısında yer alan kuralcı ebeveynlerin çocuğu sürekli aşağılama, cezalandırma, değersizleştirme içeren tutumları ergenlik döneminde çocuğun bağımsızlaşma, kimliğini ispatlama, kendini değerli hissetme adına risk içeren her türlü gruba katılarak koşulsuz bir bağlılık göstermesine neden olmaktadır. Bu şekilde çocuk ebeveynlerinden gördüğü kötü muameleyi telafi etme çabasına girmekte bu amaçta suç işleme, madde kullanımı gibi çeşitli riskli davranışlar gösterebilmektedir (Başkurt, 2003)’ den akt. (Taylan, 2018, s. 22). Özellikle madde kullanımı ve anti sosyal kişilik bozukluğu tanısının birbiriyle yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Sürekli suça karışma, öfkeyi kontrol edememe, cezaevine girme gibi durumlarla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Anti sosyal kişilik bozukluğu tanısının olması madde kullanımına neden olurken madde kullanımıyla birlikte de anti sosyal kişilik özellikleri artış göstermektedir (Ögel, 2018, s. 54-55). “Ross ve arkadaşlarının (1988) yaptığı çalışmada madde bağımlılarında anti sosyal kişilik bozukluğu oranı %47 olarak belirlenmiştir. 2003 yılında AMATEM’de yapılan bir çalışmada ...anti sosyal kişilik bozukluğu, %67 oranıyla en sık görülen kişilik bozukluğudur” (Kural 2003)’ den akt. (Yancar, 2005, s. 56). Kişinin çocukluk döneminde normal dışı davranışlarıyla gösterdiği belirtilerin yetişkinlik yaşamında daha ileri düzeye ulaşması sonucu hem ailesi hem de yakın çevresi tarafından bu davranışların önüne geçilmesini zorlaştırmaktadır. Madde kullanımının bırakılması veya önlenmesi de bu doğrultuda giderek daha da zorlaşmaktadır.

3.4. Başarı Odaklı/ Aşırı Koruyucu Ebeveyn Tutumları

Zararlı madde kullanımının dünyada ve ülkemizde yeni bir sorun olmadığı bilinmekle birlikte sanayileşme ve modern hayatın getirilerinden olan başarı odaklılık ve rekabet anlayışı insanların daha fazla problemle baş etmek zorunda kalmasına ve stres faktörleriyle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Problemlerle baş etmede mevcut araçların yetersiz kalmasıyla birlikte çocukluktan yaşlılık dönemine kadar her kesim için zararlı maddelere yönelim stresle baş etmede işlevsiz ve en kestirme yol olarak artış göstermiştir (Gövebakan & Duyan, 2015, s. 16).

Modernizmle beraber kabul gören modern çocuk tipi ile birlikte çocuk, ebeveynler için bir başarı ve statü sembolü halini almıştır. Çocuklarına yönelik beklentilerini politik ve medyatik çocuk modellerine göre oluşturan ve çocuklarını “paketleyen” ebeveynler çocukların kişisel farklılık ve ihtiyaçlarını göz ardı etmektedirler (İnal, 2017, s. 89-90). Yani artık ebeveyn tutumları çocuğun bireysel ihtiyaç ve farklılıklarını önceleyen “çocuk odaklı bakım” dan “ana-baba odaklı bakım” anlayışına dönüşmüştür (Gander, 2001; Stern, 1973)’ den akt. (Tüzün & Sayar, 2006, s. 31-32) . Daha yoğun rekabeti beraberinde getiren, stres ve kaygı yaratan bu bakış tarzı ve tutumların artan bağımlılık oranlarıyla yakından ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle ergenlerin madde kullanımına yönelme

nedenleri arasında bireysel yeteneklerini sergileyebilecekleri, yetenek, düşünce ve duygularının kabul görüleceği bir ortamın bulunmaması yer almaktadır. Aile ortamı başta olmak üzere eğitim ve öğretim sistemi içerisinde de çocuğun farklılıklarından dolayı saygı görme, kendini ifade etme ihtiyacının giderilememesi bağımlılık için risk oluşturmaktadır (Uzbay, 2018, s. 41). Bu durumla beraber kişi üzerinde yoğun bir gelecek kaygısı ve en iyi olma baskısı hâkim olmaktadır ve bu durum madde kullanımında için önemli bir nedeni oluşturmaktadır. “Özellikle gençlerin daha çok stres ve gerilimden kurtulmak için madde kullandıkları bilinmektedir” (Uzbay, 2018, s. 1). Yani kaygıyla baş etmede sağlıklı mekanizmalardan mahrum kalan kişinin madde kullanımına yönelimini kolaylaştırmaktadır.

Ebeveynlik yetilerinde de her zaman yetkin olmayı ve en iyiyi hedefleyen ebeveynler için Winnicot çocuğun her türlü ihtiyacında yanında olan “kapsayan anne” nin, “yeterince kusurlu” olması gerektiğini, her zaman kapsayan görevini yerine getiremeyeceğini, verdiği bakımda zaman zaman kesilmeler yaşanabileceğini ifade eder. Ancak anne verdiği bakımdaki kusurlara rağmen çocuğu sevmeye devam eder ve onun için güvenli üs olma özelliğini korur. Çocuk bu kesilmelerle yaşanan aksaklıkları diğer ebeveyniyle etkileşimleriyle dengeleyebilmelidir. Ancak bu şekilde çocuk iyi ve kötünün bir arada olabileceği, gerçeklik algısına sahip olur (Karen,1998)’ den akt. (Tüzün & Sayar, 2006, s. 29-30). Çocuğun gelişimi sürecinde özerklik, keşfetme ve kendiliğindenlik ihtiyacına karşı oyuna dalmaya ve yalnız kalmaya gereksinimi vardır. Winnicott (1998) bunu çocuğun “yalnız kalma kapasitesinin geliştirilmesi” ifadesiyle açıklamıştır. Annenin kendi talepleriyle çocuğu sürekli işgal ederek çocuğun “yalnız kalma kapasitesi” nin gelişimine engel olması; çocuğun anneye bağımlı ve dış dünyanın gerçekliklerinden habersiz, savunmasız yetişmesine neden olmaktadır (akt. Tüzün & Sayar, 2006, s. 29). Anne yeterince iyi olmadığında ve çocuğu aşırı koruyup kollayarak sürekli olarak yaşamın zorluklarından izole ettiyse çocuk yaşamın ilerleyen dönemlerinde sorunlarla baş etme becerileri gelişmediğinden yaşamı boyunca stres durumlarına karşı dayanıksız olmakta ve stresini yatıştırmak amacıyla bağımlılık yapıcı maddelere yönelebilmektedir (Taylan, 2018, s. 17). Bu kişiler için öfke, üzüntü, kaygı gibi rahatsızlık verici duygulardan kurtulmanın tek yolu madde kullanımı olarak görülmektedir. Ve bu kişiler kullandıkları maddeyi bıraktıkları zaman ise sorunlarla nasıl baş edeceklerini bilmemelerinden kaynaklı bir tehditle karşı karşıya kalırlar. Bu da bağımlılık davranışını sürdürmelerindeki temel etkeni oluşturmaktadır (Ögel, 2014, s. 147-148).

Duygusal ihmal ve istismarı da içerisinde barındıran yüksek standartlara sahip ebeveynler için çocuğun destek ve yakınlık görebilmesi başarılı olmasına bağlanabilmektedir (Ak, Kesici, Yalçın, & Kavaklı, 2019, s. 108). Böylece çocuk giderek ebeveynlerinin başarı ve mükemmeli hedefleyen tutum ve davranışlarını içselleştirmekte ve çocuğun gerçek benlik ve ideal benliği arasındaki fark giderek artmaktadır. Kusursuzluğu amaçlayan ve gerçek benliğine yabancılaşan, onunla yüzleşmekten yoğun kaygı duyan çocuk dış çevrenin onayına aşırı bağımlı hale gelerek stres faktörlerine karşı riskli hale gelmektedir (Horney, 2015,2017)’ den akt. (Kavut, 2018, s. 519). Çocuğun gerçek performansına karşı küçümseyici tutumlarla daha yüksek performans beklentisinin bulunması çocukta utanç, kusurluluk,

suçluluk duygularını oluşturmakta ve takdir edilme, onaylanma ihtiyacı giderilemeyen çocuk bağımlılık yapıcı maddelerle bu durumu telafi etmeye çalışabilmektedir. Çocuğun zihninde kendisinden istenilen başarıyı sağladığında sevilip kabul göreceği, aksi durumda reddedileceğine dair temsiller oluşmaktadır. Yoğun stres ve kaygıyı beraberinde getiren bu koşullarda çocuk koşulsuz olarak kabul görmediği ve güvenli liman işlevini kaybeden aile ortamını madde kullanımının bulunduğu arkadaş gruplarıyla ikame ederek madde kullanımına yönelebilmektedir (Ak, Kesici, Yalçın, & Kavaklı, 2019, s. 109-110). Bu kişilerde zamanla düşük öz değer algısı ve zayıflamış sosyal beceriler görülmektedir. Bunların zayıf olması zararlı madde kullanımına karşı kişiyi yatkın hale getirirken yüksek olması ise koruyucu bir etki yaratmaktadır. Aynı zamanda madde kullanımının sürdürülmesiyle sosyal becerinin ve öz değer algısının giderek zayıfladığı görülmektedir (Ersöğütçü, 2015, s. 19). Çocukluk döneminde ebeveynlerin çocuğa yönelik tutumlarıyla oluşmaya başlayan ve şekillenilen öz değer algısı ve kazanılan sosyal beceriler çocuğun yaşamında süreklilik arz ederek madde kullanımı başta olmak üzere pek çok davranışın kaynağını oluşturmaktadır.

SONUÇ

Madde bağımlılığı başta olmak üzere her türlü bağımlılığın gelişimi ve sürdürülmesinde ailenin belirleyici bir rolü vardır. Çocukluk döneminde ailede çocukla yakın ilişki içerisinde olan kişilerin özellikle ebeveynlerin çocuğa karşı tutumları çocuğun temel fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında, kişiliğinin şekillenmesinde, güvenli/güvensiz bağlanma stiline gelişiminde, kendisine ve dış dünyaya karşı bakış açısının oluşmasında büyük etkiye sahiptir. Madde bağımlılığı ile de yakından ilişkili olan bu tutumların etkisi çocuğun yaşamında ömür boyu etkisini korumaktadır. Kurulan yakın ilişkilerin, karşılaşılan sorunların ve bunlarla baş etme yöntemlerinin gerçeklik ilkesi çerçevesinde değerlendirilememesi sonucu kişi yaşadığı yoğun stresi yatıştırmak için madde kullanımına yönelmekte ve yeterince karşılanmamış ihtiyaçları bağımlılık yapıcı maddelerle ikame yoluna gidebilmektedir.

Bu makalede dört başlık altında incelenen madde bağımlılığı ile ilişkili sağlıklı ebeveyn tutumlarından ilgisiz tutumlara sahip ebeveynler çocuğun sevgi, ilgi ihtiyacına karşı duyarsız davranarak çocuğun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayamamaktadır. Bununla duyu düzenleme güçlükleri yaşayan çocuk yaşamı boyunca yaşadığı sıkıntı verici duyguları yatıştırmak ve sevgi eksikliğini giderebilmek için bağımlılık yapıcı maddelere yönelebilmektedir. Yapılan araştırmalar da bu tür maddelerin keyif sağlamak, stres ve sıkıntıyı yatıştırmak amacıyla başvuru araçları olarak kullanıldığını göstermektedir. Otoriter tutumları benimseyen ebeveynler çocuğu çeşitli şekillerde cezalandırarak ve baskı uygulayarak çocuğun dış dünyaya karşı güvensizlik algısına sahip olmasına neden olmaktadır. Bu tutumlar sonucu cezadan kaçınmak amacıyla teslimiyetçi bir tutumu benimseyen çocuklar ilerleyen dönemlerde sosyal yaşamlarında da kendilerine teklif edilen bağımlılık yapıcı maddelere karşı hayır demekte zorluk göstermektedirler. Aynı zamanda bu kişiler suça eğilimli,

dürtüsel, anti sosyal davranışlar, zararlı madde kullanımı gibi davranışlarla da ebeveynleri tarafından maruz kaldıkları baskı ve cezalandırmayı telafi yoluna gidebilmektedirler. Her koşulda bu kişiler olumsuz bir benlik algısı ve yetersizlik, değersizlik duygularına sahip olmaktadır. Aşırı izin verici ebeveyn tutumlarıyla yetişen çocuk yetişkin yaşamında da sorumluluk duygusundan yoksun, zorluklara karşı dirençsiz ve haz odaklı olabilmektedir. Bağımlılık yapıcı maddeleri de kısa yoldan hazzı ulaşabilme de araç olarak kullanabilmektedirler. Günümüzde ebeveynlerin tutumlarında giderek artan başarı odaklı tutumlar ise çocuktan kapasitesinin üzerinde performans talep edilmesiyle çocuğun çabucak tükenmişlik yaşamasına yol açmaktadır. Çocuk başarılı olmadığında kendisini kusurlu görerek, çevresi tarafından kabul görmeyeceğine inanabilmektedir. Çocuk hem yaşadığı tükenmişlikten kurtulmak hem de çeşitli riskli arkadaş grupları tarafından kabul görmek amacıyla bağımlılık yapıcı maddelere yönelebilmektedir.

Kişiliğin şekillenmesinde ve çocuğun yaşamı boyunca kararlarında, ilişkilerinde, dünyaya ve kendine yönelik algılarında etkisini devam ettiren sağlıklı ebeveyn tutumlarıyla bağımlılığın zemini oluşmaktadır. Kişilik yapısındaki bu risk faktörünü taşıyan kişinin, yaşamının herhangi bir döneminde bağımlılık yapıcı maddelerle karşılaşması durumunda, bağımlılık gelişimi çok daha kolay hale gelmektedir.

Madde bağımlılığının tedavisi ve önlenmesinde önemli konum ve role sahip olan sosyal hizmet uzmanlarının özellikle aile ile yaptıkları mezzo düzeydeki çalışmalarda madde bağımlılığı için risk oluşturan ebeveyn tutumları ve bunların nasıl önleneceği ile ilgili kapsamlı bilgi ve müdahale becerilerine sahip olmaları büyük önem teşkil etmektedir. Madde bağımlılığı alanı başta olmak üzere farklı dezavantajlı kesimlerle de çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sıklıkla aileye yönelik müdahaleler gerçekleştirdikleri göz önünde bulundurulduğunda, müdahalede bulunan ailenin çocuklarına karşı sağlıklı tutumlarının tespit edilmesi, ailenin bu konuda farkındalığının artırılması ve bilgilendirilmesi gerekmekte ve büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda ebeveynlerin, sağlıklı tutumlarının yol açacağı zararlı sonuçlar ve bunların madde bağımlılığı ile ilişkisi konularında eğitim, bilgilendirme faaliyetleri gibi toplum temelli önleme çalışmalarının yürütülmesi sosyal hizmet uzmanlarının temel görevleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- Ak, M., Kesici, Ş., Yalçın, S. B., & Kavaklı, M. (2019). *Çocuğum Bağımlı Olmasın*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Akgül, A. (2016). Yıpranan Nesne, Kaybolan Benlik: Fikrimin İnce Gülü Üzerine Psikanalitik Bir İnceleme. *Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 151-171.
- Çiftçi, A. (2017). Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluğu: Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi Kişilik Özellikleri ve Psikopatolojiler. *11. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi*, (s. 126). Antalya. www.bagimlilikkongresi2017.org adresinden alındı
- Erbaş, G. E., & Mutlu, E. (2016). Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Kişilerin Bağımlılık ve Tedavi Deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1(27), 101-122. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/tsh/issue/38633/448505> adresinden alındı

- Ersöğütçü, F. (2015). *Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Bireylerde Sosyal İşlevsellik ve Benlik Saygısı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri HemGireliği Anabilim Dalı, Erzurum.
- Freud, A. (2017). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2017). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göka, E., Yüksel, V. F., & Göral, F. S. (2006). İnsan İlişkilerinde Yansıtımlı Özdeşim. *Türkiye Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 46-54.
- Gövebakan, R., & Duyan, V. (2015). *Madde Bağımlılığı ve Aile*. (A. Timur, Dü.) İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Hamarta, E. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin (Depresyon, Benlik Saygısı, Saplantılı Düşünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Konya.
- İnal, K. (2017). *Çocuk Hakları ve Siyaset*. Propaganda Yayınları.
- Kavut, S. (2018). Karen Horney ve Nevrotik Kişilik Üzerine Bir Araştırma: Blue Jasmine Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 512-524.
- Kavut, S. (2018). Karen Horney ve Nevrotik Kişilik Üzerine Bir Araştırma; Blue Jasmine Filmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55).
- Küçükşen, K., Şener, M. M., Tekin, H. H., & Demirel, B. (2016). Madde Bağımlısı Bireylerde Aile işlevselliği ve Sosyal Destek Algısı. *The Journal of Academic Social Science Studies*(53), 199-212.
- Mutlu, E. (tarih yok). Sosyalhizmetuzmani.org. *Madde Bağımlılığı (Uçucu Maddeler)*. (K. G. Aziz Şeker, Dü.) 2019 tarihinde Madde Bağımlılığı (Uçucu Maddeler): https://www.sosyalhizmetuzmani.org/maddebagimligi_ucucumaddeler.htm adresinden alındı
- Osman Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Ögel, K. (2014). *Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ögel, K. (2018). *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı*. (S. Naycı, Dü.) İstanbul, Fatih/İstanbul: Yalın Yayıncılık. 2019 tarihinde alındı
- Ögel, K., Tamar, D., & Çakmak, D. (1998). *Madde Kullanımı Sorununda Türkiye' nin Yerine Bir Bakış*. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi/Alkol Madde Araştırma ve Tedavi Merkezi, İstanbul.
- Polat, G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30(2), 143-148.
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P., & Young, J. E. (2018). *Şema Terapi Ayrıcı Özellikler*. (A. Karaosmanoğlu, Dü.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Sak, R., Sak, İ. T., & Atlı, S. (2015). Okul Öncesi Dönem: Anne Baba Tutumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 972-991.
- Sümer, N., Oruçlular, Y., & Çapar, T. (2015). Bağlanma ve Bağımlılık: Kuramsal Çerçeve ve Derleme Çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 16(4), 192-209.
- Sümer, N., Oruçlular, Y., & Çapar, T. (2015). Bağlanma ve Bağımlılık: Kuramsal Çerçeve ve Derleme Çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 16(4), 192-209.
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk İstismar ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi 2004*; 35:82-86, 35(2), 82-86.
- Taylan, H. H. (2018). Madde Bağımlılığında Ailenin Yeri. Y. Genç (Dü.) içinde, *Madde Bağımlılığı ve Aile* (s. 12-30). Ankara.
- Tıraşçı, Y., & Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.
- Toker, G. A., & Çapan, A. S. (2018). Anne Baba Tutumlarından Kaynaklanan, İhmal ve Duygusal İstismara Maruz Kalmış Çocukların En Çok Kullandığı Savunma Mekanizmaları Üzerine Bir Literatür Taraması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1796-1816.

- Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 19(1), 24-39.
- Uygun, S. D. (2017). Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluğu Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi: Kişilik Özellikleri ve Psikopatolojiler. *11. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi*, (s. 101). Antalya.
- Uzday, T. (2018). *Hazdan Bağımlılığı*. (D. Yalcut, Dü.) İstanbul: Destek Yayınları.
- Ülke, Z., Koyan, C. O., & Dilbaz, N. (2017). Bergen Facebook Kullanım Bozukluğu Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. (N. Dilbaz, Dü.) *Güncel Bağımlılık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 16-25.
- Ünal, M. (1991). Madde Bağımlılığı ve Alkolizmde Aile. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(1), 80-84.
- Yakın, D. (2014). Bağımlı Kişilik Örüntüsü ve Terapötik İşbirliği: Şema Odaklı Bilişsel Davranışçı Terapi Uygulaması. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 1(2), 1-13.
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99-132.
- Yancar, C. (2005). *Madde Bağımlılarında İkinci Eksen Komorbidite ve Kişilik Özelliklerinin Bağımlılık Şiddeti ve Yaşam Kalitesine Etkisi*. T.C. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mashar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi. İstanbul: 11. Psikiyatri Birimi.
- Yıldız, M. (2012). Bağlanma Kuramı Açısından Yaşlılık Dönemine Bir Bakış. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(1).
- Yılmaz, D. (2017). Rehabilitasyon Sürecinde Çatışma Yöntemi ve Sonrasında Bizi Bekleyenler. *11. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi*. Antalya.

TÜRKİYE’DE OKUL SOSYAL HİZMETİNİN GEREKLİLİĞİ: NAZILLI ÖRNEĞİ

Ceylan YAŞAR¹
Rahime YOLDAŞ²

Özet

Bu çalışma Türkiye’de ilkököl ve ortaokullarda öğrencilere sadece okul içi ile sınırlı kalan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yetersiz kaldığını, okul ortamlarında çocuk-aile-okul işbirliğini sağlayarak faaliyet yürüten ‘psikososyal’ bir ekibin varlığının ve okul sosyal hizmetinin gerekliliğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda literatürden yararlanılarak oluşturulan anket formu ile sınıf öğretmenlerinin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini, Aydın ili Nazilli İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda görev yapmakta olan ilk ve ortaokul sınıf öğretmenleri; örneklemini Altıntaş Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Kurtuluş Mahallesi, Turan Mahallesi, Yeni Mahallesi, Yeşil Mahallesi, Yıldıztepe Mahallesi, Zafer Mahallesinden rastgele seçilen okullarda görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Anket formu 15 Temmuz İlkokulu, Ahmet Yesevi İlkokulu, Cumhuriyet İlkokulu, Fatih İlkokulu, Recepbey İlkokulu, Yavuz Selim İlkokulu, Zafer İlkokulu, Beşeylül Ortaokulu, Fatih Ortaokulu, Turan Ortaokulu, Zafer Ortaokulu’ndan 210 öğretmene uygulanmıştır.

Çalışma, çocukların okul ortamında en çok iletişimde olduğu ve böylece çocukların içinde bulunduğu ruhsal, fiziksel, sosyal, ekonomik vs. durumlar konusunda bilgi sahibi olacağı düşünülen sınıf öğretmenlerine uygulanmış, onların okul ortamlarında sosyal hizmetin varlığına ihtiyaç duyulup duyulmadığına ilişkin görüşleri ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular, literatür ışığında yorumlanmış; okul ortamlarında sosyal hizmetin gerekliliğine ve okul sosyal hizmetinin önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: okul sosyal hizmeti, sınıf öğretmeni, aile, psikososyal ekip.

1. Giriş

Okul, çocuğun aileden sonra karşılaştığı ilk sosyal sistem olma özelliğini taşır. Öğrencilerin gelişimlerinin desteklendiği, toplumun beklentilerine uygun davranışların kazanıldığı, öğrenci, aile ve okul personelinin iletişim ve etkileşim içinde olduğu eğitim yerleridir. Çocuk, gelişim ve sosyalleşme sürecinin çoğunu okul ortamında gerçekleştirir. Okul öncesi eğitim kurumlarından başlamak üzere, ortaöğretim ve liselerde çocuklar akademik başarılarını, okula devamlarını, psikolojik iyilik hallerini ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. Bununla beraber çocuğun etkileşimde olduğu diğer sistemlerde yaşadığı birtakım sorunlar da benzer şekilde okul başarısını etkileyebilmektedir.

¹ Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Hizmet Mezunlu

² Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Hizmet Mezunlu

Okulda şiddet, akran zorbalığı, madde bağımlılığı, istismar, ihmal, suça yönelme, yoksulluk, zorunlu eğitimden yararlanma güçlükleri, engellilik, anne babanın boşanması, ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin kaybedilmesi gibi birçok durum çocukların akademik başarısını ve okula devamını olumsuz etkileyebilecek faktörlerdir.

Sarier (2016) Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalarda, akademik başarıyı, öğrenciden, okuldan ve aileden kaynaklı bazı faktörlerin etkilediğinin saptandığını belirtmiştir. Bu faktörlerden öğrenci kaynaklı olanları, benlik saygısı, öz-yeterlik, motivasyon, ders çalışma alışkanlığı, derse yönelik tutum; okul kaynaklı olanları, öğretmen davranışları, okul müdürünün liderliği, okul kültürü; aile kaynaklı olanları ise anne-babanın tutum ve davranışları, eğitime katılım, anne-baba eğitim durumu ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi olarak sıralamıştır. Bu gibi sorunlarla karşılaşıldığı zaman sorunların giderilip çocuğun eğitim etkinliklerinin başarılı bir şekilde sürdürülmesine yönelik çalışmalar yapılması gereklidir. Bu noktada ise okul içerisinde öğrenci ve okul kaynaklı olan sorunlarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin; aile ve okul dışı diğer sistemlerden kaynaklanan sorunlarda ise ev ziyaretlerini, ailelerle çalışma ve grupla çalışma yöntemleri vb. içeren müdahalelerin önemi ve bu hizmetleri sağlayabilecek “psiko-sosyal” bir ekibin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’deki okullarda bu hizmetlerin tamamını sağlayabilecek bir ekipten bahsetmek mümkün değildir. Günümüz eğitim sisteminde sosyal sorunların çözümü konusunda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri (PDR) uygulanmaktadır. Sadece PDR alanına yer veren ve okul psiko-sosyal ekibinin oluşturulmadığı mevcut durumda okul danışmanlığı hizmetleri yetersiz ve eksik kalmaktadır (Kılıç, 2014’ten aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 406). Çünkü, psikolojik danışmanlar ve rehber öğretmenler okul kanalıyla aileyle çalışma hizmetlerini yürütmede tek başına yeterli değildirler. Samis (1993; Akt: Gerrard, 2008’den aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 406), 249 okul danışmanı ile yaptığı araştırmada katılımcıların aile danışmanlığı yapmaktan ziyade çocuk ve öğretmenlerle bireysel çalışmalar yapmayı daha fazla oranda tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu durum, okul danışmanlarının ebeveyn danışmanlığına yönelik eğitim almadıkları için aile danışmanlığı yapmada isteksiz olabileceği ile açıklanmıştır. Golden (1983’ten aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 406), okul danışmanlarının aile fonksiyonlarına yönelik basit müdahaleler yapabileceklerini; fakat karmaşık bir süreç olan aile terapisi uygulamalarını yürütmede zorluk yaşayacaklarını belirtmiştir. Dolayısıyla okulda ailelere sunulacak danışmanlık hizmetlerinin profesyonel bir ekip ile yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Özkan, Kılıç, 2014: 406).

Bu ekibin içinde psikolojik danışman ve rehber öğretmen gibi sosyal hizmet uzmanları da yer almalıdır. Çünkü okul sisteminde daha çok bireyle çalışma ön plana çıkmaktayken çocuğun akademik başarısı ve okula devamı ile ilgili sorunlara müdahale sürecine onun ilişki içerisinde olduğu sistemler, aile başta olmak üzere, dahil edilmelidir.

1.1 Okul Ortamlarında Sosyal hizmete Neden İhtiyaç Duyulmaktadır?

“Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alır. Sosyal hizmet teorileri, beşerî bilimler, sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için insanlarla ve yapılarla çalışır” (Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu, 2014).

Sosyal hizmet, bireyi çevresi içerisinde ele alan, geneldeci yaklaşımı benimsemiş, bireylerin güçlü yönlerine odaklanan bir disiplin; koruyucu-önleyici, geliştirici-değiştirici, iyileştirici-rehabilitasyon fonksiyonlarına sahip müdahale yetkisi olan bir meslektir. Sistem yaklaşımı ve ekolojik sistem yaklaşımı sosyal hizmet müdahalesine temel olan yaklaşımlardandır. “Sosyal hizmet uzmanları günümüzde bireylerle, gruplarla, ailelerle, örgütlerle ve toplumlarla çalışırken sistem kavramını kullanmak üzere eğitilmektedir” (Zastrow, 2015: 15). Sistem yaklaşımından yararlanmanın çok farklı nedenleri vardır. Bunlardan en önemlilerinden biri, incelenen ya da gözlenen bir olgunun açıklanmasında mümkün oldukça çok sayıda değişkenin etkisini çözümlemeye katabilmektir. Bu şekilde olgular, gerçek durumları içinde ele alınabilir; neden sonuç bağlantıları kavranarak açıklanabilir. (Armağan, 1983’ten akt. Özdemir, 2018: 58).

Bir sistem, birbirleriyle etkileşim içinde ve karşılıklı bağlantıları olan parçalardan oluşmuş bir bütündür (Compton ve Galaway, 1979’dan akt. Özdemir, 2018: 59). Birey, aile, okul, sınıf, kişinin içinde yaşadığı kültür vb. birer sistemdir. Sistem teorisine göre tüm sistemler birbirleriyle dinamik bir ilişki ve karmaşık bir etkileşim içerisinde. Bu sistemler birbirlerini etkiler ve birbirlerinden etkilenirler. Dolayısıyla sistemlerin herhangi birinde ortaya çıkan bir sorun hem sistemin tamamını hem de diğer sistemleri etkiler.

Ekolojik yaklaşım en temelde çevre üzerine odaklanır, birey-çevre etkileşimine atıf yapar ve ‘çevresi içinde birey’i vurgular. Bireyin yaşadığı sorunların kaynağı olarak sadece bireyin kendisi gösterilemez, bu sorunların önemli bir kısmı çevresel faktörlere bağlı olarak gelişmektedir. Örneğin; ebeveynleri tarafından reddedilmiş bir çocuk, okulda öğretmenleriyle ilişki kurmada zorluklar yaşayabilir.

Sosyal hizmet disiplini ve mesleği, bireylerin yetersizliklerine, güçsüzlüklerine odaklanmak yerine güçlendirme perspektifi çerçevesinde bireylerin güçlü yönlerine, sorunlar karşısındaki direncine odaklanır; her insanın bir yeteneği, becerisi, özelliği olduğuna inanır. Thompson (2016), güçlendirmeyi “insanlara kendi hayatları ve koşulları üzerinde daha büyük bir kontrol kazanmak amacıyla” onlara destek sunmak olarak tanımlamış; gücün bireylerin kendi problemlerinin çözümünde, hedeflerine ulaşmada olumlu bir kuvvet olabileceğinden bahsetmiş ve güçlendirmenin

ancak bireyin kendisi ile birlikte yani onunla işbirliği içerisinde yapılabileceğini vurgulamıştır. Örneğin okulda matematik ders notları iyi olmayan bir çocuk başarısız olarak nitelendirilemez, onun muhakkak iyi olduğu bir alan vardır. Güçlendirme perspektifi, onu matematik konusunda zorlamak yerine, iyi olduğu alanlara yönlendirmeyi amaçlar.

Genelci sosyal hizmet yaklaşımı, soruna bir bütün olarak bakmayı ve gereğine göre mikro, mezzo ve makro düzeyde müdahale uygulamayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Ülkemizde sosyal hizmet uygulamalarında genelci yaklaşım benimsenmiştir. Genelci sosyal hizmet uzmanı; “geniş bilgi ve beceriye sahip, birçok yaklaşım ve modelden yararlanan ve bir uygulama alanından diğerine geçerken çok az güçlük yaşayan sosyal hizmet uygulayıcısı olarak tanımlanmaktadır (Duyan ve Özgür Bayır, 2016: 41).” Genelci sosyal hizmet uzmanı, “sorunların birden fazla sisteme müdahale edilerek çözülebileceğinin farkındadır.” (A. e.: 43).

Verilen bilgiler ışığında şunu söyleyebiliriz; çocukların akademik başarısını ve okula devamlarını olumsuz etkileyebilecek sorunlara müdahale sürecinde, genelci yaklaşım benimsenmiş, sistem kuramını ve ekolojik yaklaşımı temel alan bir sosyal hizmet uzmanı çocuğun yalnız kendisine odaklanmaz. O ve onun etkileşimde olduğu diğer tüm sistemler, sosyal hizmet uzmanı için inceleme alanını oluşturur. Çünkü sistem yaklaşımı ve genelci sosyal hizmet çerçevesinde çocuğun okuldaki durumunu olumsuz etkileyen faktör aile ise okul içerisinde çocuğa ne kadar danışmanlık ve rehberlik yapılırsa yapılsın, sorunun asıl kaynağına müdahale edilmeden çocuğun okul etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürmesi beklenemez. Dolayısıyla okullarda görev alacak sosyal hizmet uzmanları, bu süreçte ailelerin ve çocuğun etkileşimde olduğu diğer tüm sistemlerin dahil edilerek sürecin onlarla işbirliği içerisinde yürütülmesini sağlayacaktır.

1.2. Okul Sosyal Hizmeti Nedir?

Sosyal Hizmet, yukarıda Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu’nun (IFSW) tanımında da belirtildiği üzere, genel anlamda bireylerin güçlendirilmesini, özgürleşmesini, kendilerini gerçekleştirmelerini, sorun çözme becerileri kazanmalarını, yaşam kalitelerinin artmasını hedefler. Sosyal hizmet, okul ortamlarında da aynı amaçlara yönelik çalışmalar yürütür.

“Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama hedefiyle okul ortamında faaliyet yürütülen bir sosyal hizmet uygulama alanıdır. Okulun, aile ve toplumla işbirliğinin geliştirilmesinde rol alan okul sosyal hizmet uzmanı, ekolojik sistem perspektifinden hareketle öğrencilerin en yüksek iyilik halini hedefler” (Jarolmen, 2017: 8).

Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemi, içinde bulundukları aile koşulları, o dönem içinde yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü, ihtiyaç duyulan hizmetlerden

yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama gibi birçok hizmeti yürütmek üzere okullarda yer alan, sosyal hizmetin mesleki alanlarından biridir (Duman, 2000: 35).

Okul sosyal hizmetinin geniş kapsamlı bir tanımı şu şekilde yapılabilir. Okul sosyal hizmeti; “bir sosyal hizmet uzmanının sorumluluğunda, çocuğun üstün yararını temel alan, öncelikli olarak eğitim gören çocuk ve gençler ile ailelerinin karşılaştıkları ekonomik, psikolojik ve sosyal ihtiyaç ve sorunlarının giderilmesine ve çözümlenmesine yönelik olarak çalışmalar yürütmeyi hedefleyen, bu hedefi gerçekleştirirken de bu ihtiyaç ve sorunlara yönelik olarak okulda ve toplumda bulunan çeşitli kaynaklar ve hizmetler arasında etkili bir işbirliği ve koordinasyon sağlayan, çalışmalarını “ekip çalışması” anlayışıyla yürüten, sosyal hizmetin mesleki bilgi, yöntem, teknik ve becerini mesleğin etik ilkelerini esas alarak mesleki müdahale ve uygulamalarda bulunan bir sosyal hizmet alanıdır. Okul sosyal hizmeti çoğunlukla ilk ve orta dereceli okullarda uygulamalarda bulunmakla birlikte, çocuk ve gençlerin eğitim faaliyetlerine yönelik olarak yüksek öğretim kurumları, rehberlik ve araştırma merkezleri gibi eğitim ile ilgili farklı kurumlarda da psiko-sosyal odaklı çalışmalar yürüten sosyal hizmet mesleğinin bir alanıdır” (Duman, 2014: 3).

Okulda sosyal hizmet uzmanları aile içi şiddet yaşayan çocuklar ve aileleriyle çalışma, AIDS’li çocukların okulda dışlanmalarını önleme, engelli çocukların okula gitmelerinin önündeki fiziki, ekonomik ve sosyal engelleri aşma, okuldan kaçan çocukların okula geri dönmeleri için çalışmalar yürütme, suça bulaşmış çocukların okula geri dönüşünü sağlama, çocukların okula devamsızlığını ve okulu bırakmasını önleme, madde bağımlılığını önleme, madde bağımlılığı olan çocuklarla çalışma, okulda şiddeti önleme, okul çeteleriyle çalışma, ailede, sosyal çevrede ya da okulda çocuğa yönelik şiddeti, ihmal ve istismarı önleme ve bu vakalara müdahalede bulunma, vb. çalışmalar yürütebilirler (Duman, 2014: 3).

1.3. Okul Sosyal Hizmetinin Tarihçesi

Okul sosyal hizmetinin tarihsel gelişimine bakıldığında sosyal hizmet uzmanının okul personeli içinde yer alması 1900’lü yıllarda başlamıştır. Amerika’da okulda görev yapan sosyal hizmet uzmanları, önce 1916’da Ulusal Ziyaretçi Öğretmenler Birliği (TheNationalAssociation of VisitingTeachers - NAVT)’ni kurmuşlardır. Öğrenciler ve ailelerinin özel ihtiyaçlarını öğrenerek okullara yardımcı olmak üzere önce öğretmenler tarafından yürütülen bu hizmet daha sonra okul sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Bu birliğin adı, 1943 yılında Amerikan Okul Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (AmericanAssociation of School SocialWorker-AASSW) olarak değişmiş, 1955’te ise kendinden başka 6 sosyal hizmet birliği ile birleşerek Ulusal Okul Sosyal Hizmeti Birliği (NationalAssociation of School SocialWork - NASSW) adını almıştır. Bu birlik, uzun yıllardır bu alanda yapılan çalışmalara ön ayak olmuştur(NASW 1992; akt. Duman, 2000; 4’ten akt. Aykara, 2010: 70-71).

Ülkemizde ise; özellikle 1983 yılında Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda, okullarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin “Okul Sosyal Hizmeti” adı altında psikolog, hekim, rehberlik ve psikolojik danışman ve sosyal hizmet uzmanından kurulu bir ekip tarafından verilmesi yönünde hazırlık yapılması öngörülmüştür (Duman, 2000: 49’dan akt. Babahanoğlu ve Başer, 2017: 3).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hazırladığı “Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı”na göre “2016 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm okullarda, sosyal hizmet birimlerikurulacak”, şeklinde karar alınsa da bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okul sosyal hizmeti yapılanmasına, sosyal hizmet uzmanı istihdamına ve okul sosyal hizmeti uygulamalarına yönelik resmi olarak henüz bir çalışma yapılmamıştır (Hezer, 2018: 25). Günümüzde ise okul sosyal hizmeti çeşitli illerde pilot uygulama olarak varlığını sürdürmektedir.

1.4. Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Roller

Franklin ve Harris sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rollerini konsültasyon, klinisyenlik, kolaylaştırıcılık, işbirlikçilik, eğiticilik, arabuluculuk, savunuculuk, yöneticilik, vaka yöneticiliği ve aracılık, farklılıklarla çalışma, toplum müdahalesi ve politika geliştirme olarak ortaya koymaktadır (Nadir ve Aktan, 2015: 82).

Okul sosyal hizmet uzmanları öğrencilerin akademik performansını artırmak, potansiyellerini güçlendirmek için öğrencilere yardım eder ve başarısızlık durumunda öğrenciler ve aileleri arasındaki ilişkileri düzenleyerek, toplum kuruluşları ile irtibatı sağlama yöntemi ile müdahale hizmetlerini oluşturmak üzere okulun genel işleyişinde okulda ekibinin bir parçası olarak çalışır (Türkeri 2014’ten aktaran Kuli, 2018: 11).

Okul sosyal hizmet uzmanı, “okul çağındaki çocukların eğitim hakkına ulaşmasını engelleyecek/güçlendirecek tüm nedenleri (bedensel engel, mental gerilik, yoksulluk, ev içi şiddet, istismar, iflas, işsizlik, bağımlılık, ölüm, süregelen hastalık, bir aile bireyinin evden ayrılması gibi) ve bu nedenlerin yarattığı olumsuz etkileri (Jarolmen, 2017: 9)” çocuğun kendisi, ailesi ve okul ortamı (psikolojik danışman, rehber öğretmen, okul yönetimi, arkadaşlar vb.) ile işbirliği içerisinde gerçekleştireceği çalışmalar ile ortadan kaldırmayı amaçlayan müdahalelerde bulunan kişidir.

Bunlarla beraber sosyal hizmetin “koruyucu önleyici işlevi ile okul çağındaki çocukların olası sorunlarını önlemeye çalışmak, normal gelişim ve yaşam olayları konusunda öğrenci-okul ve aileyi bilinçlendirmek ve ihtiyaç halinde aile bireylerine destek vermek(Jarolmen, 2017: 9)”;"öğrencilere, ailelere ve öğretmenlere karşılaştıkları sosyal ilişki kuramama, okuldan kaçma, aşırı saldırgan olma ve baş kaldırııcı davranışlar gösterme gibi özel fiziksel, duygusal veya ekonomik sorunlarla baş etmede yardımcı olmak" amaçlanmaktadır(Aykara, 2010: 67).

Sosyal hizmet uzmanları çocukların eğitim ihtiyaçlarının anlaşılması, risk altındaki öğrencilerle ailelerin desteklenmeleri, ailelerin endişelerinin okul çalışanları ile paylaşabilmelerinin güçlendirilmesi, öğrencilerin yaşam koşulları ile yaşadıkları mahallelerin koşullarının görüşülmesi, farklı kurumlara yönlendirmelerin yapılması, farklı kurumlara yönlendirilmiş olan öğrencilerin takip edilmesi gibi görevler üstlenmektedir. Ayrıca okul sosyal hizmet uzmanları, sınıf aktiviteleri yürütebilmekte, okul-temelli önleme programları tasarlayabilmekte, öğrencilere bireysel danışmanlık ya da grup danışmanlığı hizmetleri sunabilmektedirler. Ayrıca okul sosyal hizmet uzmanları öğrencilerin gereksinimlerini değerlendirmek ve bu gereksinimleri karşılamaya yönelik stratejiler geliştirmek için öğretmenler ve diğer okul çalışanları ile iş birliği yapmak, tüm okulu ilgilendiren kriz durumlarında müdahale takımının üyesi olmak, öğrenci davranışı ve akademik ilerlemesi ile ilgili konferanslara katılmak, çok disiplinli değerlendirmenin bir parçası olarak kapsamlı bir gelişim değerlendirmesi yapmak ve sosyal inceleme raporu hazırlamak, çocuğun öğrenmesini engelleyebilecek ya da onun okuldaki davranışlarını etkileyebilecek uyum sağlama davranışlarını, kültürel yapı ve sosyo-ekonomik unsurları değerlendirmek suretiyle öğrencilerin uygun olmayan biçimlerde etiketlenmelerini önlemek amaçlı bazı aktivitelere katılmaktadırlar. Ayrıca okul sosyal hizmet uzmanları, öğrencilere bireysel danışmanlık ya da grup danışmanlığı hizmetleri sunabilirler, okul-temelli önleme programları tasarlayabilirler, bu programları uygulayabilir, değerlendirebilir ve sınıf aktiviteleri düzenleyebilirler (Dupper, 2013:8'den aktaran Gökgöz, 2014: 68-69).

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aile ile çalışabilmesi ve etkin uygulamalar gerçekleştirebilmesi için bu alanda yüksek bilgi ve beceri düzeyine sahip olması beklenmektedir. Çünkü çocuk ve aile ile çalışma yetkin ve özel becerileri gerektirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bireysel çocuk dinamiklerini bilmeli, ailesel ve ilişkisel bağlamlarda gerekli olan uzmanlığın niteliklerine sahip olmalıdırlar (Center forClinicalSocialWork, 2007'den aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 400). Ayrıca, mesleki bilgi ve deneyimini okul, aile ve toplum sistemlerinin bilgisi ile bütünleştirerek etkili müdahaleler gerçekleştirmelidirler. Okul sosyal hizmeti müdahaleleri, çocuklara ve ergenlere sorunları çözme becerisi kazanma, akran ilişkilerini geliştirme ve kendi işlevselliklerini artırma konusunda yardım etmede etkilidir (Early ve Vonk, 2001; 27'den aktaran Aykara, 2010: 73).

2. Araştırmanın Yöntemi

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde görev yapmakta olan sınıf öğretmenlerinin okul sosyal hizmeti alanı konusunda bakış açılarını değerlendirmekve okul sosyal hizmeti alanına ihtiyaç olup olmadığını ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Aydın ili Nazilli İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda görev yapmakta olan ilk ve ortaokul sınıf öğretmenleri; örneklemini Altıntaş Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Kurtuluş Mahallesi, Turan Mahallesi, Yeni Mahallesi, Yeşil Mahallesi, Yıldıztepe Mahallesi, Zafer Mahallesinden rastgele seçilen okullarda görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Anket 15 Temmuz İlkokulu, Ahmet Yesevi İlkokulu, Cumhuriyet İlkokulu, Fatih İlkokulu, Recepbey İlkokulu, Yavuz Selim İlkokulu, Zafer İlkokulu, Beşeylül Ortaokulu, Fatih Ortaokulu, Turan Ortaokulu ve Zafer Ortaokulu'ndan 210 öğretmene uygulanmıştır.

Araştırma örnekleminin belirlenmesinde seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler araştırmacıların hazırlamış olduğu, sınıf öğretmenlerin cinsiyetlerini ve hizmet yıllarını belirlemeye yönelik toplam iki soru ile öğretmenlerin öğrencilerle ilgili hangi sorunlarla karşılaştıklarını ve bu sorunların çözümlerinde yapılması gereken çalışmalar konusundaki düşüncelerini ve okul ortamlarında okul sosyal hizmetine ihtiyaç duyulup duyulmadığı konusundaki görüşlerini öğrenmeye yönelik soruların yer aldığı anket ile elde edilmiştir. Yapılan analizler tablolara sayı ve yüzde olarak yansıtılmış ve yorumlanmıştır.

3. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet Dağılımı

Kadın (n-%)	Erkek (n-%)
143-%68,09	67-%31,90

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %68.09'u kadın, %31.90'ı ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Hizmet Yılı Açısından Analizi

Hizmet Yılı	(n-%)
1-5	3-%1,42
6-10	21-%10
11-15	26-%12,38
16-20	27-%12,85
21+	133-%63,33

Tablo 2'de araştırmaya katılanların hizmet yıllarına bakıldığında; 1-5 yıl arası hizmet vermekte olan öğretmenlerin oranı %1.42 iken %63,33 ile büyük çoğunluğu 21 yıl ve üstü hizmet vermekte olan öğretmenler oluşturmaktadır.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Karşılaştıkları Genel Sorunların Analizi

Genel Sorunlar	(n-%)
Madde bağımlısı öğrenci	12-%5,71
Suçta sürüklenmiş öğrenci	13-%6,19
İhmal ya da istismara (fiziksel, cinsel, psikolojik) maruz kalmış öğrenci	46-%21,90
Anne babası boşanmış öğrenci	200-%95,23
Ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş öğrenci	159-%75,71
Ailesinin sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan öğrenci	198-%94,28
Okula uyum sorunu yaşayan öğrenci	164-%78,09
Okula devam sorunu yaşayan öğrenci	139-%66,19
Akran zorbalığına maruz kalan öğrenci	75-%35,71
Farklılıkları (engel, etnik köken, cinsel yönelim vb.) dolayısıyla dışlanmaya maruz kalan öğrenci	55-%26,19

Tablo 3'e bakıldığında araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu %95,23 ile anne babası boşanmış öğrenci ile karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu sorunu %94,28 ile ailesinin sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan öğrenci sorunu takip etmektedir. Daha sonra sırasıyla okula uyum sorunu yaşayan öğrenci, ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş öğrenci, okula devam sorunu yaşayan öğrenci sorunu gelmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere uygulanan ankette karşılaşılan genel sorunları işaretlemeleri istenmiş, genel sorunlar dışında varsa karşılaştıkları sorunları yazmaları istendiğinde öğretmenlerin bir kısmı; “İçine kapanık, kendini ifade edemeyen öğrencilerde uyumun zorluk derecesi.”, “Kardeşleriyle sorun yaşayan etkilenen öğrencilerim olmuştur.”, “Özel eğitim gereksinimi olan otistik-işitme engelli öğrenci.”, “Evlatlık verilen öğrenci (şiddet görüyor).”, “Aile (ebeveynler) arasında şiddet ve şiddet içeren olaylara şahit olmuş öğrencilere ve bunun sonucunda psikolojik sorunlar yaşayan öğrenciler. Ayrıca çocuklarına karşı anne, baba sorumluluklarının bilincinde olmayan ailelerin öğrenci üzerinde olumsuzluklarına rastladım.”, “Hiperaktif öğrencilerimiz. Amacı zarar vermek olmadığı halde

istemedi kendine ve etrafa zarar veren fakat ilaçla da kontrolü sağlanabilen.” gibi sosyal hizmet mesleği ile yakından ilişkili olan sorunlar aktarmışlardır.

Öğretmenlerden ikisi ise “Anne babanın çocuğa faydalı olmayan yaşantıları fark edildiğinde ya aile eğitime alınmalı ya çocuk aileden alınmalı (SHÇEK).”, “Okula başlayacak çocuğu olan anne ve babaların eğitim, öğretmen, okul yönetimi ve öğrenci sorunları hakkında eğitime alınması yararlı olur.” şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte öğretmenlerin bir kısmı “Çocuklar hiçbir şeyden memnun olmuyorlar. Her şeyden şikayetçiler. Veliler çok bildiklerini zannediyorlar.”, “Oyun oynamayı bilmiyorlar, grupta uyum içinde çalışmıyorlar. Kurallara uymamayı meziyet sanıyorlar.” ifadeleriyle öğrenciyi ve aileyi suçlayıcı bir tutum sergilemişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden biri ise “Çevre baskısı (üniversite ve sonrası ortaya çıkan).” gibi bir sorun belirtmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Okul Sosyal Hizmetine Bakışını Ölçmeye Yönelik Sorulan Soruların Analizi

Sorular	Katılıyorum (n-%)	Kısmen (n-%)	Katılmıyorum(n-%)
Öğrencilerin yaşadıkları sorunlarla ilgili okulda daha çok bireysel (öğrencilerle) çalışmalar yapılmaktadır.	182-%86,7	17-%8,1	11-%5,2
Öğrencilerle ilgili karşılaştığım sorunların çözümünde okulda verilen hizmetler yeterlidir.	105-%50,0	55-%26,2	50-%23,8
Öğrencilerin akademik başarısında ailelerin etkisi büyüktür.	196-%93,3	7-%3,3	7-%3,3
Öğrencilerin sorunlarının çözümünde çocuk-okul-aile işbirliği sağlanmasının yararlı olacağını düşünüyorum.	207-%98,6	0-%0,0	3-%1,4
Ailelere çocukların karşılaşılabileceği sorunlar konusunda eğitimler verilmesinin ve ailelerin çocuklara nasıl yaklaşmaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelerinin çocuğun yararına olacağını düşünüyorum.	208-%99,0	2-%1,0	0-%0,0
Öğrencilerin enerjilerinin fiziksel ve ruhsal anlamda olumlu etkinliklere yönlentmeleri ve yetenekli oldukları alanları keşfetmeleri adına yapılacak bireyle ve grupta çalışma faaliyetlerinin yararlı olacağını düşünüyorum.	210-%100,0	0-%0,0	0-%0,0

Öğrenciler için koruyucu-önleyici, geliştirici-değiştirici, iyileştirici-rehabilite edici sosyal incelemeler ve değerlendirmeler yapılmasının yararlı olacağını düşünüyorum.	180-%85,7	27-%12,9	3-%1,4
Çocuk hakları konusunda bilgi sahibiyim.	199-%94,8	9-%4,3	2-%1,0
Yukarıdaki sorunlardan herhangi biriyle karşılaştığım zaman neler yapabileceğim konusunda bilgi sahibiyim.	163-%77,6	41-%19,5	6-%2,9
Öğrencilerin yaşadıkları sorunlar konusunda okul olarak yetersiz kaldığımızda hangi kurumlarla iletişime geçeceğim konusunda bilgi sahibiyim.	153-%72,9	53-%25,2	4-%1,9
Okullarda psikolojik danışman ve rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı ve okul yönetiminden oluşan bir ekibin olmasının öğrencilerin sorunlarının çözümü konusunda yararlı olacağını düşünüyorum.	203-%96,7	7-%3,3	0-%0,0
Okul sosyal hizmetinin uygulamaya konmasının öğrenciler için yararlı olacağını düşünüyorum.	203-%96,7	7-%3,3	0-%0,0

Tablo 4'e bakıldığında öğretmenlerin hepsinin "Öğrencilerin enerjilerinin fiziksel ve ruhsal anlamda olumlu etkinliklere yönlentmeleri ve yetenekli oldukları alanları keşfetmeleri adına yapılacak bireyle ve grupla çalışma faaliyetlerinin yararlı olacağını düşünüyorum." sorusuna katılım gösterdikleri görülmektedir. Bu soruyu katılım oranı açısından %99,0 ile "Ailelere çocukların karşılaşabileceği sorunlar konusunda eğitimler verilmesinin ve ailelerin çocuklara nasıl yaklaşımları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelerinin çocuğun yararına olacağını düşünüyorum." sorusu takip etmektedir. Katılım oranı açısından üçüncü sırada %98,6 ile "Öğrencilerin sorunlarının çözümünde çocuk-okul-aile işbirliği sağlanmasının yararlı olacağını düşünüyorum." sorusu gelmektedir. Dördüncü sırayı %96,7 ile "Okullarda psikolojik danışman ve rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı ve okul yönetiminden oluşan bir ekibin olmasının öğrencilerin sorunlarının çözümü konusunda yararlı olacağını düşünüyorum." ve "Okul sosyal hizmetinin uygulamaya konmasının öğrenciler için yararlı olacağını düşünüyorum." soruları paylaşmaktadır. Okul sosyal hizmetinin uygulamaya konulmasının yararlı olacağını düşünen öğretmenlerin yüzdesi düşünüldüğünde okul ortamlarında sosyal hizmet mesleğine ve bu mesleği icra eden sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç olduğu sonucu çıkarılabilir.

4. Tartışma

Okul sosyal hizmeti, sosyal hizmet mesleği ve disiplininin temel aldığı yaklaşımlardan biri olan ekolojik yaklaşım çerçevesinde, “çevresi içinde birey” anlayışına dayanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, okul ortamında öğrencinin akademik başarısı, okula devam durumu, okula uyumu, okul içinde ve okul dışında yaşadığı sosyal sorunları çözme konusunda gerekli inceleme ve değerlendirmeleri yaparak mikro, mezo ve makro düzeyde müdahalelerde bulunan meslek elemanlarıdır. Bu açıdan bakıldığında okullarda sosyal hizmetin uygulamaya konulmasının çocuğun ve ailesinin yararına olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada ilkököl ve ortaoköl sınıf öğretmenlerinin okul sosyal hizmeti alanına bakış açısını değerlendirmek ve okul sosyal hizmet uygulamasının gerekliliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacılar tarafından literatür taramasına dayanılarak oluşturulan anket aracılığı ile veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Bu bölümde analizler sonucu elde edilen bulgular tartışılacaktır.

Araştırmaya katılan öğretmenlere uygulanan ankette karşılaştıkları genel sorunları ışaretlemeleri istenmiştir. Buna göre Tablo 3’te görüldüğü üzere en çok karşılaşılan sorunun anne babası boşanmış öğrenci olduğı görülmektedir. Anne babası boşanmış öğrenci sorunu incelendiğinde bunun bir sorun olması dışında aynı zamanda araştırmada belirtilen diğler sorunların başlıca nedenlerinden biri olabileceğı düşünülebilir. Literatürde parçalanmış ailelerin çocuk suçluluğı üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalara bakıldığında, parçalanmış ailelerin çocukları ve gençleri suçluluğı iten önemli faktörlerden biri olduğuna ilişkin görüşler vardır. Öter (2005), çalışmasında suça sürüklenen çocukların %30’unun parçalanmış ailelerden geldiğini belirtmiştir (Eryalçın, Duyan, 2016: 70). Bu çalışmada ise uygulanan anket sonucunda suça sürüklenmiş öğrenci sorunu ile karşılaşılan öğretmenler %6,19’dur. Bu orana bakıldığında düşük bir oran gibi görünse de suça sürüklenmiş öğrencinin sonraki süreçte yaşayabileceğı sorunlar ve bu sorunların öğrencinin kendisine, arkadaşlarına, ailesine ve ilişki içerisinde bulunduğı diğler sistemlere olumsuz yönde etkisi düşünüldüğünde bu oran azımsanamayacak düzeydedir.

Boşanma olgusunun çocukların davranış ve uyum problemlerine etkisini inceleyen araştırmalara baktığımızda genel olarak boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına oranla sosyal, akademik ve kişisel alanlarda da çok problem yaşadıklarını görmekteyiz (Kahraman, 2016: 52). Yine Tablo 3’e bakıldığında okula uyum sorunu yaşayan öğrenci sorunu ile karşılaşılan öğretmenler %78,09 ile üçüncü sırada gelerek yapılan araştırmalarla paralellik göstermektedir.

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin en çok karşılaştığı ikinci sorun ailesinin sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan öğrenci sorunudur. Ailenin sosyo-ekonomik durumunun iyi olmaması çocuğun okula devamının sağlanamamasına veya okula devam etse de eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında güçlükler yaşanmasına neden olabilir. Yapılan analizlere göre okula devam sorunu

yaşayan öğrenci ile karşılaşan öğretmenlerin oranı %66,19'dur. Çocuğun eğitim ihtiyaçlarının çeşitli nedenlerle karşılanamaması ise çocuğun ihmaline yol açabilir. Yapılan çalışmalar çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili en önemli risk faktörünün ailenin ciddi ekonomik sıkıntısı olduğunu göstermiştir (Polat, 2000; İzmirli, Sur, Polat, 2000; Murry, Baker, Lewin, 2000; Lindell, Svedin, 2001'den aktaran Güler ve ark. 2002: 129). Bu araştırmada ihmal ya da istismara (fiziksel, cinsel, psikolojik) maruz kalmış öğrenci sorunu ile karşılaşan öğretmenlerin oranı %21,90'dır. İhmal ya da istismar sorunu ele alındığında öğrencide ve ailesinde meydana gelen travmalar çok şiddetli olabilir. Bu gibi durumlarının tespiti ve gerek okul içinde yapılacak çalışmalar için gerekse öğrenci ve ailesinin yönlendirileceği kurumların belirlenmesi ve bu kurumlarla aracılık faaliyetinin gerçekleştirilmesi için okullarda kesinlikle içinde sosyal hizmet uzmanlarının bulunduğu psiko-sosyal bir ekip görev almalıdır.

Uygulanan ankette belirtilen sorun grupları dışında öğretmenlerin karşılaştıkları sorunları yazmaları istenmiş, bazı öğretmenler çeşitli sorunların varlığından bahsederken bazı öğretmenler öğrenciyi ve aileyi suçlayıcı bir tutum sergilemiştir. Sistem yaklaşımının benimsendiği sosyal hizmet uygulamalarında bireyi ve aileyi suçlayıcı bir tutumdan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü sistem yaklaşımı, “nedensel bir sorumlu atamak ya da bireyi suçlamak yerine, sorunları sistemik işlemlerin bir sonucu olarak görür (Duyan, 136).” Dolayısıyla söz konusu sorunların çözümü için basit durum içinde birey bir bütün olarak ele alınmalı, bireyin etkileşimde olduğu sistemlerle arasındaki karmaşık etkileşim incelenmeli, sorunun ortaya çıkmasına ve devam etmesine neden olan değişkenler göz önünde bulundurulmalı ve ihtiyaca yönelik çözümler üretilmelidir. Bu da okullarda sosyal hizmet uygulamasının gerekliliğini göstermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden biri ise üniversite ve sonrasında ortaya çıkan çevre baskısı sorunundan bahsetmiştir. Bu sorun ilkökul ve ortaokul ile doğrudan ilişkili olmasa da yükseköğretim kurumlarında öğrenciler mezun olmadan önce öğrencilere psiko-sosyal bir ekip tarafından mezuniyet sonrası çevreye uyum ve iş kaygısı konusunda gerekli danışmanlıkların yapılması yararlı olabilir. Bu da araştırmanın örneklemi dışına çıkılarak yükseköğretim kurumlarında da psiko-sosyal bir ekibin bulunması ve bu ekipte sosyal hizmet uzmanının da yer alması gerektiğini göstermektedir. Öğretmenlerden ikisi ise öneri içeren ifadelerde bulunmuşlardır. Önerilerin içeriği dikkate alındığında genellikle aile faktörüne atıf yapıldığı ve önerilerin ailelere eğitimler verilmesi yönünde olduğu görülmektedir. Bu öneri, sosyal hizmet uzmanının eğitimci rolü ile ilişkilendirildiğinde, okullarda ailelerle tek tek ve gruplar halinde çalışmalar yapılabilir, onlara çocukları ile ilgili konularda danışmanlık verebilecek, çocukların yaş gruplarına göre olası davranışları ve ebeveynlerin çocuklara nasıl yaklaşmaları konusunda bilgiler aktarabilecek; bunların yanı sıra aile ve öğrenci ile işbirliği içerisinde gerekli çalışmaları yürütebilecek meslek elemanlarının varlığının önemi ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu da (%98,6) aile sistemini önemli görmekte ve ailelerin sorun çözme süreçlerine dahil edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere demografik sorular dışında öğretmenlerin okul sosyal hizmeti alanına bakış açısını değerlendirmek ve okul sosyal hizmetinin gerekliliğini ortaya koymak üzere 12 soru sorulmuştur. Tablo 4 incelendiğinde öğretmenler en çok “Öğrencilerin enerjilerinin fiziksel ve ruhsal anlamda olumlu etkinliklere yönlentmeleri ve yetenekli oldukları alanları keşfetmeleri adına yapılacak bireyle ve grupla çalışma faaliyetlerinin yararlı olacağını düşünüyorum.” sorusuna katılıyorlar cevabını vermiştir. Sosyal hizmet uygulamalarına temel olan yaklaşımlardan biri de bireylerin güçsüzlükleri yerine güçlü yönlerine odaklanılması gerektiğini vurgulayan güçlendirme yaklaşımıdır. Sosyal hizmet uzmanları güçlendirme yaklaşımı ışığında müracaatçı ile işbirliği içerisinde çalışarak onun kendi potansiyelini, güçlü yönlerini fark etmesini ve kendisindeki gücü keşfederek değişmeye olan inancının artmasını sağlar. Sosyal değişim ajanı olan sosyal hizmet uzmanları, müracaatçı ile beraber yürüttüğü planlı değişim sürecinde bireyin güçlü olduğu herhangi bir alana yönelmesi ve gücünü bu alanda kendini geliştirmek için kullanmasına destek olur. Planlı değişim sürecinde sosyal hizmet uzmanları mikro düzeyde bireyin kendisiyle, mezzo düzeyde etkileşim içinde olduğu gruplarla ve makro düzeyde içinde yaşadığı toplumla çalışmalar yürütebilir. Bireyle, grupla ve toplumla çalışma sosyal hizmet mesleğinin sorun çözmede kullandığı müdahale düzeyleridir. Üniversite eğitimi boyunca sosyal hizmet öğrencilerine teorik olarak bireyle (Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları I), grupla (Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları II) ve toplumla (Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları III) çalışma dersi ayrıntılarıyla anlatılmakta ve alan uygulaması derslerinde pratiğe dönüştürülerek öğrencilerin tecrübe kazanması sağlanmaktadır. Bunlardan hareketle öğrencilerle yapılacak çalışmalar sürecinde genelci uygulama bağlamında farklı düzeylerde müdahalelerde bulunabilecek sosyal hizmet uzmanlarının okullarda görev alması gerektiği söylenebilir.

Tablo 4’e bakıldığında öğretmenlerin çoğunun sorunların çözümünde çocuk-okul-aile işbirliğine önem verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin yine büyük çoğunluğu ailelere çocukların karşılaşılabileceği sorunlar konusunda eğitimler verilmesinin ve ailelerin çocuklara nasıl yaklaşmaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelerinin çocuğun yararına olacağı düşüncesine katılım göstermişlerdir. Öğrencilerin akademik başarısında ailelerin etkisinin büyük olduğu düşüncesine katılım gösteren öğretmenler de yine çoğunluktadır. Aileyi temel alarak sorulan bu sorulardan öğretmenlerin aile sistemini eğitimin bir parçası olarak gördükleri sonucuna ulaşılabilir. Sağlıklı aile ve okul ortamı, çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişiminin sağlıklı olmasını sağlamakta, “olumlu benlik geliştirmesinde önemli rol oynamakta ve davranışlarını biçimlendirmektedir. Dolayısıyla çocukların sağlıklı gelişim göstermeleri için aile, okul ve yaşadıkları çevrede sürekli takip edilmeleri ve desteklenmeleri gerekmektedir. Okullar, çocukların gelişimlerini takip etmek ve karşılaştıkları sorunları çözmek için onlara ulaşılacak en önemli toplumsal kurumlar arasındadır. Bu nedenle çocuklara yönelik okulda yürütülen faaliyetler önem arz etmektedir. Diğer taraftan çocukların akademik başarılarının düşük olması ya da çevreleriyle iletişime girdikleri noktalarda uyumsuzluk

göstermeleri gibi sorunların kaynağında aile problemlerinin yer aldığına dair araştırmalar söz konusudur. Ayrıca sağlıklı aile işleyişinin çocuğun okuldaki başarısına olumlu katkı sağladığı da bilinmektedir. Bu durumda, çocukların sorunlarına çözüm üretmede sadece çocuğa değil, çocuğun ailesine ve yakın çevresine odaklanmanın gerekliliği görülmektedir. Böylece, çocuklara ve ailelere ulaşmada önemli bir kaynak olan okul aracılığıyla yürütülecek hizmetler ile çocuklara ve ailelere danışmanlık yapmanın gerekliliği ve önemi ortaya çıkmaktadır” (Kılıç, Özkan, 2015: 156).

Yine Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin yaşadıkları sorunlarla ilgili okulda daha çok bireysel (öğrencilerle) çalışmaların yapıldığına ilişkin soruya öğretmenlerin yarısından fazlası “katılıyorum” cevabını vermiştir. Sosyal hizmet mesleğinde önemli bir yeri olan sistem yaklaşımına göre bir sistemde meydana gelen sorun alt ve üst sistemleri de etkiler. Bu nedenle öğrencinin yaşadığı soruna yönelik sadece bireyle çalışma yapmak yetersiz kalacaktır. Hinkle’a (1992’den aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 404) göre birçok okul danışmanı, okul ortamında aile danışmanlığını, bireysel danışmanlıktan daha etkili bulmaktadır. Johnston ve Zemitzsch (1988; Akt: Christopher, 2009’dan aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 404), okul müdahale programında sadece öğrenci üzerine odaklanmanın ve öğrencinin diğer alt sistemlerini (aile, arkadaş ve toplum) görmezden gelmenin, başarısız sonuçlar doğuracağını açıklamış ve tüm alt sistemleri içine alan bir aile sistemi yaklaşımını savunmuşlardır. Wetchler (1986’dan aktaran Özkan, Kılıç, 2014: 404), aile ve okul odaklı sorunların çözümü için bu iki sistemin etkileşimli olarak tedavi sürecinde yer almasını öneren bir makro sistemik modeli tanımlamıştır. Sosyal hizmetin uygulamalarında sistem yaklaşımını temel alması ve dolayısıyla aileye sistem perspektifinden bakması onu diğer disiplinlerden farklı kılmaktadır. Bu nitelik, sosyal hizmet uzmanlarını okullarda çocukların aileleri ile iletişim kurma noktasında ihtiyaç duyulan meslek grubu haline getirmektedir (Özkan, Kılıç, 2014: 404).

Araştırmada okullarda psikolojik danışman ve rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı ve okul yönetiminden oluşan bir ekibin olmasının öğrencilerin sorunlarının çözümü konusunda yararlı olacağı düşüncesine katılan öğretmenlerin oranı %96,7’dir. Anderson ve Bronstein 2012 yılında sosyal hizmet uzmanları, rehber öğretmenler, hemşireler ile yerel bir üniversite ortaklığında kentsel bölgede bulunan üç ilkokulda okul ruh sağlığı çerçevesi içinde disiplinlerarası işbirliği üzerine bir pilot çalışma gerçekleştirmiştir. Projenin uygulanmasında doğrudan yer alan disiplinlerarası ekibin deneyimleri araştırılmış ve araştırma sonucunda çocukların eğitimlerinin desteklenmesi ve karşılaştıkları sorunların çözümü açısından disiplinlerarası işbirliğinin oldukça önemli olduğu, meslek elemanları tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca bahsedilen çalışmaya katılan rehberlik öğretmenleri de rollerinin ne olduğunun tam olarak anlaşıldığını ve bu işbirliğinin sorunların çözümüne oldukça katkı sağladığını belirtmişlerdir (Anderson ve Bronstein, 2012:1’den aktaran Kuli, Yıldırım, 2019: 573). Disiplinlerarası ekip çalışması ve verilen hizmetlerde işbirliği, sosyal ve ekonomik koşullar, demografik özellikler ve çocuklardaki değişikliklerin bütün yönleri ile değerlendirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Yurtdışında da yapılan çalışmalarda okul servisleri hizmetleri ekibinde yer alan profesyonellerin işbirliği ile okul içerisinde yer alması gerektiği, sorunların çözüm noktaları açısından gerek görülen her disipline ihtiyaç duyulduğu ve bu disiplinlerin de psikolojik danışmanlık, sosyal hizmet, psikoloji gibi ruh sağlığı çalışanlarının olduğu vurgulanmıştır (Abramson ve Mizrahi, 1996: 270; Mellin ve Diğ., 2011: 51; Acosta-Price ve Graham-Lier, 2008; Anderson ve Bronstein, 2012:3'ten aktaran Kuli, Yıldırım, 2019: 574).

Tablo 4'te "Okul sosyal hizmetinin uygulamaya konmasının öğrenciler için yararlı olacağını düşünüyorum." sorusuna öğretmenlerin yine %96,7 gibi yüksek bir oranla katıldıkları görülmektedir. Ülkemizde ilköğretim öğretmenleriyle yapılan bir araştırmada da öğretmenlerin okulda oluşturulacak bir sosyal hizmet birimine yönelik olumlu görüşleri olduğu ve öğretmenlerin çok büyük çoğunluğunun okul sosyal hizmet biriminin faydalı olacağı görüşünde olduğu ortaya konmuştur (Akyüz, 2018'den aktaran Kuli, Yıldırım, 2019: 574).

Tablo 4 incelendiğinde "Öğrencilerle ilgili karşılaştığım sorunların çözümünde okulda verilen hizmetler yeterlidir." sorusuna öğretmenlerin %50'si katılıyorum, %26,2'si kısmen, %23,8'i ise katılmıyorum cevabını vermiştir. Psikolojik danışman ve rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı ve okul yönetiminden oluşan bir ekibin yararlı olacağı ve okullarda okul sosyal hizmetinin uygulamaya konulması düşüncesine katılım oranları (%96,7) dikkate alındığında bu soruya katılım gösteren öğretmenlerin kendileriyle çeliştiği düşünülebilir. Ayrıca okul sosyal hizmet uygulamasının Türkiye'de yeni bir uygulama olduğu düşünüldüğünde öğretmenlerin okul sosyal hizmet uygulamasının kapsamı hakkında yeterli bilinç düzeyine sahip olmadıkları kanısına varılabilir. Bilinçli olmamaları ihtimali göz önüne alındığında verilen hizmetlerin yeterli olduğunu düşünceleri şaşırtıcı değildir. Bu soruya kısmen ve katılmıyorum cevabını veren öğretmenlerin oranı ise göz ardı edilmemelidir. Kısmen ve katılmıyorum cevaplarının verilmesi ise okulda verilen hizmetlerde birtakım yetersizliklerin mevcut olduğunun göstergesidir.

5. Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırma ile ilkokul ve ortaokul sınıf öğretmenlerinin okul sosyal hizmet uygulamasına bakış açısını değerlendirmek ve okul sosyal hizmet uygulamasının gerekliliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler sonucunda öğretmenlerin okul sosyal hizmeti konusundaki düşünceleri değerlendirilmiştir.

Öğretmenlerin sosyal hizmet mesleği ile yakından ilişkili olan sosyal sorunların çoğuyla karşılaştığı görülmüştür. Karşılaşılan sorunların sadece okullardaki rehberlik hizmetiyle giderilemeyeceği düşünülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları sosyal inceleme ve değerlendirme yapma yetkisine sahiptir. Bu yetkinin psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerde mesleki eğitimleri gereği

olmadığı göz önüne alındığında tek başına yaptıkları çalışmalar yetersiz kalacaktır. Bu nedenle okullarda sosyal hizmet uygulaması hayata geçirilmesi son derece önemlidir.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ilkokul ve ortaokul sınıf öğretmenlerinin çoğunun, okullarda daha çok bireysel çalışmalar yapıldığı görüşünde oldukları görülmüştür. Bireyin bir sistem olduğu ve kendisi dışındaki sistemlerden etkilenebileceği gibi kendisi dışındaki sistemleri etkileyeceği düşünüldüğünde sadece öğrenciyi temel alarak yapılan çalışmaların bir noktada yetersiz kalacağı, bu nedenle sorunun çözümünde disiplinler arası işbirliğinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Öğretmenlerin çoğunun okullarda farklı disiplinlerin yer aldığı bir ekip oluşturulması yönündeki soruya katılım göstermeleri disiplinler arası işbirliğinin gerekli olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Araştırmada farklılıklarından (engel, etnik köken, cinsel yönelim vb.) dolayı dışlanmaya maruz kalan öğrencilerin oranının (%26,19) dikkate değer bir şekilde fazla olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet mesleğinin temel yapı taşlarından biri insanın sırf insan olduğu için değerli olması ve farklılıklara saygı duyulması gerektiğidir. Eğer okullarda sosyal hizmet uygulaması hayata geçirilirse müfredat içerisinde insanların farklılıklarını ele alan, bu farklılıklara neden saygı duyulması gerektiğini açıklayan bir derse yer verilebilir. Bu derste sosyal hizmet uzmanının eğitim vermesi sağlanarak sosyal dışlanmanın önüne geçilebileceği gibi fanatizm, önyargı, dışlama, etiketleme yerine hoşgörü, bir arada yaşama, birbirini sevmeye, insan onuru ile ilgili mesajlar verilerek akran zorbalığının da bir ölçüde önüne geçilebilir.

Araştırmaya göre öğretmenlerin %50,0'ı okullarda verilen hizmetlerin yeterli olduğunu düşünmektedir. Tartışma bölümünde belirtildiği gibi okul sosyal hizmet uygulaması Türkiye’de yeni bir uygulama olduğu için öğretmenlerin bu konuda bilinçli olmadıkları varsayılmaktadır. Bu nedenle öğretmenlere okul sosyal hizmeti nedir, kapsamı nedir, ne tür müdahaleleri içerir gibi sorulara cevap veren eğitimler verilmeli ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar yapılmadan önce eğitimi verecek olan personel de kapsamlı bir eğitimden geçirilmelidir.

Üniversitelerin sosyal hizmet bölümünde eğitim görmekte olan öğrencilere okul sosyal hizmet uygulaması seçmeli ders olarak değil de zorunlu ders olarak verilmelidir. Verilen dersler sadece teoride kalmamalı öğrencilerin okullarda uygulama yapmasına olanak sağlanarak okuldaki personellerin okul sosyal hizmetini tanıması sağlanmalıdır.

Sosyal hizmet mesleğinin makro düzeyde müdahalede bulunması bir anlamda toplumla çalışma demektir. Toplumla çalışmanın modellerinden biri olan sosyal aksiyon dezavantajlı grupların sosyal hizmet uzmanı tarafından örgütlenerek harekete geçirilmesi ve sosyal değişimin sağlanması için mücadele verilmesi anlamına gelir. Bu mücadele başka grupların haklarını ihlal etmeyecek ve özgürlük alanlarına girmeyecek şekilde olmalıdır. Okul sosyal hizmet uygulamasının kapsamı

hakkında okuldaki personellerin bilinçlendirilmesi kadar ailelerin bilinçlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Okul sosyal hizmet uygulamasının hayata geçirilmesinde ailelerin sosyal aksiyon çerçevesinde harekete geçirilmesi ve farkındalık oluşturmalarının sağlanması konusunda sosyal hizmet uzmanlarının rolü büyüktür. Sosyal hizmet uzmanları tarafından daha fazla kaynak ve hizmet imkânından faydalanabileceği konusunda bilinçlendirilen bir aile harekete geçme konusunda istekli olacaktır. Harekete geçme ve farkındalık oluşturma sürecine, gücü elinde bulunduran yapıların sessiz kalması düşük bir ihtimaldir. Sosyal aksiyon çerçevesinde örgütlenen ve bir amaç doğrultusunda yola çıkan aile sistemi başarıya ulaşmak için elinden geleni yapacaktır. Bu nedenle sosyal aksiyon okul sosyal hizmetinin uygulamaya geçirilmesinde dikkate alınması gereken bir toplumla çalışma modelidir.

Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu okullarda sosyal hizmet uygulamasına ihtiyaç olduğu düşüncesine katılım göstermiştir. Okullarda kurulacak olan psiko-sosyal bir ekip ve bu ekip içerisinde yer alması beklenen sosyal hizmet uzmanları çocuğun yüksek yararı için etkili ve ihtiyaca yönelik müdahalelerde bulunarak çocuğun ileride daha iyi bir yaşam geçirmesini sağlayabilecek meslek elemanlarıdır. Okullar aynı zamanda çocuklar aracılığıyla ailelere ulaşmada diğer kurumlara oranla kolaylık sağlayan bir kurumdur. Çocuk ve aile refahının sağlanması için okullar aracılığıyla hizmet veren uygulamalar gerçekleştirmek faydalı olacaktır.

Sonuç olarak, yapılan araştırmadan hareketle okullarda sosyal hizmet uygulamalarının çocukların biyo-psiko-sosyal gelişimlerinin sağlıklı olarak sürdürülmesi, akademik başarılarının yükselmesi, okula devamlarının sağlanması, uyum sorunlarının çözülmesi, akran zorbalığının önüne geçilmesi, ailede yaşanan ve çocuğu her anlamda olumsuz etkileyen sorunlara yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması ya da etkilerinin azaltılması, çocuğun ve ailenin ihtiyaç duyduğu sistemlerle buluşturulması vb. açılardan büyük fayda sağlayacağı söylenebilir. Verilen tüm bilgiler ve elde edilen bulgular ışığında şu sonuca ulaşılabilir; okul sosyal hizmetinin ülkemizde yasal bir temelde düzenlenmesi ve sosyal hizmet uzmanlarının okullarda görevlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aykara, A. (2010). *Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Babahanoğlu, R. ve Başer, D. (2017). Türkiye'de Okul Sosyal Hizmetinin Önemi ve Gerekliği: Konya Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 650-655.
- Duman, N. (2000). *Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Duman, N. (2014). Okul Sosyal Hizmetinin Tanımı, Kapsamı ve Çocuk Koruma Sistemi İçindeki Yeri. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı*, 1-7.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.

- Duyan, V. ve Özgür Bayır, Ö. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş: Öğrenciler ve Uygulayıcılar İçin Bir Rehber*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Eryalçın, M. ve Duyan, V. (2016). *Suç Sürüklenen Çocuk ve Gençler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Güler, N. ve ark. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134.
- Hezer, K. (2018). *6-12 Yaş Arası Öğrencilerin Sosyal Uyum Sorunu ve Okul Sosyal Hizmeti: Sancaktepe Örneği*. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Jarolmen, J. (2017). *Okul Sosyal Hizmeti Bir Uygulama Kılavuzu*. (Çev. Ed. Yasemin Özkan). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kahraman, S. (2016). *Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Afyon İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Ana Bilim Dalı Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Kılıç, E. ve Özkan, Y. (2015). Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 155-178.
- Kuli, G. (2018). *Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet Uygulaması İhtiyacı: Rehber Öğretmenlerin Okul Sosyal Hizmeti İle İlgili Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Kuli, G. ve Yıldırım, Ş. (2019). Rehberlik Öğretmenlerinin Okul Sosyal Hizmetine İhtiyaç Duydukları Sorun Alanlarının Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 555-582.
- Nadir, U. ve Aktan, M.C. (2015). Okul Sosyal Hizmeti ve Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerine İlişkin Bir Tartışma: Kurgusal Bir Vaka Sunumu. *Sağlık ve Toplum*, 25(3), 78-88.
- Özdemir, U. (2018). *Sosyal Hizmetin Ne'liği -Kavramlar, Tanımlar, Metodoloji- Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özkan, Y. ve Kılıç, E. (2014). Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 397-412.
- Özkan, Y. ve Kılıç, E. (2014). Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 397-412.
- Sarıer, Y. (2016). *Türkiye'de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir Meta-analiz Çalışması*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 31(3), 609-628.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (Çev. Ed. Prof Dr. Özlem Cankurtaran). Ankara: Nika Yayınevi.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. (Çev. Ed. Durdu Baran Çiftci). Ankara: Nika Yayınevi.

GÖÇMEN VE SığınMACI ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKINDAN FAYDALANMALARI ÜZERİNE BİR DERLEME

S. Elif CIBİR¹
Yağmur KARAKAŞ²

Özet

Toplum, yazılı ve yazısız kurallar ile bir bütünü oluşturan eşsiz bir yapıdır. Toplamlar ancak sosyal adalet sağlanır, bireyler haklarından engel olmadan faydalanabilir ve sosyal yaşama uyum sağlayabilirse etkin bir hal alır. Göç de tam burada toplumda bir dalgalanmayı oluşturan olgudur. Göç sonucunda, toplumsal farklılaşmalar ve sistemde aksaklıklar görülebilir. Bu aksaklıklardan en olumsuz biçimde etkilenen nüfus gruplarından biri de çocuklar olmaktadır. Sığınmacı ve göçmen çocukların yaşadıkları riskli durumlar, onların temel haklara erişimlerini engellemektedir. 2011 yılından bu yana ülkemize gerçekleşen kitlesel göçün bir sonucu olarak 2 milyona yakın çocuğa ev sahipliği yapmaktayız. Göç eden çocukların yaşama katılımları için eğitim başta olmak üzere, temel haklara erişimleri sağlanmalıdır. Sosyal hizmet mesleği göç alanında hak temelli bir anlayış ile çocukların iyilik hallerine ulaşmaları için tüm alanlarda aktif rol almaktadır. Bu derlemenin konu alanı, göçmen ve sığınmacı çocukların bugünde ve gelecekte olası karşılaşılabilecekleri eğitsel problemlerin ifadesidir. Temel sonuç ise çocukların sistemsal sorunlar ve toplumsal eksik/yetersiz hizmetler nedeniyle adaptasyon sorunu yaşadıklarıdır. Çalışmanın amacı, göçmen ve sığınmacı çocukların eğitim problemlerini ortaya koyarak bazı çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Çocuk, Eğitim, Toplum, Sistem

Giriş

Geçmişten günümüze kadar süregelen ve gelecekte de devam etmesi beklenen göç hareketi, dünyanın her yerinde yaşanan bir olgudur. Bireyler belirli sebepler nedeniyle göç etmekte ya da göç etmek zorunda bırakılabilmektedir. Hem göç alan ülkedeki bireyler hem de göç eden bireyler bu süreçlerde çeşitli sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durumun en yakın örneği, Suriye'deki iç savaş sonrasında yaşananlarla ifade edilebilir. Bu süreçte hem Türkiye'ye hem de diğer ülkelere göç hareketinin başlamasıyla beraber toplumsal ve bireysel uyum, adaptasyon ve çeşitli sorunların yaşandığı bilinmektedir. Göçmen ve sığınmacı statüsünde yer alan bireyler arasında bu sıkıntılardan en çok etkilenenler, dezavantajlı grup olarak ifade edilen çocuklardır. Çocukların çoğu travmatik olaylar yaşayarak, yaşamlarından koparak ve hatta çoğunluğunun da yaşadığı bilinmekle birlikte yakınlarını kaybederek ülkemizde yaşamaya başlamışlardır. Göçle birlikte yeni ülkeye uyum ve yaşama devam

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı

² Psikolog

etme aşamasında temel haklara ulaşma sürecinde birçok aksaklık meydana gelmiştir. Çocukların yaşamış olduğu sorunlardan en önemlisi, çoğunun eğitim hakkından yararlanamamasıdır. Sığınmacı sayısının giderek artmasıyla birlikte süreç belirsizlik içine girmiş ve eğitim konusunda büyük sıkıntılar ortaya çıkmıştır (Seydi, 2014). Eğitim hakkından yararlanırsalar bile bu sorunun beraberinde getirdiği çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Okullarda adaptasyon çalışmalarının eksikliği, sistemsel kayıt problemleri, dil sorunu gibi çeşitli nedenlerle çoğu çocuk ikincil travmalara maruz kalmıştır. Bu durumun önüne geçebilmek adına pek çok politika izlense de sığınmacı ve göçmen çocukların eğitim sorunu hala devam etmektedir. Gerek eğitim politikalarının yetersizliği gerekse getirilen çözümlerin gerektirdiği gibi uygulanamaması, bu sorun kaynaklarının devam etmesine neden olmaktadır.

Göç Olgusu ve Göçün Sonuçları

İnsanlık tarihinin en başından beri süregelen, hatta gelecekte de devam etmesi beklenen göç olgusu; toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel sebeplerle bireylerin bulundukları yerden başka bir yere gitmeleri olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde göç; “*ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2015). Göç hareketleri göçün oluşum nedenine, uzaklığına ve süresine göre ayrılır. Göçün oluşum nedenleri; zorunlu göç ve gönüllü göç, uzaklığı; iç göç ve dış göç, süresi ise sürekli göç ve geçici göç şeklinde ele alınabilir. Gönüllü göçte bireyler, daha iyi hizmet ve imkanlardan faydalanmak gibi faktörlerden dolayı kendi iradeleriyle bulundukları yerden ayrılırlar; zorunlu göçte ise bireyleri göç etmeye mecbur bırakan savaş, doğal afetler, işsizlik ya da verilen hizmetlerin yetersizliği gibi faktörler yer alır. Dış göç, bireylerin ülke sınırları dışına göç etmesi şeklinde tanımlanırken, iç göç ise bireylerin ülke sınırları içerisinde yer değiştirmeleri olarak tanımlanır ve bu göçlerin büyük çoğunluğu kırsaldan kentlere göç etme şeklinde meydana gelmektedir. Sürekli göç, bireylerin çeşitli sebeplerden ötürü bulundukları yeri devamlı olarak terk etmeleri şeklinde, geçici göç ise tarım, turizm gibi faaliyetler sebebiyle bireylerin yer değiştirmeleri şeklinde adlandırılır.

Türkiye'ye yönelen göçü belirleyen dört temel öge vardır. İlki; komşu ülkelerde giderek artan siyasi belirsizlikler ve çatışmalar sebebiyle bu ülkelerde yaşayanların daha güvenli ve daha iyi yaşam şartlarının olduğu yerlere gitme isteğini arttırmıştır. İkincisi; Türkiye'nin coğrafi yapısı, gelişmiş Batı ve Kuzey ülkelerine geçiş yapmak isteyen göçmenler için ülkeyi çekici kılmaktadır. Üçüncüsü; Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen göçmenler, Avrupa'nın sınır geçişlerinde uyguladığı sıkı kontroller ve yaptırımları sebebiyle, Türkiye gibi Avrupa'nın çevre ülkelerine yönelmişlerdir. Dördüncü öge ise; Türkiye'nin diğer komşu ülkelere kıyasla ekonomik anlamda daha iyi şartlar sunması sebebiyle çalışmak isteyen göçmenler için çekici olmasıdır (Deniz, 2014).

Göç sebep olan faktörler, göç süreci ve süreç sonrasındaki gelişmeleri de büyük oranda etkilemektedir. Bir yandan toplumsal ve kültürel yönden insanlığın gelişimine katkı sunan göç, diğer

yandan toplumların ve ülkelerin yaşadığı pek çok sorunun ortaya çıkma ve yaygınlaşma sürecini de hızlandırmaktadır. Bir taraftan çevresel ortam değişimi anlamına gelen göç, diğer taraftan bireyin yeni bir stres ve psikolojik travma alanına yönelimine neden olmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015). Aynı zamanda göç hareketleri sonucu artan nüfus yoğunluğu sağlık, eğitim ve çalışma alanında büyük ölçüde sıkıntılara ve bu alanlarda verilen hizmetlerin yetersizliğine yol açmaktadır. Özellikle dış göçlerde, göç alan ülkelerde çalıştırılan elemanların yaş ortalaması düşerken, gelir dağılımında da azalmalar yaşanmaktadır. Aynı zamanda göç eden bireylerin ya da toplulukların, göç ettikleri ülke ve toplum içerisinde dışlanmaya maruz kalması psikolojik açıdan onları zorlamakta ve göç ettikleri ülkeye uyumları konusunda sorun yaratmaktadır.

Göç alan ülkelerde birtakım toplumsal problemler yaşanması, ekonomik açıdan yetersiz kalma ve kültürel sorunların artması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca göç edilen ülkelerde göçmenlerin ve mültecilerin barınma, güvenlik, beslenme, sağlık hizmeti almak gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, göç alan ülkeler için çoğu zaman ağır bir yük teşkil etmektedir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015).

Measham ve arkadaşlarına (2014) göre göç edenleri etkileyen faktörler; göç öncesi, göç sonrası ve göç sırasında yaşanan faktörler şeklinde sıralanmaktadır. Bireylerin ayrıldıkları ülkede yaşadıkları travmatik olaylar, ailede ayrılma ve arkalarında bıraktıkları şeyler göç öncesi faktörleri oluşturmaktadır. Göç sırasında meydana gelen olaylar, verilen kayıplar, göç etme biçimi, şiddete maruz kalma, yetersiz beslenme, zor hayat şartları gibi faktörlerden oluşurken yeni gelinen yere yerleşme, oraya uyum sağlama, sağlık, sosyal ve eğitim gibi hizmetlere erişme, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, dil engeli gibi bileşenler ise göç sonrası faktörleri oluşturmaktadır (akt. Uzun ve Bütün, 2016).

2010lu yılların başında Suriye’de ortaya çıkan iç savaş sebebiyle, bölgedeki birçok diğer ülke gibi Türkiye’yi de etkileyen bu toplu göç, bazı gerçekleri yeniden ülke gündemine taşımıştır. Göç edenlerin arasında kadın ve çocukların fazla olması, sosyal yaşamda yeni sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Suriyelilerin yoğun olarak göç ettiği ve yerleştiği şehirlerde, sosyal yaşamın önemli öğelerinden olan komşuluk ve evliliklerde bazı gerilim alanları ortaya çıkmıştır. Bu şehirlerde Suriyeli kadınlarla evliliklerin artmasına bağlı olarak boşanma sayısında artış olduğu görülmüştür (Ekici ve Tuncel, 2015).

Göç etmeye mecbur kalmış bireylerin, gönüllü olarak göç etmiş ya da hiç göç etmemiş kişilere oranla pek çok travmatik yaşantı ve ruhsal sorun yaşadıkları görülmektedir. Göç durumu sosyal ağ bağlantılarının azalmasına ve psiko-sosyal strese yol açmaktadır. Tüm bunların aksine, göç eden bireyler gelecekleri için daha iyi imkanlara sahip olacakları bir yer arayışı içindelerse daha cesur, aktif, umutlu bir tavır sergilemekte; bu da psikolojik açıdan daha olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015).

Göçmen ve Sığınmacı Çocuklar

Bireylerin çeşitli sebepler ile başka bir yerde yaşamak için göç etmeleri, en fazla çocukları etkilemektedir. Çocukların özellikle büyüme ve gelişmesürecinde olmaları, ebeveynlerine bağımlı olmaları ve kendilerini koruma konusundaki yetersizlikleri gibi nedenlerle göç sürecinde sağlık açısından riskli bir durumda bulunmalarına neden olmaktadır (Aydın, Şahin ve Akay, 2017).

Günümüzde sığınmacı ve göçmenlerin neredeyse % 70'i kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu sebeple göç ve uyum konusu tartışılırken çocuklar özel olarak ele alınmalıdır. Türkiye'deki çocuk nüfusuna göçmen çocuk sayısı eklendiğinde, yasal olmayan verilerden hareketle, ülkemizdeki sığınmacı nüfusun yarısından fazlasının çocuk nüfus olduğu yönünde tahmin yürütülmektedir. Buna göre yapılacak tahminde, 1,5 milyon sığınmacı/göçmen çocuğun olduğu düşünülebilir. Bu rakamı da mevcut çocuk nüfusuna eklediğimizde, 2,5 milyon çocuk nüfusa yönelik ciddi bir çocuk politikasının oluşturulması gerekmektedir(Çakırer Özservet, 2015).

Topçuoğlu (2012)'na göre, düzensiz göç süreci içinde olan çocukların eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanamamaları ve içinde bulundukları göç hareketi sebebiyle çeşitli hak ihlallerine maruz kalmaları ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (akt. Çakırer Özservet, 2015).

Sığınmacı ve göçmen çocukların yaşadığı şiddet, yoksulluk, yetersiz beslenme ve aileden ayrılma gibi olumsuz deneyimler çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel süreçlerini etkilemektedir (Şeker ve Aslan, 2015). Aynı zamanda ailenin bu süreçte çocuklarla yeterince ilgilenmemesi vesosyo-ekonomik yetersizlikler; çocukların büyüme ve gelişme için gerekli olanaklardan yararlanamama ve birçok çocuk sağlığı sorununa neden olmaktadır. Göç etmek zorunda kalan çocuklarda; suça yönelme, şiddete maruz kalma ve şiddet uygulama, depresyon ve kaygı, gelişme geriliği, uyku düzensizlikleri, yeme bozuklukları, özgüven eksikliği, akademik olarak başarısızlık, sigara ve alkol bağımlılığı gibi problemlerin yanı sıra; intihar ve kendine zarar verme gibi psikolojik ve davranışsal sorunlar karşımıza çıkmaktadır (Aydın, Şahin ve Akay, 2017).

Göçle beraber ortaya çıkan sığınmacı ve göçmen çocuklardaki önemli sorunlardan bir tanesi de çocuk işçiliğidir. Çocuk işçiliği, çocukların sağlığını olumsuz yönde etkilemenin yanı sıra, çocukların eğitime ve sosyal hayata katılımlarını da önemli ölçüde engellemektedir. Çalışan çocuklar, yetersiz ve dengesiz beslenme, çeşitli kazalar yaşama ve suça karışmaya kadar uzanan çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar(Çakırer Özservet, 2015).

Göçmen ya da sığınmacı olması fark etmeksizin, çocukların temel hakları çevresinde ele alınması gereken konulardan en önemlisi eğitimidir. Eğitim hakkı, her çocuğa “Çocuk HaklarıSözleşmesi” ile tanımlanmış doğal bir hak olup diğer çocuk haklarının da oluşmasına öncülük eden en temel haktır (Aydın, Şahin ve Akay). Fakat ülkemize göç etmiş çocukların, çoğunun eğitim

hakkından yararlanamadığı, yararlandığı durumlarda ise çeşitli zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi, dil sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin içinde bulunduğu toplumda kendisini rahat bir şekilde ifade etmesinin, diğer bireyler ile iletişim kurabilmesinin temel aracının dil olduğunu düşünecek olursak; dil farklılığının hem göç eden sığınmacılar hem de göç alan ülkenin vatandaşları açısından birçok sorunu da beraberinde getirdiği açıkça görülmektedir. Dil sorunu sığınmacıların hem sosyal hayatlarında hem hizmet aldıkları çeşitli kurumlarda kendini açıkça göstermektedir ve bu kurumlardan biri de okullardır (Uzun ve Bütün, 2016). Uzun ve Bütün (2016)'ün yapmış oldukları çalışmada öğretmenler hem aileyle hem de çocuklarla iletişime geçemediklerini, hatta akranlar arası da iletişim kurulamadığı için kopukluk olduğunu ifade etmişler; bu yüzden göçmen ve sığınmacı çocukların okulda yaşadıkları problemlere çözüm sunamadıklarını söylemişlerdir. Aynı zamanda mevcut dil farklılığının, göçmen ve sığınmacı çocukların okula uyum sağlama sürecinde de etkili olduğunu, bu sebeple çocukların psiko-sosyal yönden olumsuz olarak etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Yine aynı çalışmada çocukların okullarda maruz kaldığı bir diğer problem, onlara yönelik olumsuz tutum olarak kendini göstermektedir. Araştırmada yer alan katılımcıların ifadelerinden hareketle, ailelerin sığınmacılardan ve çocuklardan rahatsız olmalarının temel noktası; onların yaşadıkları yaşam şartlarının yetersiz olması ve çocukların bu şartlardan dolayı temel bakım becerilerini elde edememiş olmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca aileler, kendi çocuklarını sığınmacı ve göçmen çocuklardan uzak tutarak kendi çocuklarını çeşitli hastalıklardan ve olumsuz davranışlardan koruyacaklarını düşünmektedirler. Ailelerin bu tutumu, sığınmacı ve göçmen çocukların akranları tarafından reddine, çocukların yalnız kalmasına, dışlanmasına ve açık ya da örtük bir şekilde ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu duruma maruz kalan çocuklar hem olumsuz davranışlar sergilemekte hem de dışlanma sebebiyle okula gitmek istememektedir.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki sığınmacı ve mülteci çocuklar pek çok sorunla baş etmek zorunda kalmaktadır ve bu durum onların üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Yeterli psiko-sosyal desteği alamayan ve eğitim alanında da fazla destek göremeyen çocuklar, hem okula uyum hem de akademik başarı anlamında oldukça zorlanmaktadır. Bu nedenle göçmen ve sığınmacı çocuklarda ortaya çıkan problemler arasında yüksek kaygı ve depresyon puanları, arkadaş ilişkilerinde problemler, travma sonrası stres bozukluğu, düşük özgüven, düşük akademik başarısı, madde bağımlılığı, suça ve şiddete eğilim görülmektedir (Özdemir ve Budak, 2017).

Sosyal hizmet mesleği; toplum içerisinde dezavantajlı olarak nitelendirilen gruplarla çalışarak müracaatçıların yaşam kalitelerini artırmayı, bağımsız yaşamalarını sağlamayı ve kendi kendilerine yeterli olabilecek güçlere ulaşmalarını hedefler. Bu açıdan sosyal hizmet mesleğinin uygulamalarını mikro, mezzo ve makro uygulamalar olarak üç temel başlıkta inceleyebiliriz. Mikro çalışmalar bireylerle birebir klinik çalışmaları, mezzo uygulamalar aile ve küçük gruplarla çalışmaları, makro

alan ise topluluk ve toplumla çalışmayı ifade etmektedir. Göçmen ve sığınmacı çocuklarla yapılacak çalışmalarda sosyal hizmet mesleği; çocukların geleceğe umutla tutunabilmeleri ve kendilerine emin olabilmeleri için danışmanlık, eğiticilik, yönlendiricilik, aracılık gibi çeşitli işlevleri yerine getirmeyi hedeflerken bu süreçte savunuculuk yapma, sosyal adaleti sağlama ve bu alanda uygulanabilir sosyal politikaların yapılması için de çalışmalar yürütür. Sosyal hizmet meslek anlayışı, her bireyin her ne olursa olsun dini, dili, ırkı, cinsiyeti, sosyal ve siyasi statüsü fark etmeksizin haklarına ulaştırabilmek ve onu bulunduğu toplumda kendini gösterebilmesi için toplumsal ve kişisel kaynakların harekete geçirilmesini sağlamakla da ilgilidir. Özellikle göçmen ve sığınmacı statüsündeki çocuklarla yapılacak mesleki çalışmalarda, güçlendirmeyi ve hak temelli anlayışı temel alarak çocukların tüm temel gereksinimlerine erişmelerine, okula devam ve eğitimden yararlanmalarına destek olmalıdır. Bir kısır döngü şeklinde ilerleme riski bulunan tüm diğer sorun alanlarında (çocuk işçiliği, yoksulluk, toplumdan uzaklaşma vb.)da önleyici bir çalışma ağı bu şekilde oluşturulur. Eklektik yapılanma ile bağlantılı olarak bu alanda yapılan çalışmalarda ekip çalışmasının önemi unutulamaz. Özellikle daha önceki bölümlerde göçün yarattığı travmatik süreçler de düşünüldüğünde, göçmen ve sığınmacı çocuklarla çalışırken psikologlarla da iş birliği yapılması oldukça önemlidir. Bütünleştirilmiş hizmetler uzun vadeli iyileşme imkanı sunarken kişilerin yaşamda varlıklarını daha güçlü ve sağlıklı sürdürebilmeleri için tam anlamıyla bir ‘sağlık’ niteliğine ulaşmak gereklidir. Bu durumda yapılacak müdahalelerde ekip çalışmalarının koordineli, planlı ve iş birliği ile sürdürülmesinin dezavantajlı gruplar için daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Göçmen ve Sığınmacı Çocukların Eğitim Hakkından Faydalanmaları

2011 yılında başlayan kitlesel göç hareketinden itibaren çalışmalar hem sivil toplum örgütleri hem de yasal çalışmalarla birlikte devlet eliyle yürütülmektedir. İstatistiki hesaplamaların dönem dönem yapılan çalışmalarla güncellenmesinin, ülkemizdeki Suriyeli bireylerin yoğunluğunu ve özellikle nüfus niteliği bakımından ihtiyaç tablosunu ortaya çıkardığı için oldukça hayati olduğu bilinmektedir. Erkek-kadın nüfusunun dağılımı da oldukça önemli olmakla birlikte, bu çalışmanın de temel hareket noktası olan çocuk nüfusunun ve çocuklar için yapılan çalışmaların bilinmesi oldukça önemlidir. Nicelik bilinmeden yapılan çalışmalarda niteliksel geri dönüşlerin alınması da zorlaşacaktır. İhtiyaç analizlerinin yapılması ve özellikle nüfusun bulunduğu durum itibarıyla bir hareket rotası belirlenmesi çalışmaların daha ihtiyaç temelli olmasına kaynaklık edecektir.

Türkiye’de Suriyeli çocukların MEB’e bağlı eğitim alabilmesi için belirli aşamalar vardır. Bu aşamalar şu şekildedir: Türkiye sınırları içine giren her yabancı kişinin, “T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü” tarafından ön kayıtları alınır; sonrasında da “ön kayıt belgesi” verilmektedir. Ön kayıt bilgileri “Milli İstihbarat Teşkilatı”, “Jandarma Genel Komutanlığı” ve “T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü” ile paylaşılır; güvenlik birimlerince yapılan güvenlik soruşturması 30 gün sonrasında ilgiliye bildirilir. Soruşturma sonucunda geçici koruma statüsü altında

kaydı yapılan kişiye yabancı kimlik numarasını içeren bir “yabancı kimlik kartı” düzenlenir. 36219 sayılı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yazısı kapsamında, ilk ve ortaöğretim çağındaki olan ve ön kayıta bekleyen Suriyeli çocukların, ön kayıt işlemleri hızlandırılarak eğitime erişimlerini sağlamak amacıyla araştırma sonuçları Valilik Olur’u ile geçici korumaya alınmalarını sağlar ve kayıt prosedürünü tamamlayan Suriyeli çocuklar, “eğitim kademelerinin belirlenebilmesi amacıyla ikametlerinin bulunduğu yerdeki Milli Eğitim Bakanlığı İl ya da İlçe Komisyonu’na giderek denklik sınavına girdikten sonra Yabancı Öğrenci Bilgi Sistemi’ne (YÖBİS) kaydedilir ve eğitim sistemine dahil edilirler (Çelik, 2018).

2011 yılında başlayan kitlesel akımın eğitim kolu için yapılan çalışmalar önceleri kısa süreli planlamalar ile oluşturulmuştur. Eğitimler kamp içerisinde daha yoğun ve Arapça ağırlıklı düzenlenmiştir. Amaç, ilk dönemlerde Suriyeli çocuklar ülkelerine döndüklerinde eğitimlerine kayıp olmadan devamlılıklarını sağlamak olmuştur. Ancak bireylerin nüfus artışı, kamp dışına gerçekleşen göçler ve planlanan eğitim düzeninin ihtiyacı karşılamaması yeni bir anlayışı gerektirmiştir. Göç hareketi başladığı yıldan itibaren ülkemizde doğan bir çocuk 8 yaşına gelmiştir. Bu da şu anki eğitim sistemi içerisinde 2. sınıfta olmasını gerektirir. Ancak ne yazık ki birçok hakka erişim sağlayamama durumuyla birlikte çocuklar eğitsel faaliyetlere de ulaşımında zorluklarla karşılaşmaktadır. Halkın yaşadığı ağır yoksulluk tablosu, uyum sorunları, dil sorunu, çocuk sayısının fazla olması ve düşük istihdam oranı gibi çeşitli etkenler nedeniyle çocuklar eğitimlerine devam edememekte, ya çalışmakta ya da aileye destek olmaya çalışmaktadır. Çocukların eğitim hakkına ulaşamama durumları temelde bir insan hakkı ihlali konusu olmakla birlikte, eğitim alamayıp dil engeliyle yaşamaya devam eden çocukların kendilerini gerçekleştirme potansiyellerine de engel getirilmiş olmaktadır. Sadece eğitim hakkına ulaşamama durumunda değil, ulaşabildikleri durumlarda da çeşitli risklerle karşılaşabilmektedirler. Sığınmacı çocukların büyük bir çoğunluğu, okullarda maddi imkânsızlık, ayrımcılık, dil ve arkadaş edinememe gibi sorunlar yaşarken bu durum doğrudan sağlıklı bir eğitim sürecinden geçmelerini ve yeni kültüre adaptasyonlarını engellemektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016). Sürecin devamı ve örseleyici bir hale gelmesi, çocuklukta dışlanma duygusunun yaşanmasına ve aidiyet hissinin kaybolmasına neden olacak ileriki süreçlerde toplumsal uyumu ve adaptasyonu zorlaştıracaktır.

Suriyelilerin önemli bir bölümü çocuk ve genç yaşta insanlardan oluşmaktadır. Bunların çoğunluğu eğitim alamasa da yaşam içinde Türkçeyi öğrenmeye başladığı, çok sayıda çocuğun, kadının burada tek başına hayatta kalma mücadelesine başladığı gözlemlenmektedir(Arslan, Bozgeyik ve Alancıoğlu, b.t.).

Çocukların eğitim hakkına sorunsuz olarak ulaşmalarını destekleyen temel yasal dayanaklardan birisi, 1989 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından benimsenen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 142 ülke tarafından kabul edilmesiyle ve toplumsal değişimlerle

birlikte çocukluğun yetişkinlikten farklı olduğu, çocukların yetişkin haklarının bir alt dalı olarak özel hakları olduğu kabul edilmiştir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. Maddesinde eğitim hakkı ifade edilir. Türkiye'nin de 1994 yılında onayladığı bu sözleşme, kapsamlı düzenlemeleri çocuklara sosyal hayatın her alanında kendilerini geliştirmeleri ve ifade edebilmeleri ile iyilik hallerinin sağlanabilmesi için fırsatlar tanınmasını amaçlamıştır. (Karakaş ve Çevik, 2016).

Eğitim hakkı; Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. Maddesinde ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. ve 14. Maddesinde de yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesinde eğitim hakkı garanti altına alınmıştır (Levent ve Çayak, 2017). Topraklarından ayrılmış olmak, çocuğun eğitim hakkını ya da devletin bunu sağlama sorumluluğunu yok etmez. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi Madde 22'de, sığınma ülkesinin mültecilere eğitim sağlama sorumluluğunu yeniden açıklar (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, 2002 yılında, “Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimine İlişkin Yönetmelik” yayımlanmıştır. Yönetmelikte, *“öğrencilerin kendi dil ve kültürlerini öğrenmeleri ve kimliklerini korumaları konusunda ilgili ülkelerle iş birliği yapılması ve il milli eğitim müdürlüklerince hazırlanan raporların değerlendirilmesi sonucunda karşılaşılan ve il olanaklarıyla giderilemeyen sorunlara çözüm getirilmesi için gerekli önlemlerin alınacağına”* değinilmiştir(Çelik, 2018).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 23 Eylül 2013 tarihinde ve 26 Eylül 2013 tarihlerinde yayımladığı “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler” adlı genelge ve AFAD'ın 18 Aralık 2014 yılında yayınladığı “Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi” isimli genelgede Suriyelilerin eğitim sorununa çözüm üretmeye çalışılmıştır (Ertaş ve Çiftçi Kırac, 2017).

Eylül 2014'te yayımlanan yabancıların eğitime erişimine ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı genelgesine göre, geçici koruma altındaki kişilerin devlet okullarında ve geçici eğitim merkezlerinde eğitim görebildikleri ifade edilmiştir. Okullara veya geçici eğitim merkezine kaydolmak için ikamet izni, geçici koruma kimlik belgesi veya yabancı tanıma belgesine sahip olmak gerekmektedir. Bu durum, kayıtsız göçmenlerin eğitim hizmetlerine erişimini de engellenmiştir. Türkiye'de üniversite eğitimlerine devam etmek isteyen mültecilerin ise üniversiteler tarafından düzenlenen Yabancı Öğrenci Sınavı'nı (YÖS) geçmeleri gerekmektedir(Şimşek, 2017).

Suriyelilerin eğitim hakkına erişimle ilgili 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitime ve Öğretme Hizmetleri Genelgesi düzenlenmiştir. 2014/21 sayılı genelgede, Suriyeli ve resmi kayıt olmuş çocukların, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda ya da Suriyelilere yönelik olarak oluşturulmuş Geçici Eğitim Merkezleri'nde eğitim alabileceklerini ifade edilmektedir (Ertaş ve Çiftçi

Kıraç, 2017). 2014/21 sayılı genelge ile ek olarak, “Bakanlık Komisyonu” ve illerde “İl Komisyonu” oluşturulmuştur(Çelik, 2018).

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uyum başlığında, “kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzer sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır” bilgisi yer alır (Çakırer Özservet, 2015).

Suriyeli çocuklara sunulan eğitim hizmetleri incelendiğinde, söz konusu durum kamp içinde kalanlar ve kamp dışında kalanlar olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirilebilir. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında AFAD tarafından kurulan 10 ildeki toplam 25 barınma merkezindeki kamplarda yaşayan okul çağındaki çocukların yaklaşık %90’ının eğitimlerine devam ettiği görülse de okul çağındaki Suriyeli çocuk nüfusunun sadece %13’ünü oluşturmaktadır. Aynı dönemde kampların dışında kalan Suriyeli çocukların geçici eğitim merkezlerine ve devlet okullarına kayıt olma oranı yaklaşık %26 olarak tahmin edilmektedir (Levent veÇayak, 2017). 2016 yılında UNICEF’in açıkladığı rakamlara göre kamp içinde okula kayıtlı çocuk oranı %90,6 iken, kamp dışı okula kayıtlı çocuk oranı %26,3’lere kadar gerilemektedir (Ertaş ve Çiftçi Kıraç, 2017).

Hem Geçici Eğitim Merkezi hem de devlet okullarında 2015-16 eğitim-öğretim yılında 311.259 Suriyeli çocuk eğitim almıştır. 62.357 çocuk devlet okullarına giderken, 248.902 çocuk kamp dışında (389 GEM) ve kamplarda (36 GEM) toplam 425 GEM’de eğitimlere katılmıştır(Tanrıkulu, 2017).

2016 Göç İdaresi verilerine göre, 0-4 yaş arası mülteci grubunun 372.266 kişi olduğu ve bunların çoğunluğunun da Türkiye’de doğduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ağırlıklı olarak çocuk, genç ve orta yaşlı kesim nüfusunun çoğunlukta olduğu görülmektedir. 0-4’ten 10-14 yaş arasındaki çocuk nüfusu, toplam nüfus içinde büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016). Bu denli büyük ve günümüzde de artışı olduğu görülen nüfus kitlesi için yeterli entegrasyon çabalarının verilememesi durumunda etnik ve dilsel bir sosyal çatışma riski bulunmaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre ise geçici koruma altına alınmış olan Suriyelilerin sayısı 5 Ocak 2017 itibarı ile 2.841.036’yı bulmuştur. Türkiye’de bulunan Suriyeli çocuk ve gençlerin sayısı: 0-4 yaş (323.022; %27), 5-19 yaş (963.333; %73) oluşmaktadır (Tanrıkulu, 2017).

2016 Türkiye Göç Raporu verilerine göre, 29 Mart 2017 itibarıyla MEB kapsamında yürütülen eğitim hizmetlerinde toplam 459.521 kişiye eğitim verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre; ülkemizde kamp içi 31, kamp dışı 401 olmak üzere 432 geçici eğitim merkezi bulunmaktadır. Bu kampların illere göre dağılımı incelendiğinde, Geçici Eğitim Merkezlerini en yoğun olduğu iller sırasıyla; Hatay (120), İstanbul (66), Gaziantep (52) ve Şanlıurfa(43)’dür. Geçici Eğitim Merkezlerinde

Suriyeliler kendi dilinde öğrenim görmektedir. Ayrıca haftalık 15 saat Türk öğretmenler tarafından Türkçe dersleri verilmektedir. Yoğun Türkçe dersleri Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine dahil edilmesini ve uyum sürecinin hızlandırılmasını amaçlamaktadır. 2016 yılı için ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde 1.275 öğrenciye burs sağlanmıştır. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü iş birliğinde Türkçe dil kursları, uyum kursları ve mesleki ve sosyal becerilerin yükseltilmesine yönelik kursların düzenlenmesi ve başarılı olanların belgelendirilmesi amacıyla 25 Nisan 2016 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalanmıştır (Göç Politika ve Projeleri, 2017).

MEB 2017 verilerinde, 2011-2018 yılları arasında geçen toplam 8 yıllık eğitim-öğretim süresi boyunca Suriyeli çocukların okullaşmasına yönelik çalışmalar yürütüldüğü, okullara kayıt edilen Suriyeli çocuk sayısında artış yaşandığı görülmektedir. 2011-2012’de 34.000 bin çocuk eğitime devam ederken verilerin 2016-2017 yıllarında 508.846’ya çıktığı görülmüştür. Ancak burada nüfus artışı ve ailelerin ortalama çocuk sayıları da düşünülerek değerlendirme yapılmalıdır (Çelik, 2018).

Göçmen çocuklar ile Türkiye’de yaşayan çocuklar arasında iletişimi kolaylaştırmak, göç konusuna farkındalık oluşturmak ve göçmen çocukların dil ve psiko-sosyal gelişimine katkı sağlamak üzere, 6-11 yaş arasındaki çocukların kullanımı için uygun olabilecek MUYU seti hazırlanmıştır. “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yardım İçin Türkiye’ye Destek Projesi” kapsamında 125.000 adet basılarak Genel Müdürlükçe teslimi gerçekleştirilmiştir. 125.000 adet MUYU Setinin dağıtım illerden gelen talepler göz önünde bulundurularak Genel Müdürlük 81 ile dağıtımını gerçekleştirmiştir (Göç Politika ve Projeleri, 2017).

Bir başka değerlendirmede ise eğitim durumu, Suriyelilerin %53’ten fazlasının 18 yaş altında genç ve çocuklardan oluştuğu ancak okullaşma oranının özellikle de kamp dışında ancak %15-20’lerde kaldığı belirtilmiştir (Kaypak ve Bimay, 2016). Eğitime erişimi kısıtlanmış binlerce çocuğun, önümüzdeki dönemlerde tümüyle kültürel kimliğinin kaybedilmesi önemli bir endişe kaynağıdır.

Avrupa Birliği Göçmen Entegrasyon Politikaları Merkezi Raporuna göre, Türkiye göç alan bir ülke olmasına rağmen göçmenlerin eğitimine yönelik politikaların üretilmesinde diğer ülkelere göre yetersiz kalmıştır (Ereş, b.t.).

2014 AFAD verilerinde, Kilis şehir merkezinde yaklaşık 50.000 civarında sığınmacının ikamet ettiği yer almaktadır. 2015 yılında Kilis ilini kapsayan bir araştırmada, Öncüpınar konteynır kentte anaokulu, ilköğretim okulu ve lisede 63 derslikte toplamda 4.500 Suriyeli öğrencinin, Kilis 7 Aralık Üniversitesi’nde de 75 Suriyeli öğrenci eğitim gördüğü bilinmektedir (Cengiz, 2015). AFAD 2015 verilerine göre, kamplarda Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik 1.211 derslik kurulmuştur ve toplamda 78.425 öğrenciye yaklaşık 3 bin gönüllü öğretmen tarafından eğitim verilmektedir (Emin, 2016).

2017 yılında İstanbul'da Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik okul müdürleri ile yapılan bir nitel çalışma sonuçlarında, yöneticilerin öğrencilerin eğitim hizmetlerinden faydalanmaları için yasal desteğin olduğu Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi isminde bir sistemin kurulduğu, bu sistem ile öğrencilerin kayıt altına alındığı ancak dil problemini oldukça yoğun yaşadıkları ifade edilmiştir (Levent veÇayak, 2017).

Türkiye'ye gelen Suriyeli aileler arasında, 12-13 yaşından büyük kız çocuklarını okula göndermeme eğilimi yüksek orandadır. Erkek çocuklar ise pek çoğunun kayıt dışı olsa da çalışmak zorunda bulunmaları, eğitimlerini bırakmalarına sebep olmuştur (Harunoğulları, 2016). Toplumsal cinsiyet rolleri burada kendisini ortaya çıkarmakta, kız çocuklarının okula gönderilmeden erken yaşta evlendirilme riski ile burun buruna geldikleri görülmektedir.

2016 tarihinde Kilis ilinde 62 göçmen Suriyeli çocukla yapılan çalışma sonucu uyarınca; eğitime devam edenlerin sayısı 7'dir. Aynı çalışmada çocukların 27'si okuryazar olmayıp 18'i ilkokul, 14'ü ortaokul, 3'ü lise mezunudur. Toplam %57'si Suriye'de okullarda eğitim almış iken % 43'ü okuryazar değildir.

PISA verilerine göre Avrupa ülkelerine yeni göç eden göçmen çocukların yeni bir dil öğrenme, ev sahibi ülkenin sosyal ve kültürel yapısına uyum sağlama ve okul sistemini tanıyamama gibi nedenlerle eğitimde zorluklar yaşamaktadır. Buna bağlı olarak göçmen çocukların diğer çocuklara göre akademik başarısı düşmektedir (Ereş, b.t.).

2015 yılında Suriyeli çocukların karşılaştıkları pek çok risk bulunmaktadır. BMMYK'nın (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) yaptığı araştırmalara göre, Suriyeli çocuklarda görülen en yüksek riskler; psikolojik riskler, eğitime son verme ve çocuk işçiliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Harunoğulları, 2016).

Human Rights Watch (HRW) raporuna göre, Türkiye'de toplamda 708 bin okul çağındaki Suriyeli mülteci çocuk bulunduğu, bunların 400 binden fazlasının ise okula gitmediği tespit edilmiştir (Ertaş ve Çiftçi Kırac, 2017).

Mültecilerin çocuk sayılarının fazlalığı dolayısı ile çocukların eğitimi sorunlarının çözülmesi önceliklidir. Arapça broşür, gazete, TV kanalı ve internet sayfaları oluşturulmalıdır. Kimsesiz, dul, yetim ve çocukları suça iten nedenleri ortadan kaldırıcı önlemleri koordineli bir şekilde planlamak gereklidir. Günümüzde sıkça gördüğümüz dilenciliğin önlenmesi ve etkin çözüm geliştirilmesi gerekir. İstismar edilecek durumlara dikkat edilmeli, çocukların bulundukları dezavantajlı konumun korunması gereklidir (Kaypak ve Bimay, 2016).

Çocukların sadece okullara kaydedilmesinin haricinde, gelecekte bir bütün olarak yaşanmasına destek olacak şekilde okulların tüm çocukları kucaklayan ve çok boyutlu hizmet veren kurumlar haline

gelmesi gerekmektedir. Göçmen çocuklar için sadece okul kaydının yeterli olmadığı, öğrencilerin bahsedilen ihtiyaçlarının bütünleştirici okul kültürleri içerisinde karşılanmasının da aynı oranda önemli olduğu öngörülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde farklı 2 okuldan toplam 16 idareci ile görüşülmüştür. Araştırma sonucunda okullarda göçmen çocukların muhtaç bireyler değil, okulun birer eşit üyesi olarak kabul edilmesi, eğitsel beklentilerin mümkün olduğunca yüksek ancak gerçekçi tutulması; çocukların ilgilerinin, öğrenme ihtiyaçlarının ve bireysel yeteneklerinin öğrenilip sınıf ortamına yansıtılması oldukça önemlidir. Son olarak da okul çalışanlarının farklılığa ve göçmenlere yönelik algılarını, değerlerini ve bütünleştirici bir okul inşa etmek için neler yapabileceklerini tekrar gözden geçirmeleri gereği ortaya çıkmıştır (Sakız, 2016).

Çözüm Önerileri

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, Suriyeli bireylerin kitlesel göçüne yönelik çalışmalarda; sistemsel sorunlarla karşılaşıldığı, uyum temelli çalışmalarda bir takım eksikliklerin varlığı göz önüne serilmiştir. İlk dönemler için kamplarda etkin yaşam alanları oluşturulmaya çalışılsa da zamanla nüfusun artması ve kişilerin farklı şehir merkezlerine hareketi daha geniş kapsamlı hizmetlere duyulan ihtiyacı ortaya sermiştir. Bilindiği üzere, kültürel de bir özellikleri olarak çocuk nüfusunun fazlalığı Suriyeli bireylerin topluma uyum süreçlerinin ve gelecek yaşamın kolaylaşmasının temel hareket noktası olmalıdır.

Temel sorun alanlarından ilki veri eksikliğidir. Suriyeli çocukların hangi oranda eğitime erişebildiği ya da eğitimden mahrum kaldığı güncel olarak bilinmemektedir. Bu temel veri eksikliği, Suriyeli çocuklara ilişkin yapılan/yapılacak eğitim hizmetlerinin koordinasyon ve planlamasını zorlaştırmaktadır (Emin, 2016).

Yaşanılan sorunlardan biri de dil problemidir. Bunun için bu alanda çalışmalara yoğunlaşılmalı ve 3-6 yaş aralığındaki çocukların dili hızlı öğrendiği düşünüldüğünde, okul öncesi Türkçe eğitimin erkenden başlaması önemlidir. Düzenlenen bazı AB projeleri kapsamında; 4200 Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı öğretmeni tarafından 2 haftalık eğitimlerle yabancılara Türkçe öğretim formasyonu verilmiş, kolay Türkçe öğretebilme yöntemleri kazandırılması hedeflenmiştir. MEB Talim Terbiye Kurulu onaylı “yabancılara Türkçe nasıl öğretilir?” materyalleri hazırlamıştır (Tanrıkulu, 2017).

Düzenlenen eğitim faaliyetlerinden kayıtlı olan çocukların faydalandığı düşünüldüğünde, kayıtlı olmayan çocukların eğitim hakkından faydalanabilmeleri, ancak gönüllü kuruluşlar, STK’lar ve yerel yönetimlerce düzenlenecek eğitimlerle olacaktır.

Türkçe eğitimindeki eğitimci ve öğretim materyali eksikliği hem eğitime erişimi hem de niteliği olumsuz etkilemektedir. Daha da önemlisi, Türkçenin öğrenilmemesi ise Suriyelilerin Türkiye'deki gelecekleri için Türkiye toplumuna uyumunu geciktirmektedir. Bu nedenle kaynakların faydalı kullanılması ve her iki dilinde karşılıklı öğrenilmesini kolaylaştırılacak uygulamalar geliştirilmelidir(Emin, 2016).

Görece dezavantajlı olarak nitelendirilen, günümüzde çoğunlukla ucuz iş gücünde yer alan yoksulluk oranları çok yüksek olan Suriyeli halk için bu döngünün kırılması elbette ki eğitim haklarından sorunsuzca faydalandıklarında gerçekleşecektir. Dil sorununu atlatmaları, kendilerini geliştirebilmeleri, topluma uyum ve bütünleşme süreçlerini kolaylaştırmaları, ek olarak mesleki beceriler kazanmaları eğitim hakkına doğrudan ulaştıklarında gerçekleşecektir. Buna yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Suriyeli çocukların eğitim hayatına katılmaları, iletişim ve dil sorunu yaşamalarını önleyecektir. İletişim ve dil sorununun çözülmesi de benzer şekilde eğitim hayatına kolayca katılabilmelerine kaynaklık edecektir. Yani iletişim insani temel ihtiyaçtır. İhtiyaçlarını, isteklerini ve en önemlisi kendisini ifade edemeyen bir bireyin toplumsal hayata katılabilmesi, benlik saygısını kazanabilmesi de oldukça zordur. Bu nedenle iletişimin kolaylaşması ve dil öğretilmesi için hem MEB'e bağlı okullarda Türkçe ve Arapça konuşma saatlerinin ek olarak oluşturulması, Türkçe dil eğitiminin ve Arapça eğitimlerinin verilmesi, STK'larda çocuk nüfusuyla bağlantılı verilerin belirlenip her çocuğun dil eğitimlerine katılmalarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Dil öğrenimini kolaylaştıracak şarkı, oyun ve ortak projelerin planlanması gereklidir.
- Eğitim hakkından faydalanabilen fakat okul ortamında dışlanmalara maruz kalmaları sebebiyle hem okul ve çevreye uyum sağlayamayan, hem de dışlanma sebebiyle okula devam etmeme kararı alan çocuklar için daha fazla destek birimi oluşturulmalı ve psiko-sosyal destek sağlanmalıdır. Ayrıca okullardaki rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisleri, çocukların uyum konusunda yaşadığı zorluklarla ilgili konularda daha aktif rol oynamalıdır.
- Suriyeli çocukların eğitim hakkından faydalanmaları için eğitim sistemi içerisinde bir planlama oluşturulmalıdır. Kayıtların tutulması, takibin yapılması, özellikle kız çocuklar için okulun ve eğitimin ailelere anlatılması gerekmektedir. Süreçte aileler ile birlikte çalışılmalıdır. Kültürel normlara dikkat edilerek mümkün olduğunda gelişim ve gelecekte uyumlu yaşamın temeli atılmalıdır.
- Rehberlik çalışmaları düzenlenmelidir. İl ve ilçe merkezlerinde Suriyeli çocukların eğitime devamlılıkları ve ihtiyaç temelli ek ders merkezleri için masalar oluşturulmalıdır. Bunlar bölgelerdeki aktif rol alan STK'lar içerisinde oluşturulabilir, böylece bilgilendirme de daha kolay olacaktır.

- Gönüllü çalışmalarla bağlantılı olarak üniversite ve liselerde Suriyeli çocukların eğitim haklarından yararlanmaları ve uyumlarını kolaylaştırmaları için projeler geliştirilmesi, farkındalık çalışmaları, sanatsal eylemlerde buluşturulmaları rehberlik hizmetlerinde teşvik edilebilir.
- Öğretmenlere çok kültürlü eğitim için yeterlilik sınavları oluşturulmalı ve çoğaltılmalı; yöneticilerin ve öğretmenlerin pozitif uyum tutum ve davranış kazanmaları, Suriyeli çocukların eğitimi için destekçi olmaları sağlanmalıdır.
- Eğitim sistemi içerisinde Suriyeli çocukların katılımlarını sürekli kılacak uzun vadeli eğitim planları oluşturulmalıdır. Genellikle çok kardeşlilik durumu olduğu için okula gitme yaşları geldiğinde rehberlik öğretmenlerin takip etmesi, bölgedeki Sosyal Hizmet Merkezlerindeki ve STK'lardaki sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aileler ile görüşmeleri, okul ve ev ziyaretlerini aktif olarak sürdürmeleri gerekmektedir.
- Yerel yönetimlerin halka en yakın nokta olarak 'Göçmen Meclisleri' oluşturmaları, burada eğitsel kültürel faaliyetlerin yürütülmesi, çocukların yaşama entegre olabilmeleri için buradan destek eğitim burs imkanı ve derslere yardımcı gönüllük çalışmalarının düzenlenmesi sağlanabilir. Ek olarak gençlik merkezlerinde de birleştirici ve bütünleştirici hizmetlerin sunulması, toplumsal uyumun artırılabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Sonuç

Göç olgusu; toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel sebeplerle bireylerin bulundukları yerden başka bir yere gitmeleri olarak ifade edilmektedir. 2011 yılında kitlesel olarak Suriye'den ülkemize gerçekleşen göç ile milyonlarca insan oldukça zorlu ve travmatik olgular deneyimleyerek ülkemize ulaşmışlardır.

Bu süreçte çocuklar yakınlarını kaybetmişler, evlerini ve yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum ruh sağlığı açısından pek çok problemi de beraberinde getirmiştir. Bütün bunların yanı sıra çocuklar, birçok haklara ulaşmaktan da yoksun kalmışlardır. Bu haklardan birisi de çocukların eğitim hakkına ulaşmaları noktasında meydana gelmiştir. Ülkemize uyum ve adaptasyon sürecinde önceleri kamplarda başlayan eğitim uygulamaları nüfusun çoğalması ve kamp dışına taşması ile farklı hizmetlere duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Ancak yeterli sistemsal takibin yapılmaması, kayıt dışı çocuk nüfusunun bulunması, Suriyeli halkın çocukları okullara göndermemeleri yahut çocukların okullarda uyum sorunları yaşamaları gibi çeşitli sorunlar halen sürmektedir. Önemli sorunlardan birisi de dil ve okullarda uyum çalışmalarında görülen eksikliklerdir.

Ülkemizde yaşayan ve yaşamaya devam edecek olan milyonlarca Suriyeli birey ile sadece bugün temelli değil, gelecek odağında da bir bütün hale gelmek, özellikle çocuk nüfusun kendilerini geliştirme motivasyonlarını ve uyum güçlerini teşvik etmek amacıyla bütünleştirici hizmet sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreçte STK'lara ve yerel yönetimlere büyük bir rol

düşmektedir. Bireylerin haklarına ulaşmaları ve yaşadıkları çevre içinde bir bütün olarak ele alınmaları sorunların fark edilip çözüm için ortak paydada buluşulmasının, toplum refahını ve barışını sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç araştırmaları dergisi*, 1(2), 58-83.
- Arslan, İ., Bozgeyik, Y., & Alancıoğlu, E. (b.t.). Göçün Ekonomik Ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 129-147.
- Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7 (1), 8, 14.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekansal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı: Kilis Örneği. *Turkish Studies*, 101-122.
- Çakırer Özservet, Y. (2015). *Göçmen Çocukların Şehre Uyum ve Eğitim Politikası*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Çelik, Y. (2018). *Türkiye'de Suriyeli Çocuklara Yönelik Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi: Tespitler Sorunlar Öneriler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deniz, T. (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 175-204.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 1-14.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları. *Analiz Dergisi*, 1-28.
- Ereş, F. (b.t.). Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17-30.
- Ertaş, H., & Çiftçi Kırac, F. (2017). Türkiye'de Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yapılan Eğitim Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 99-110.
- Göç Politika ve Projeleri, D. B. (2017). *Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Y Ayınları.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 29 – 63.
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. (2016). Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 887-903.
- Kaypak, Ş., & Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 84-108.
- Levent, F., & Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21-46.
- Measham, T., Jaswant, G., Rousseau, C., Pacione, L., Blais-McPherson, M., & Nadeau, L. (2014). Refugee children and their families: Supporting psychological well-being and positive adaptation following migration. *Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care*, 44, 208-215.
- Özdemir, A., & Budak, F. (2017). Göçün Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri 1.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 65 – 81.
- Sayın, Y., Usanmaz, A., & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-13.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014(31).
- Şeker, B. D., & Aslan, Z. (2015). Refugee children in the educational process: An social psychological assessment. *Journal of Theoretical Educational Science/Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 8(1).
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve “insan güvenliği”: Türkiye'deki Suriyeliler örneği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 11-26.

- Tanrıkulu, F. (2017). Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi* , 127-144.
- Topçuoğlu, R.A. (2012). Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili, SosyalPolitika Ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması.IOM (Uluslararası Göç Örgütü), İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliğiAjansı işbirliğinde.
- Uzun, E. M.,& Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Türk Dil Kurumu. (2015). Göç Tanımı. Erişim Tarihi: 26 Nisan 2019,(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK).

ÇOCUKLAR VE DİJİTAL BAĞIMLILIK

Mehmet Can AKTAN¹

Dijital Bağımlılık Nedir?

Dijital bağımlı, dijital teknolojiyi zorunlu olarak kullanan ve bu teknolojinin kendileri için kolay erişilebilir olmadığı durumlarda başka bir bağımlılık şekli ortaya çıkaran kişileri ifade etmek için kullanılır. Ortak olarak; teknolojiyle etkileşimi aşırı olan, tüm dikkatini her şeyden önce teknolojinin alması tehdidi altında olan ve sonuçta iyilik hali olumsuz yönde etkilenen kişileri tanımlamak için kullanılabilir. Birincil teori, dijital teknoloji kullanıcılarının dijital kullanımlarını alışılmış kullanımları ve bilgisayar uygulamalarından ödüllendirerek geliştirmeleridir. Bu ödül/geribildirim, aşırı düzeyde bir uyarıcı tolerans üretebilen veya "yüksek" bir seviyeye ulaşmak için uyarımı arttırmak ve çekilmeyi önlemek için gereken fazla dopamin, opiyatlar ve nörokimyasalları serbest bırakan beyin merkezini tetikler. Günlük konuşmada kullanılan dijital bağımlı, dijital çağdaki cihazlara gittikçe artan bir bağımlılığı tanımlamaktadır. Bu ifade, dijital teknolojilerin günlük yaşamda kullanımının sürekli arttığı ve bunlara bağımlı olma tehlikesinin belirgin bir olasılık olduğu bir çağda, teknolojiye aşırı maruz kalma olasılığını vurgulamak için kullanılır.

Aşırı kullanım teknolojisinin olumsuz sonuçlarına ilişkin güncel araştırmalarda dijital bağımlı, teknolojik cihazların kullanıcıları arasında zorlayıcı davranış eğiliminin arttığını öne sürmek için genel bir ifade olarak kullanılmaktadır. Aşırı kullanım teknolojisinin olumsuz yan etkileri, son yıllarda meşru bir psikolojik bozukluk olarak artan bir ilgi çekmiştir. Teknolojik araçların sınırsız kullanımı gelişimsel, sosyal, zihinsel ve fiziksel iyilik halini etkileyebilir ve diğer davranışsal bağımlılığa benzer

¹Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi

semptomlara yol açabilir. Günümüzde dünya çapında pek çok klinik, internet bağımlılığı bozukluğu için tedavi sunmaktadır ve internetin kullanımı ile davranış kalıpları arasında bir bağlantı kurmak için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nda meşru bir zihinsel sağlık bozukluğu olarak listelenmemiş olsa da, 2013 baskısında (DSM-V) internet bağımlılığı bozukluğu, bu kılavuzun ekinde daha fazla çalışılması için önerilmiştir. Yine de tartışılırken, internet veya dijital cihazların bağımlılık niteliğine sahip olma potansiyelinin bulunduğu açıktır. Son yıllarda, teknolojinin aşırı kullanılmasının genç nesli nasıl etkileyebileceğine özellikle dikkat edilmiştir. Günlük kullanım için tasarlanan teknoloji akışı ile birçok çocuk eğitim, sosyal ağ ve eğlence için dijital cihazlara giderek daha fazla bel bağlamaktadır. Gençlerin akranlarıyla önceki zamanlardan daha az zaman harcadıkları için, dijital cihazların hem fiziksel hem de zihinsel iyilik hali üzerindeki doğrudan etkisi endişe verici hale gelmeye başlamıştır. İnternet kullanımının iki yaşın altındaki çocuklarda potansiyel gelişimsel yan etkileri, aynı zamanda Amerikan Pediatri Akademisi tarafından da kabul edilmektedir. Dahası, Güney Kore'nin genç neslinin teknolojiye bağlanma endişesi, Parlamentoyu çevrimiçi oyun oynamayı potansiyel olarak anti-sosyal bir bağımlılık olarak sınıflandırarak ülke içindeki takıntılı oyun kullanımını engellemek üzere bir yasa çıkarmayı gündeme almaya itmiştir. Gerek akademisyenler, sağlık görevlileri, gazeteciler veya gerekse kullanıcıların kendileri olsun, dünya çapında teknolojinin potansiyel bağımlılık niteliği hakkında endişeler dile getirilmekte, dijital bağımlılığı düşünmek için meşru bir durum ortaya çıkarmakta, bu durum medya alışkanlıklarında kolektif bir eğilimi ifade etmektedir. Her ne kadar dijital bağımlılığın tıbbi ilgisi tartışılmaya devam etse de teknolojinin aşırı kullanımının gelişen kültürel ve sosyal bir sorun olarak tanınması önemini korumaktadır.

Dijital Cihazları Kullanan Çocuklar

Araştırmalar, çocukların teknoloji kullanımının son yirmi yılda büyük ölçüde arttığını göstermiştir. Bugün itibariyle bir yaşından küçük çocuklar dahi tablet, iPhone ve bilgisayar gibi teknolojiler kullanıyorlar. Bu cihazlar, çocuklara bu teknolojilerin nasıl kullanılacağını öğrettiği için iyi bir öğrenme aracı olsa da çeşitli şekillerde onlara zarar verebilmektedir. Araştırmacılar, bu cihazların kullanımının çocuklarda obeziteye neden olabileceğini veya ona katkıda bulunduğunu keşfetmişlerdir, çünkü çocuklar cihazlarında çok zaman harcamaktadırlar. Bu çocuklar sık sık acı çekmekteler, çünkü ekranlarına uzun süre bakıyorlar. Ayrıca, çocuklar cihazları kullanırken kamburlaştıkları için ileride daha zayıf kas tonusu yaşayabilirler. Ekranın önünde harcanan zamanın artmasıyla, çocuklar spor yapmak, ders çalışmak veya diğer çocuklarla etkileşim kurmak gibi diğer etkinliklere katılmak için daha az zaman harcıyorlar. Bu sadece fiziksel bir etkiye sahip olmakla kalmıyor, aynı zamanda çocukların sosyal gelişimini de etkiliyor. Yüz yüze etkileşimler, bir çocuğun gelişiminde sosyal ve iletişim becerilerinin öğrenilebilmesi için çok önemlidir, ancak artan teknoloji zamanları bunu sınırlayabilir ve öğrenmeyi engelleyebilir. Ekranı geçirilen zaman, küçük çocukların öğrenme yeteneklerini olumsuz yönde etkileyerek acı çekmelerine neden olabilir. Çocuklar, bir ekrana

bakıp öğrenen 12-18 aylık yaşlıtlarına nazaran, bilgileri kişisel olarak daha iyi öğrenip saklayabilirler. “Video kusuru” adı verilen belirli bir terim, bir bebek canlı bir sunumdan bir video sunumuna göre daha iyi öğrenme sağladığında ortaya çıkar. 12-36 ay arasındaki çocukların, bir video ekranından izlemeye karşılık bir şeyleri bizzat gözlemlediklerinde, sorunları daha doğru şekilde taklit etmeyi ve çözmeyi öğrendiklerini gösteren çok sayıda çalışma yapılmıştır. Çocukların içinde büyüdüğü teknolojik çağdan dolayı bu durum, erişilebilirlik nedeniyle çocuklar için artan bir sorun haline gelmekte, ancak dijital cihazları ellerinden almanın da zararlı etkileri olabilir. Olumsuzlukların çocukların teknoloji kullanımındaki pozitif etkilere göre daha baskın olduğunu iddia eden birçok önemli kaynak bulunmasına rağmen, Greitmeyer ve Osswald’ın 2010 tarihli bir çalışmasında, sosyal video oyunlarının etkilerinin, aynı zamanda çocuğun başkalarına yardım etme konusunda daha istekli olmalarını sağlayarak empati hissetme kabiliyeti ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Teknolojinin çocuklar tarafından kullanılması, motor becerilerin genel gelişimine de katkıda bulunabilir. İnteraktif oyunlar oynayarak ve düğmeleri kullanıp bir ekranda nasıl gezinileceğini kavrayarak, çocuklar beyinlerini parmaklarıyla nasıl koordine edeceklerini öğrenebilirler. Dijital bağımlılık şaka değildir. Aslında tam aksine, konu henüz Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabında yer almasa da “psikiyatrik incil” olarak görülen Live Science, başlangıç olarak kabul edildiğini bildirmiştir. Artık daha derinlere inmenin ve çözümle başa çıkmanın zamanı gelmiş görünüyor.

Normal mi Yoksa Bağımlılık mı?

Bugünlerde, sürekli öfkesi nedeniyle mesajlaşmayan veya internette gezinmeyen çocuklar olağandışı bir durum gibi görünebilir ve İngiltere’de Mail Online’daki iki makaleden elde edilen korkutucu istatistikler bunun nedenini açıklıyor gibi görünmektedir.

- Çocukların yüzde 33’ü daha konuşmadan önce akıllı telefon ya da tablet kullanıyor.
- Ebeveynlerin yüzde 50’den fazlası bebeklerin tablet veya akıllı telefon kullanmasına izin verirken, yüzde 14’ü günde dört veya daha fazla saat kullanmasına izin veriyor.
- İngiltere’de iPad bağımlısı olan 4 yaşındaki bir kız çocuğu, 3 yaşından beri teknolojiye bağımlı olarak psikiyatrik tedavi görüyor.

Ne kadar fazla cihaz varsa, dijital bağımlılık olasılığında o kadar yüksek olmakta ve cihazlar yığınla piyasaya sürülmeye devam etmektedir. Herhangi bir yeni oyuncak veya dijital cihaz, bir çocuğu saatlerce oyalama, eğlendirme ve onun dikkatini ele geçirme gücüne sahiptir. Çocuklar genellikle hevesli ve hatta yeni keşfedilen herhangi bir eğlence veya aktivite konusunda takıntılıdır, ancak bu aktivite yeni aktivitede ustalaşırken azalmalıdır. Eğer böyle olmazsa, bağımlılığa giden yola davetiye çıkarılabilir. Bu bağımlılık yolunda barikat kurmanın püf noktası, erken bir aşamadan itibaren sınırları koymaktır - ve aslında bu sınırları görmezden gelmenin ve aşırı ve kabul edilemez kullanımla meşgul olmanın sonuçlarını uygulamaktır.

Dijital Bağımlılık Kontrol Listesi

Yeni yürümeye başlayan çocuğunuzun oturup Capio Nightengale Hastanesi tarafından sunulan kullanışlı bir testi yaptırmasını sağlayamasanız da kaygılı çocuğunuz için -hatta kendiniz için- şu 10 soruyu gözden geçirebilirsiniz:

1. Çevrimiçi olma sıklığının arzu edilenden veya beklenenden daha fazla artması
2. Ekranda daha fazla zaman harcamak dışında başka faaliyetlerden, görevlerden veya işlerden kaçınmak veya bunları dikkate almamak
3. İlk önce e-postaları veya mesajları kontrol etmek için öğünler de dahil olmak üzere geciktirme etkinlikleri
4. Birisi çevrimiçi veya akıllı telefon etkinliklerini kesintiye uğratırsa, sürekli olarak tedirgin olmak veya sinirlenmek
5. Yüz yüze olmak yerine insanlarla çevrimiçi iletişimle zaman geçirmeyi tercih etmek
6. Çevrimdışıyken tekrar çevrimiçi olabileceğine dair sürekli olarak düşünmek
7. Çevrimiçi ortamda ne kadar zaman geçirdiğini söylerken aile veya arkadaşlar tarafından eleştirilmiş hissetmek
8. Daha sonra ne zaman çevrimiçi olabileceğini ve orada neler yapacağını düşünürken heyecanlanmak
9. Ekrandaki etkinlikleri gerçek hayattaki etkinliklere tercih etmek
10. Çevrimiçi etkinlikleri savunmak veya gizlemek

“72 Saatlik Dijital Detoks”

Kaygılı çocuklarının dijital kullanımı, suistimali veya muhtemel bağımlılığı hakkında endişeli olan ebeveynler için 72 saatlik bir süre boyunca “dijital detoks” işe yarayabilir. Bu öneri, Capio Nightengale Hastanesi psikiyatristi Dr. Richard Graham'dan gelmektedir. Üç günlük bir süre internet, akıllı telefonlar, iPad'ler ve benzerleri olmadan yaşantıya devam etmek için makul bir zaman gibi görünebilir, ancak dijital bir bağımlılıktan muzdarip çocuklar veya diğer herkes için bir ömür gibi gelebilir. Live Science tarafından aktarılan 2011 tarihli bir araştırmaya, 24 saat boyunca dijital düzenleme olmadan devam ettiklerinde üniversite öğrencilerine neler olduğunu incelemiştir. Katılımcılar, dünyanın her yerinden bir şekilde internetten ve akıllı telefon ile mobil cihaz kullanımlarından uzak durmaya istekli 1000 öğrenciden oluşmuştur. Anksiyete ve depresyon, sonuç listesinde yüksek çıkmıştır. Bir öğrenci ise başka bir öğrencinin “kokainman gibi istekli” olduğu bir telefonu kullanma arzusunda olduğunu itiraf etmiştir.

Çekilme Aşaması

Dijital detoksun erken evreleri, benzer yoksunluk belirtileri ile deneyimlenen alkol veya uyuşturucudan detoks yapan bağımlıların yaşadıklarını taklit edebilir.

Dijital Çekilmenin Belirtileri

- Gergin ve mutsuz hissetmek
- Sıkıntı ve öfke
- En küçük şeylerden büyük ölçüde etkilenmek
- Anksiyete ve depresyon
- Sinirlilik, ajitasyon ve üzüntü

Çekilme semptomları ile nasıl başa çıkacağınız, büyük ölçüde çocuğunuzun kişiliğine ve kendi içgüdülerinize bağlıdır. Eğer işler dayanılmaz hale gelirse, dış yardım uygun bir seçenek olabilir. Genel kural kabullenmek değil, çocuğunuzun teknoloji arzusundan uzaklaştırmak için belki de alternatif aktivitelerden oluşan bir program hazırlamaktır. Sürekli bir zevke kapılmaya başlarsanız, bir şeyin yolunda gitmediğine dair kesin bir işaret; çocuğunuzun parmaklarının tuş takımına veya ekranına çarptığı anda kaybolan anlık sakinlik ve görünen mutluluktur.

Çözüm

Çocuğunuzun dijital cihazlardan 72 saat boyunca uzak tutmak zor olabilir, ancak daha dirayetli olmanız gerekir. Dijital kullanımda sınırlar koymak, alışkanlığın bir bağımlılığa dönüşmesini önlemek için bir zorunluluktur. Bu, her yaştan çocuk için geçerlidir ve en genç gruba özgü bir tedavi uygulanmaz. Aslında, Oscar ödüllü öfke nöbetleri için potansiyellerine rağmen, ele alınması en kolay olabilir. Ve Toronto psikoloğu OrenAmitay'ninLiveScience'a söylediği üzere: ““Ebeveynler 3 yaşında bir çocuğa müdahale edemezlerse, artık onlara bir gençle bol şans.”

Dijital Cihazların Tekrar Kullanılmaya Başlanması

Dijital cihazlar sistemden çıktıktan sonra, onlara dikkatlice ve kontrollü bir şekilde yeniden kullanmaya başlamak çok önemlidir. Fiziksel aktivitenin bir karışımını içeren bir faaliyet dengesi burada önemlidir. Çocukların gerçek dünyaya odaklandığı zaman dilimlerini ve etkinlikleri ayarlamak ve diğer çocuklarla yüz yüze etkileşim kurmak akıllıca bir fikirdir. Her zaman için çevrimiçi olan gençlerle ve akranlarıyla çalışmak daha zor olabileceğinden, aygıtlar sınırların dışındayken aile zamanını bir kenara bırakmak yardımcı bir fikir olabilir. Belki de akşam yemeği zamanı, herkesin cihazlarını kapatma zamanıdır. Belki cumartesileri yarım gün, aile aktiviteleri ve uğraşları için dijital olmayan bir bölge belirlenebilir. Her yaştan çocuklar, yatmadan hemen önce dijital cihazlardan kaçınarak en iyisini yaparlar; çünkü çalışmalar, arkadan aydınlatmalı ekranın vücudun melatonin üretimini bastırabileceğini ve uykuya müdahale edebileceğini öne sürmektedir. Cihazları yatak odasının dışında tutmanın bir başka nedeni de çocukların gece saatlerinde ortaya çıkabilecek ayartmalardan kaçınmalarına veya çocukların sabahları uyandıkları zaman ulaşabilecekleri ilk şey olmalarının önüne geçilmesine yardımcı olmaktır. Çocuklar gördüklerini taklit etmek konusunda

ustadır; bu nedenle kendi dijital kullanımınız da uygun olduğunda kısıtlanmalıdır. Teknikler, bazı çocuklarda ve hatta sizde sıkıntıyı körükleyebilse desonraki yaşamda bağımlılığı önlerken, gerçek yaşam ile siber yaşam arasındaki dengenin korunmasına da yardımcı olabilirler.

KAYNAKÇA

<http://liccv.org/digital-safety/digital-addiction/> Erişim Tarihi: 21.09.2019

<http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2479109/The-signs-child-addicted-iPad--digital-detox.html>
Erişim Tarihi: 24.09.2019

<http://www.nightingalehospital.co.uk/test/technology-addiction-test/> Erişim Tarihi:24.09.2019

<http://www.livescience.com/40680-signs-kids-addiction-to-ipad.html> Erişim Tarihi:24.09.2019

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2312429/Four-year-old-girl-Britains-youngest-iPad-ADDICT-Shocking-rise-children-hooked-using-smartphones-tablets.html> Erişim Tarihi: 24.09.2019

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNE BAKIŞ VE ÇAÇAV¹

Şahin ANTAKYALIOĞLU²

ÇOCUK KAVRAMI VE KANUNDAKİ YERİ

Çocuk, sözlükte anne karnında ya da bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan olarak tanımlanmaktadır. TCK’ da çocuk; henüz 18 yaşını doldurmamış kişi, Çocuk Koruma Kanununda ise; “ daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak düzenlenmiştir. Yani yasal düzenlemeye göre 18 yaşından küçük her birey çocuk olarak değerlendirilir. Diğer bir anlatımla çocuk, zihinsel, fiziksel ve ruhsal yönden tam bir olgunluğa erişmemiş toplumdaki rol ve görevlerini henüz öğrenmekte olan bakıma ve eğitime ihtiyacı olan varlıktır. Çocukluk dönemi bireyin kişiliğini ve yetişkinliğini biçimlendiren bir dönemdir. Bu sebeptendir ki çocuk, haklarının hukuksal ve anayasal düzende korunması gerekir.

Çocuk haklarına ilişkin birçok uluslararası sözleşme ve düzenleme mevcuttur. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri ise; bizimde taraf olduğumuz ve ayrıntılı olarak çocuk haklarını düzenleyen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. Bahsi geçen sözleşme de “ Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olma durumu, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” Denerek 18 yaşından küçüklerin çocuk olarak değerlendirileceğini düzenlemiştir.

ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

Çocuk Adalet Sistemi Sorun Tespit Raporu; yıllardır çocuk hakları alanında çalışan emeğini zamanını maddi bir karşılık beklemeden çocukların esenliği ve haklarının savunmasında rol alan meslektaşlarımızın birikiminin sonucudur. Bu çalışma düzenli haftalık toplantıların, defalarca telefonlaşmaların ve yazışmaların ürünüdür.

Çocuklar Türkiye’deki yargı sisteminin yapısal sorunlarından etkilenmektedir. Uzun yargılama süresi, SEGBİS ile duruşmaya katılım gibi adil yargılanma hakkı ile çelişen uygulamaların yanı sıra, devletin çocukları koruyamadığı, işkence, kötü muamele, özel hayatın gizliliği gibi hak ihlalleri yaşanmaktadır. Çünkü çocuklara ilişkin hükümler mevzuatta dağınık haldedir. TCK, ÇKK ve TMK çocuğa ilişkin birbiriyle uyumsuz hükümler içermektedir. Mevzuatta çocukların insan haklarına dair uluslararası sözleşmeler ile uyumsuzluklar barındırmaktadır.

¹ Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı

² Avukat

Mevzuatın dağınık olarak düzenlenmesi ve çocuklar hakkında verilen kararlarında koordinasyonsuzluk çocukların ikincil mağduriyetleri yaşamasına yol açmaktadır. Bunun en vahim örneği koruyucu ve destekleyici tedbirlerde görülmektedir. Koruyucu, destekleyici tedbirlere ilişkin kararların, farklı bakanlıklar ve kuruluşlar üzerinden yerine getirilmesi, mahkemelerin izlem çalışması yapmaması, çocuğa bütüncül yaklaşımı esas alan bir çocuk koruma sisteminin hayata geçmesini engellemektedir. Kurumların diğer kurumlarla koordine olmadan bir süreç yürütmekte olduğu gözlemlenmiştir. Oysa ÇAS birçok kurumun koordineli çalışmasıyla işlevsel olabilecek bir sistemdir. Bu sistem içerisindeki kurum, kuruluşların ve meslek elemanlarının kapasitelerini artırmak gerekli düzeltme, iyileştirme ve geliştirmenin yapılması gerekmektedir.

Önleyici stratejiler geliştirilmesine katkı sunmak adına, çocuk adalet sistemi içerisindeki çocuklara dair verilerin toplanmasını, izleme mekanizmalarının etkin bir şekilde işletebilmesini sağlayacak sürdürülebilir bir sistemin kurulması gerekmektedir.

ÇKK'nın 3.maddesine göre korunma ihtiyacı olan çocuk bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gerilimi tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmıştır. Korunma ihtiyacı içinde olan mağdur çocuk açısından, sanığın cezalandırılmasına ilişkin adli süreç ile korumaya ilişkin adli süreç olmak üzere iki ayrı süreç işlemektedir.

Ceza yargılamasındaki aktörler çoğu zaman çocuğun korunma ihtiyacının farkında olmadığı için sadece sanığın cezalandırılması üzerine bir yargılama yürütmektedir. Ancak ÇHS gereğince sanığın cezalandırılması çocuğun korunması da temel amaç olduğundan her iki sistemin birlikte veya yan yana yürütmesi gerekmektedir. Buna göre; korunma ihtiyacı içinde olan çocukla doğru ve etkili iletişim kurmanın çok önemli olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Mağdur çocukla doğru ve etkili iletişim hem sanığın gerekli cezayı alıp almamasına hem de çocuğun ihtiyaçlarının doğru tespit edilerek daha fazla örselenmesinin önüne geçilmesi açısından önemlidir.

Bu bakımdan, çocuklardan ifade alınması söz konusu olduğunda büyüklerin ifadelerinden farklı olan pek çok faktör karşımıza çıkmaktadır. Yapılmış olan bilimsel araştırmalarda elde edilen sonuçlar çocukların yaşlarının ve gelişim düzeylerinin görüşmeye doğrudan etki ettiğini bildirmektedir. Çocuklarla yapılacak görüşmelerin başarılı olabilmesi, hedeflenen bilgilerin elde edilebilmesi için öncelikle çocuğun gelişim basamaklarını çok iyi tanıma ve uygun görüşme tekniğini etkin biçimde kullanabilme gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çocukların yaşları, gelişim düzeyleri, psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerinin yetişkinlerden farklı oluşu nedeniyle mağdur çocuklarla iletişimin bu alanda yetkili meslek elemanlarınca kurulması haliyle önem kazanmaktadır.

Çocuk Adalet Sisteminin amacı çocukların cezalandırılması değil, çocuğun üstün yararı çerçevesinde topluma yeniden kazandırılmasıdır. Tam da bu yönüyle genel adalet sisteminin temel

amaç anlayışından ayrılmaktadır. Nitekim söz konusu anlayış dolayısıyla çocuk adalet sistemi içerisinde yer alan çocuk mahkemelerinin temel görevi suç işlemesini önlemek ya da suça sürüklenen çocukları cezalandırmak değil, suça sürüklenen çocukların suç işlemeyi bir yaşam biçimi haline getirmelerini önleyerek topluma yeniden kazandırılmasını ve sağlıklı bir gelecek kurmalarını sağlamaktır.

Çocuk Adalet Sisemi içerisinde gözetilmesi gereken bir diğer nokta ise, ceza sorumluluğunun hangi yaşta başlayacak olduğudur. 5237 sayılı TCK'nuna göre asgari ceza sorumluluğu yaşı 12 olarak kabul edilmiştir.

1. 12 yaşını doldurmamış çocukların,
2. 15 yaşından küçük sağır ve dilsiz çocukların
3. 12- 15 yaş arasında ancak işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılayamayan ya da davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemiş çocuklar,
4. 15-18 yaş arasındaki işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılayamayan ya da davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemiş çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır.

Görüldüğü üzere, kanun koyucu ilk iki haldeki çocukların ceza sorumluluğunun olmadığını hiçbir araştırmaya gerek kalmadan kabul ederken son iki halde somut olaya göre durumun araştırılıp çocuğun ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığını tespit edilmesi gerektiğini düzenlemiştir. Söz konusu araştırmayı yapacak olan kurumun mahkemeler olduğu Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20. Maddesindeki “ Fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş on beş yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış bulunan sağır ve dilsizlerin işledikleri fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığının takdir yetkisi münhasıran mahkemeye aittir. Düzenlemeden açıkça anlaşılmaktadır. Bu sürecin sağlıklı yapılabilmesi için sosyal inceleme raporunun kapsamlı şekilde hazırlanması gerekmektedir. Sosyal inceleme raporundan çocuğun üstün yararına yönelik veriler elde edebilmek için yargı aktörlerinin (hakim, savcı, avukat ve sosyal hizmet uzmanının) işbirliği içinde hareket etmesi gerekir.

ÇOCUKLARA UYGULANACAK GÜVENLİK TEDBİRLERİ

Çocuklara uygulanacak güvenlik tedbirlerinin neler olduğu 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5.maddesinde düzenlenmiştir. Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar ile bulunanlar arasında bir ayrıma gidilmemiş olup; aynı düzenleme her ikisi açısından da çocuklara özgü güvenlik tedbirleri olarak uygulanmaktadır. Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin daha uygulanabilmesi için

yargı aktörlerinin (hakim, savcı, avukat ve sosyal hizmet uzmanın) ortak hareket etmesi gerekir. Bahse konu tedbirler;

-Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

-Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitiminin gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

-Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

-Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

-Barınma tedbiri, yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya, yönelik tedbirlerdir.

Her ne kadar yukarıda bahsettiğimiz tedbirler çocuklar açısından uygulansa da, Çocuk Koruma Kanununun 7/6 maddesi uyarınca bu tedbirlerinintümü amacına ulaşp ulaşmadığına bakılmaksızın, çocuğun 18 yaşını doldurması ile sona erer. Bu konudaki tek istisna eğitim tedbiri içindir; hâkim çocuğun eğitim öğretimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir.

Birleşmiş Milletler Çocuk hakları Sözleşmesinin 37.maddesi; “ Hiçbir çocuk yasadışı keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.” şeklindedir.

Nitekim Çocuk Koruma Kanununun temel ilkeler başlıklı 4.maddesinde de; “ Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması” ilkesinin gözetileceğinden bahsedilerek çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasına son çare olarak başvurulması gerektiği düzenlenmiştir.

Bu ilkeler gereğince hukukumuzda özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ve hapis cezası açısından çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

-ÇKK'ya göre, On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez.

-TCK'ya göre, fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

-TCK'nın 51. maddesi uyarınca, işlediği suçtan dolayı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasına hükmedilen çocuk hakkında verilen ceza ertelenebilmektedir.

-5271 sayılı CMK'nın 231. ve ÇKK'nın 23. maddesine göre, çocuk hakkında verilen 2 yıla kadar hapis cezasına veya adli para cezasına ilişkin cezalara yönelik hükmün açıklanmasının 3 yıl süre ile geri bırakılması mümkündür. Bu düzenleme uyarınca çocuğun belirlenen üç yıllık denetim süresini iyi halli olarak geçirmesi ve kendisine bir yükümlülük yüklenmiş ise, bu yükümlüğü yerine getirmiş olması durumunda hakkında açılan kamu davasının düşürülmesine karar verilmektedir.

Taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler gereğince, hukukumuzda her ne kadar çocuklar açısından çeşitli düzenlemeler yer alsa da, bu düzenlemeler çocuk adalet sisteminin temel amacını gerçekleştirmek için yeterli nitelikte değildir. Hukukumuzda daha çok çocuk adalet sisteminin amacının aksine suçun ve suçlunun cezalandırılması amacı çocuklar açısından da uygulanmaya devam etmektedir. Ayrıca ceza yargılamasının uzun sürmesi ve çocuklara özgü güvenlik tedbirinin uygulanmasının çocuğun 18 yaşını doldurması ile sona ermesi durumu nedeniyle bahse konu güvenlik tedbirleri çocuklar açısından yeterli olmamakta ve fazla bir yarar sağlamamaktadır. Bu sebeple çocuklara uygulanacak hükümlerin Çocuk Adalet Sisteminin temel amacı olan çocuğun üstün yararı doğrultusunda düzenlenmesi gerekmektedir.

23/12/2006 tarihli Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik madde 19' da Sosyal çalışma görevlilerinin görevleri şu şekilde sıralanmıştır.

1-a) Hakim veya mahkemenin çocuk hakkında bir karar vermesinden önce onun içinde bulunduğu koşulları, çocuğun özelliklerini ve çocuğun toplumda yapıcı bir rol üstlenmesini ve yararlanabilecek toplumsal kaynakları tanımasını sağlamak üzere görevlendirildikleri çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunmak,

b) Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek,

c) Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevlendirildikleri mercie bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek,

d) Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adli mercilerce tayin edilen uzmanlar dâhil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbirliği yapmak ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olmak,

e) Kanun kapsamında mahkemeler, çocuk hâkimleri ve Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

(2) Mahkeme ve hâkimler ile çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcıları sosyal çalışma görevlilerinden aşağıdaki görevleri yapmalarını isteyebilir:

a) İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek

b) Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hâkimince kendisine görev verildiği hallerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapmak,

3) ikinci fıkranın (b) bendi hükmü, sosyal çalışma görevlisinin denetim görevlisi olarak sahip olduğu görev ve yetkilerini ortadan kaldırmaz.

4) Sosyal çalışma görevlileri, sosyal inceleme raporu yaparken Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler ve bunların her türlü kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlardan, yaptığı sosyal incelemenin amacına uygun olarak çocuk ve yakın çevresi ile çocuk hakkında uygulanabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirin belirlenebilmesine yönelik ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri isteme yetkisine sahiptir. İlgililer, sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek zorundadır. Meslek sırrı kapsamındaki bilgiler istisnadır.

Adli mekanizma içine girmiş çocuklarla görüşme yapılırken öncelikli olarak yapılması ve dikkat edilmesi gereken hususlar;

Görüşmelerin hedefine odaklanmak,

Oda düzenlemesi yapmak,

Çocuğun genel durumu hakkında gözlem yapmak,

Görüşmeyi sesli, görüntülü veya yazılı olarak kayıt altına almak,

Görüşmelerin içeriği ve nedeni hakkında açıklama yapmak,

Ses tonuna dikkat etmek,

Sakin davranmak, acele etmemek,

Cevap alınamadığında dikkati başka yöne çekip bir süre sonra konuya tekrar dönmek,

Görüşmelerde açık uçlu sorularla başlayıp kapalı uçlu sorularla devam ederek huni tekniğini kullanmak,

İyi bir dinleyici olmak, etkin bir dinleme yapmak olarak sıralanabilir.

Türkiye’de mevcut çocuk adalet sistemi içerisinde mağdur ve korunma ihtiyacı içinde olan çocukların büyük sorunlar yaşadığı çocuk adalet sistemi içinde çalışan tüm aktörlerce kabul edilmektedir. Bu nedenlerle mevcut yapının geliştirilmesi, özellikle mağdur çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici mevzuatın gözden geçirilerek daha uygun hale getirilmesinin yanında aşağıda sıralanacak önerilerin ayrıca dikkate alınması gerekmektedir.

Mevcut yapıda çocuğun ifadesinin alınması sırasında bulunan sosyal çalışma görevlisine daha çok yetki ve fırsat tanınmalı, ifade öncesi hazırlık aşamasının sosyal çalışma görevlisine bırakılması, duruşma sırasında “ söylediklerine itibar edilebilir mi” gibi örseleyici ifadelerin yer almaması,

Mağdur çocukların ifadelerinin tek seferde maddi gerçeği ortaya çıkaracak şekilde profesyonelce ve adli mercilerle olabildiğince az temas edecek şekilde alınması,

Bu tip vakalarda çocuk için en uygun zamanın belirlenmesi, çocuğun fizyolojik (açlık, uyku, tuvalet) gibi ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, ifade öncesi tüm hazırlıkların inceliklerle yapılması, ifade alınacak yerde çocuğun uzun süre tutulmaması,

Sorgulayıcı ve yargılayıcı tutumdan uzaklaşarak belirli bir güven çerçevesinde olayı daha çok kendisinin özetlemesinin desteklenmesi,

Yaş, cinsiyet ve gelişim özelliklerinin göz önünde bulundurularak doğru yaklaşımın belirlenmesi,

Mağduriyet sebebi gözetmeksizin tüm mağdur çocukların mevcut adli yargı (sulh ceza, asliye ceza, ağır ceza) mercilerinden uzak tutularak kesinlikle mahkeme ortamı ve yapılarıyla yüzleştirilmemesi,

Sonuç olarak basit bir suçun mağduru olan çocukların bile mevcut sistem içerisinde fazlasıyla örselendiği ve yıprandığı görülmektedir. Çocuk ve genç nüfusu ülke genelinin üçte biri olan Türkiye’de suç mağduru çocukların haklarının gerektiği kadar korunmasının önem arz ettiği ve bu çerçevede mevzuat değişikliklerin bir an önce hayata geçirilmesi gerçeği bulunmaktadır.

Yukarıda yargı aktörlerinin her birinin bireysel sorumluluklarının kanunda yer aldığı düzenlemeleri ifade ettikten sonra bu meslek birimlerinin herbirinin birbiriyle olan işbirliği de bir davada önemli yer tutmaktadır hatta mahkemenin karar verirken daha güvenilir bir karara imza atmasını sağlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanının hazırlayacağı sosyal inceleme raporu ışığında mahkeme çocuğun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, çocuğun üstün yararını koruyarak karar verir. Sosyal hizmet uzmanı, bireyin biyopsikososyal gelişimini göz önünde bulundurarak, mikro, mezzo ve makro boyutta çalışma yürütebilmektedir. Sosyal hizmet, dezavantajlı gruplara yönelik hizmette bulunduğu süreçte psiko- sosyal destek sağlamaktadır. İnsanla birlikte çalışıldığı için ihtiyaçlara yönelik ekonomik, hukuki, psikolojik, sosyal zemini iyi bilmek ve analiz etmek gerekir. Her alan kendi içinde bilgi birikimi ve bu bilgiyi yönetme, üretme ve aktarmada uzmanlaştığı gibi multidisipliner çalışma söz konusudur. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanı çalıştığı çeşitli alanlara yönelik mevzuat ve hukuki zemini bilmektedir fakat her meslek elemanı kendi eğitimini aldığı sistemi, daha iyi bilmektedir. Bu bilgiler ışığında sosyal hizmet uzmanı çocuk davalarında, çocuğun hukuki açıdan temsil edilmesi ve hak ihlali yaşanmaması adına avukatlara destek için başvurabilir. Bir avukat veya yargı mensubu diğer aktörlerden her biri sosyal inceleme raporunda çocuğun biyopsikososyal gelişiminin göz önünde bulundurarak değerlendirilmesine ihtiyaç duyar.

Bu sebeple sosyal hizmet uzmanıyla yargı aktörleri arasında meslek itibarıyla birbiri üzerinde üstünlük sağlamadan, çocuğun üstün yararı göz önünde bulundurularak sağlıklı işbirliği halinde çalışılmalıdır. Unutulmamalıdır ki Çocuk Adalet Sistemindeki tüm aktörlerin çocuğun üstün yararı için multidisipliner işbirliği içinde hareket etmesi gerekir. Her birimizin Çocuk Adalet Sistemi içerisindeki varlığı çocuğun korunabilmesi içindir. Bu işbirlikleri için meslek örgütlenmelerinin beraber farklı çalışmalarda yürütmesi gerekmektedir; çünkü Çocuk Adalet Sistemi içerisinde birbirimize sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için ihtiyaç duymaktayız.

ÇAÇAv(Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı)

ÇAÇAv(Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı), çocuk haklarını tanıtmayı, yaymayı ve geliştirmeyi, hak ihlallerini önlemeyi, savunuculuk, izleme ve raporlama yapmayı hedefleyen bir ağıdır. ÇAÇAv, çocuk hakları alanında çalışan avukat ve stajyer avukatlardan oluşan bir sivil inisiyatiftir. Tüzel kişiliği olmayan ÇAÇAv, mesleki dayanışma, bilgi ve deneyim paylaşımını sağlamayı hedeflemiştir. Bağımsız olan ÇAÇAvbelirlediği strateji doğrultusundaki faaliyetlerini gönüllülük esasına dayanarak yerine getirmektedir. Çocuk Adalet Sistemine dair savunuculuk ve lobicilik faaliyetlerini yürütmektedir.²³ Aralık 2013 tarihinde biraraya gelen grubun 2019 Haziranından itibaren yaklaşık 700 avukat ve stajyer avukat mensubu bulunmaktadır. Kurulduktan sonra Mersin, Ankara, Bursa illerinde toplantılar yapmıştır. Kapasite artırımını ve koordinasyonu hedefleyen bu toplantıların yanı sıra üyelere Çocuk Adalet Sistemi eğitici eğitimi verilmiştir. ÇAÇAv düzenlediği eğitimleri adalet sisteminin aktörlerinin (hakim, savcı, avukat ve sosyal çalışma

görevlileri) katılımıyla gerçekleştirmektedir. ÇAÇAv, çocuk adalet sisteminin diğer aktörleriyle başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere çocuğun üstün yararı çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir. ÇAÇAv gönüllüleri yerel, bölgesel, ulusal toplantılara ve kampanyalara katılım sağlayarak, baroların çocuk hakları merkezlerinde yer alarak katkı sunmakta, sivil toplum kuruluşlarına hukuki destek vermektedir.

Ayrıca ÇAÇAv'ın ÇAÇAv Gençlik ağı isminde hukuk fakültesi öğrencileri başta olmak üzere farklı bölümlerden gençlerden oluşan ayağı da bulunmaktadır. Farklı illerde olmak üzere 800'den fazla gönüllüsü bulunan ÇAÇAv Gençlik Ağı, farkındalığı artırmak ve çocuk adalet sisteminde görev alacak meslek elamanı adayı öğrencilerde çocuğun üstün yararı çerçevesinde bilgi düzeyi amaçlamaktadır. Farklı alanlarda çalışan STK'larla çocuğun üstün yararı için projeler, etkinlikler ve eğitimler düzenlemektedir. Çocuk hakları alanında çalışan STK'larla başta ÇAÇAv'a olmak üzere insan kaynağı oluşturmaktadır. Gençlik ağı, Roman hakları derneği ile beraber Ankara'nın Kale mahallesinde çocuklarda hak bilinci oluşturmak ve farkındalık oluşturma amacı ile tamamen gönüllülük esası ile 'Hayalev' projesini yürütmektedir. Yine farklı inisiyatiflerle ve STK'larla çocuğun üstün yararı için ortak payda da buluşarak etkileşim halinde çalışmalar yürütmektedir.

KAYNAKÇA

- Kırımsoy,E. ; Acar,H.;Yokuş,S.,H “ Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı” Ankara, 2013
Uyap Mevzuat – İċtihat Programı, Çocuk Koruma Kanunu”, 2013
Antakyalıoğlu, Ş. (2015),ÇAÇAvÇocuk Adalet Sistemi Sorun Tespit Raporu

ECPAT Türkiye/Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyle (ÇTCS) Mücadele AğıEzgi YAMAN¹

ECPAT Türkiye, çocukların ticari ve cinsel sömürüsünün önlenmesi için çalışmalar yürütmek amacıyla kurulmuş, üyeleri sivil toplum kuruluşlarından oluşan bir ağıdır.

Bugün 43 üyesi bulunan ağın temel çalışma alanları:

- Çocuk ticaretiyle mücadele,
- Çocukların pornografide kullanımıyla mücadele,
- Çocukların seyahat ve turizmde cinsel amaçlı sömürülmesiyle mücadele,
- Çocukların online cinsel sömürüsüyle mücadele,
- Erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele.

ECPAT Türkiye aşağıdaki konularda geniş bir deneyime sahiptir:

- 1) Sivil Toplum Kuruluşlarıyla işbirliği ve birlikte çalışma pratiği.
- 2) Savunuculuk kampanyaları ve lobi faaliyetleri.
- 3) Çocukların cinsel sömürüsünü önleme, koruma ve kovuşturmada uzmanlık (risk altındaki çocuk ve gençlere özellikle odaklanan).
- 4) Çocukların cinsel sömürüsünü önleme, koruma ve kovuşturma alanlarında profesyonellere eğitimler vermek: avukatlar, savcılar, hakimler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, öğretmenler, sağlık hizmeti sağlayıcıları, sivil toplum kuruluşları.
- 5) Çocukların cinsel sömürüsünü önleme konusunda paydaşlara eğitimler vermek: turizm ve seyahat acenteleri, özel sektör, medya.
- 6) Risk altındaki çocuklara ve ailelerine yönelik önleme eğitimleri vermek, akranlar arası destek grupları ve programları oluşturmak.
- 7) Mağdur çocukların tespiti (identification) ve çocuk koruma sistemi içerisinde nasıl destekleneceği.
- 8) Çocuk ve gençlik katılımı: gençlik ağı kampanyaları.
- 9) Araştırmalar yürütmek ve araştırma bulgularını önleme programlarına adapte etmek.
- 10) Farkındalık geliştirme ve önleme kampanyaları düzenlemek.

ECPAT Türkiye, Uluslararası ECPAT Ağı'nın Doğu Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri Bölgesi'nde çalışmalar yürütmektedir. Her üç ayda bir bölge toplantıları gerçekleştirilmektedir. Her iki yılda bir ise küresel forum ve Genel Kurul düzenlenmektedir.

¹ Arş. Gör. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, ÇTCS ile Mücadele Ağı/ECPAT Turkey Uluslararası Temsilcisi

Son Genel Kurul ve Uluslar Arası Çocuk Seyahat ve Turizmde Çocuk Koruma Zirvesi Haziran 2018’de Kolombiya’da gerçekleşmiştir. Bu toplantıya Ezgi Yaman katılmıştır. Kolombiya Hükümeti, UNICEF, Dünya Turizm Örgütü, INTERPOL ve önemli turizm şirketlerinin katıldığı beş gün süren toplantılarda, çocuklarınturizm ve seyahatte sömürüsüyle küresel çapta nasıl mücadele edilebileceği tartışılmıştır.

- Son Bölge toplantıları ise Kasım 2018’de Bulgaristan’da ve Mayıs 2019’da Avusturya’da gerçekleştirilmiştir.
- Bu toplantılar ve çalışmalarda küresel stratejiler kapsamında bölgesel stratejiler belirlenmektedir. Ülkeler iyi uygulama örnekleri ve mücadele ettikleri zorlu pratiklerle ilgili istişare ederek işbirliği içerisinde birbirlerini desteklemektedir.
- Viyana’da gerçekleşen toplantıda, ECPAT üyeleri, AGİT ile yuvarlak masa toplantısına katılmıştır. Bu toplantıda, AGİT/ODIHR ile Çocuk Ticaretiyle Mücadelenin, İnsan Ticaretinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. “Çocuk Ticaretiyle Mücadelede Ulusal Referans Mekanizmaları ve Standard Operasyonel Prosedürler” belirlenmeye çalışılmıştır.

OSCE Secretariat | Combating human trafficking

Child trafficking and child protection should not and cannot be considered separately, say participation at OSCE discussion in Vienna

17 May 2019

The role of civil society in combating human trafficking and how civil society organizations can advocate for better protection of child victims of human trafficking was the focus of a round-table discussion co-organized by the Office of the OSCE Special Representative and Co-ordinator for combating trafficking in Human Beings (OSR/CTHB) with over 30 members of ECPAT network on 17 May 2019 in Vienna.

The aim of the discussion was to develop a concrete plan of action to better promote the recommendations of the OSR/CTHB's recent [occasional paper](#) on sustainable solutions for trafficked children, in line with the recent OSCE [Ministerial Council Decision 7/17](#) and [Decision 6/18](#).

Participants agreed that child trafficking and child protection should not and cannot be considered separately – child trafficking will not be adequately addressed without functional and effective protection systems in place. Child protection systems should always be based on child-friendly and trust-building approaches and procedures. They should entail child participation and promote individual case management, avoiding re-traumatization. Children

Newsroom

Stories

News archive

Media advisories

Media contacts

Media accreditation to OSCE events

OSCE Live

Frequently asked questions

Multimedia

ECPAT temsilcileri, “Politikadan pratiğe” yaklaşımını kullanarak, çocuk ticaretiyle mücadelede ortaya çıkan zorlukları belirlemeye, politika önerileri sunmaya ve bir dizi insan ticareti karşıtı müdahaleye ilişkin alanda pratik uygulamaya yönelik yollar geliştirmeye çalışacaktır.

Bu yuvarlak masa tartışmasının bir sonucu olarak, katılımcılar bu yılın sonunda hükümet ortakları ile paylaşacakları savunuculuk önlemleri geliştirecekler.

ChildPact(Çocuk Paktı)

Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyle Mücadele Ağı/ECPAT Türkiye, 2019 yılında ChildPact(Çocuk Paktı)'na üye olmuştur. Çocuk paktı, 10 Doğu Avrupa ve Balkan ülkesinin, çocukların ticari ve cinsel sömürüsüyle mücadele etmek amacıyla oluşturdukları bir ağıdır.

ECPAT Türkiye, 1-3 Temmuz 2019 tarihleri arasında ChildPact'i İstanbul'da ağırlamıştır. Çocuğa Karşı Şiddetin Önlenmesi için 7 Temel Stratejiyi içeren INSPIRE Çocuk Koruma Programı'nın eğitimini alan Ağ üyeleri, bu programı 11 ülkede uygulayacaklardır (Arnavutluk, Azerbaycan, Bosna Hersek, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Kosova, Moldova, Romanya, Sırbistan, Türkiye). Toplantıda ülkelerin strateji ajandası hazırlanmıştır.

ECPAT Türkiye/ÇTCS ile Mücadele Ağı'nın Tarihçesi

2007 yılında İstanbul'da ilk toplantısını yapan Ağ, yıllık planını hazırlamış ve halen görev yapmakta olan, Avukat Şahin Antakyalıoğlu Genel Koordinatör seçilmiştir.

2008 yılında 14 Kurucu Sivil Toplum Kuruluşu ile bir mutabakat metni imzalanmıştır. 2011 yılında ise, Uluslararası bir Sivil Toplum Kuruluşları Ağı olan ECPAT (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes! – Çocuk Fuhuşu, Çocuk Pornografisi ve Cinsel Amaçlı Çocuk Ticaretine Son!) üyeliği süreci başlatılmış olup, 2013 yılında Uluslararası

ECPAT üyeliği resmen gerçekleşmiştir. Bu tarihten beri Ezgi Yaman, resmi uluslar arası temsilci seçilmiştir.

2019 yılında yapılan genel kurulla Ağ, yeni Yönetim Kurulu'nu seçmiş, Genel Koordinatör olarak yeniden Şahin Antakyalıoğlu'nu belirlemiştir. Ağın Sekreteryası görevini Aile Danışmanları Derneği üstlenmiştir.

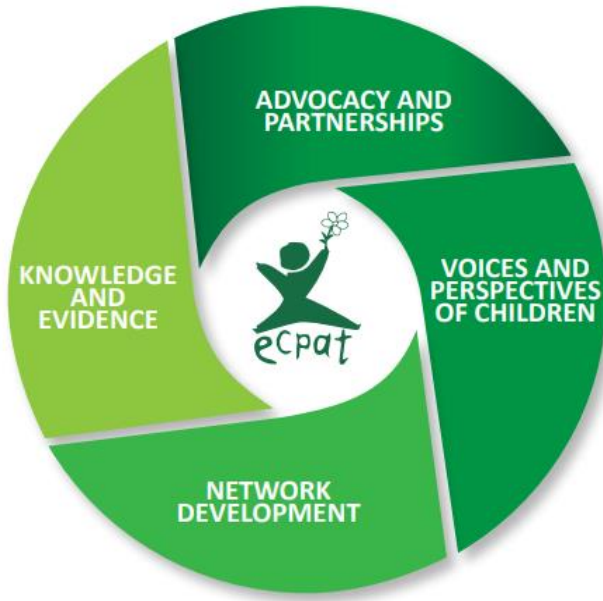

ECPAT International Kimdir?

- ECPAT, çocukların cinsel istismarına, ticari ve cinsel sömürüsüne son vermek için çalışan dünya çapında bir Ağ'dır. Bu kapsamda her seviyede çalışmalar yürütmektedir. Hayatta kalan mağdurlar için barınma evlerini desteklemekte, yasa uygulayıcılarını eğitmekte ve desteklemekte, hükümetleri etkilemekte ve çok çeşitli araştırmalar yapmaktadır.
- Dünyanın her ülkesindeki çocuklar, insan ticareti ve fuhuş riski yanında, aynı zamanda grooming ve sextortion adı verilen çevrimiçi tehlikelerden de etkilenmektedir. Son yıllarda, seyahat ve turizm sektöründe, çocukların cinsel sömürüsü pek çok ülkede yaşanmaktadır. Tüm bu sorunlar dünya çapında milyonlarca çocuğu etkilemektedir.
- ECPAT, Bu suçları sona erdirmek için, bilgi ve kanıtlar arar, karar mekanizmalarını bilgilendirmek ve eyleme rehberlik etmek için mümkün olan en yüksek kalitede hizmet sunmaya çalışır. ECPAT, güvenilir ve profesyonel bir akademik kaynak yelpazesi oluşturmak için, dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen bilgileri bir araya getirmenin yanı sıra, birincil araştırmalar yürütmektedir.
- ECPAT International ve yaptığı çalışmalardan kısaca bahsedecek olursak, öncelikle ECPAT, bireylerin ve örgütlerin çocuk fuhuşu, çocuk pornografisi ve cinsel amaçlı çocuk ticaretinin ortadan kaldırılması için birlikte çalıştığı, küresel bir Ağ'dır.
- Merkezi Bangkok, Tayland'da bulunmaktadır ve çalışmalarına 1990 yılında Asya ülkelerinde turizmle bağlantılı çocuk fuhuşuna karşı yürüttüğü bir kampanyayla başlamıştır.

- Şu anda dünya çapında her kıtadan 96 ülkede 109 ECPAT üyesi bulunmaktadır. Üyelerden bazıları büyük ulusal koalisyonlar, diğerleri ise küçük köklü kuruluşlardır.
- ECPAT çalışmalarını, Koruma ve Bakım, Çocuk ve Gençlik Katılımı, Çocuklarla Cinsel Amaçlı Turizmle Mücadele, Çocuk Ticareti ile Mücadele, Çocuk İstismarının Önlenmesi Ve Hukuk Reformlarının Teşvik Edilmesi olmak üzere 6 ana başlık altında yürütmektedir.

**ECPAT INTERNATIONAL
STRATEGIC FRAMEWORK**
JULY 2018 – JUNE 2021

ENDING THE SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN
ROADMAP TOWARDS

- Her bölgedeki üye ülkelerde çocuk ticareti konusunda araştırmalar yürütmekte, yasal düzenlemeler ve uygulamalardaki eksikliklerin giderilmesi için hükümetleri etkilemekte ve yasa uygulayıcılar ile hizmet sağlayıcıları eğitmektedir.
- 2018-2021 Stratejik Çerçevesinde ECPAT'ın hedefleri, Çocukların, özellikle mağdur ve kurtulanların sesleri ve bakış açıları çerçevesinde, çocukların cinsel sömürüsü (SEC) hakkında savunuculuk ve işbirliği çalışmaları, SEC'e karşı ulusal, bölgesel ve küresel çabalara etkin bir şekilde katkıda bulunmaktadır.
- SEC aleyhine savunuculuk yapmak ve aksiyonları bilgilendirmek için kritik bilgi ve kanıtlara katkıda bulunmaktır.
- SEC'in tüm tezahürlerinin etkin bir şekilde ele alınması ve ortadan kaldırılmasında aktif rol oynamaktır.

“GÖÇ VE ÇOCUK”
SIĞINMACILAR VE GÖÇMENLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ (SGDD)
FAALİYET ÖRNEKLERİ¹

Göç ve Göçün Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Göç ile ilgili literatürde fazlaca tanım bulunmakta olup; göç, “insanlık tarihi ile paralel bütün dönemlerde toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapıları arasında doğrudan ilişkisi olan bir olgudur” (akt Aydın; Şahin, & Akay, 2017).

Çiçekli ise göçü “bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi” olarak nitelendirmektedir. En temelde süresi, yapısı ve nedenleri gözetilmeksizin insanların yer değişimi ile oluşan nüfus hareketlilikleri göç olarak değerlendirilmektedir (Çiçekli, 2013 aktaran İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü).

Göçleri nedenlerine göre zorunlu ya da gönüllü göçler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Günümüz toplumlarında küreselleşme ile paralel olarak bölgesel çatışmalar, yoksulluk, olanaklara erişim noktasında yaşanan problemler göçlerin en büyük sebeplerini oluşturmaktadır (Aydın, Şahin, & Akay, 2017).

Gerek dünya genelinde gerekse Türkiye’de son yıllarda göç araştırmalarının arttığı görülmektedir. Bu artışın sebebi kuşkusuz 2011 yılında Suriye’de başlayan ve halen süregelen iç savaşın sonucu olarak görülen kitlesel sığınma hareketleridir (Akman, 2018). 2011 yılındaki kitlesel hareketin bir sonucu olarak Türkiye’ye sığınan Suriyeli sığınmacı sayısı, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 26 Eylül 2019 verilerine göre 3 milyon 667 bin 435’i bulmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) Ağustos 2019 verilerine göre; Suriyeli sığınmacılar ile birlikte diğer uyruklardan 400 bin mülteci ile birlikte Türkiye’de toplamda 4 milyonunun üzerinde mülteci bulunmaktadır. Bahse konu istatistiki veriler incelendiğinde Suriyeli sığınmacıların 1 milyon 713 bin 597’sinin 0-18 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Gerek alanyazından gerekse istatistiki verilerden anlaşılacağı üzere sorun yalnızca bir sosyal olgu olan göç değil; çocuk göçüdür. Gerek dünyanın gerekse Türkiye’nin yakından takip ettiği bu göç dalgası ele alındığında sonuçların birçok açıdan çocukları etkilediği görülmektedir.

Çocukların fiziksel, sosyal ve ruhsal anlamda göçten en çok etkilenen kesim olmasında, gelişim ve büyüme dönemlerinde olmalarının yanı sıra kendilerini koruma noktasındaki yetersizlikleri de belirleyici etmenlerdir (Aydın, Şahin, & Akay, 2017).

¹Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) Konya Meram Temsilciliği

Yaşamlarını devam ettirebilmek için, umutlarını ülkelerinin dışında farklı bölgelerde arayan binlerce çocuk; ekonomik, psiko-sosyal ve kültürel anlamda birçok riskli durum ile mücadele etmeye çalışmaktadır. Savaştan korunmak ve iyi koşullarda yaşamlarına devam etmek için geldikleri ülkelerde ırk, dil, din, kültür, gelenek ve sosyo-ekonomik durumda yaşanan farklılıklar; o ülkeye uyum süreçlerine de olumsuz yönde etki etmektedir. Uyum konusunda yaşanan bu sıkıntılı süreç, yetişkinlere kıyasla çocukları daha çok etkilemektedir. Benzer ifade ile belirtmek gerekirse sosyal bir varlık olarak insan üzerinde birçok olumsuz etkiye sahip olan göç; çocuklar üzerinde ciddi ve tahrip edici zararlar barındırmaktadır. Çocuklarda yaşadıkları ortamdan ayrılmanın yaratmış olduğu travmatik etki gözlemlenmektedir. (GENCER, 2017).

Çocuklar açısından göç ve göç sebebiyle oluşan sorunlar arasında eğitim hizmetlerine erişimde sıkıntılar yaşanırken; eğitime dahil olma durumunda ise dil, kültür, müfredat konusundaki farklılıklar göze çarpmakta olup; çocukların okula devam etmelerinde problemler yaşanmaktadır. Göç sebebiyle karşılaşılan diğer sosyal sorunlar ise çocuk işçiliği, suça sürüklenme, ihmal-istismar, erken evlilikler, çeteleşme ve akran zorbalığı olarak sıralanabilir (GENCER, 2017).

Göç ve Sivil Toplum Kuruluşları-Sosyal Hizmet Bağlamı

Göç olaylarının günümüz toplumlarında yaygın ve toplumsal anlamda önemli bir yere sahip olması, göçleri bir yönetim olgusu olarak ele almayı zorunlu hale getirmiştir. Kapsamlı ve karmaşık bir olgu olarak gerçekleşen göç sürecinde ve göçün yönetiminde çeşitli aktörler yer almaktadır. Bu aşamada yerel yönetimlere ek olarak sivil toplum kuruluşları da aktif rol oynamaktadır. Toplumsal sorunları ele alarak çözüm yolları arayan ve merkezi yönetimlere destek sağlayan sivil toplum kuruluşları (Akman, 2018), Türkiye’de yaşanan yoğun göç sürecinde de faal olarak mültecilere hizmet sağlamaktadır.

Türkiye’de mültecilere yönelik hizmet veren birçok sivil toplum kuruluşu; ülkelerinden gelip sığınma talep eden kişilerin evrensel insan haklarına erişimi ile ilgili bilgilendirme sağlamakta olup; eğitim, sağlık, hukuk ve sosyal hizmetlere ulaşım konusunda kişileri destekleyerek, psiko-sosyal faaliyetler ile kişilerin yaşamakta oldukları bölgelere uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları bu multidisipliner süreçte sosyal bilimlerden yararlanmakta olup; çalışmalarını özellikle Sosyal Hizmet alanından mezun; alanında uzman kişilerle gerçekleştirmektedir.

Sosyal hizmet alanında çalışanlar, mültecilerin karşılaştıkları, sahip oldukları fiziksel, ruhsal, ekonomik sorunları çözmek, müracaatçıları yönlendirmek için danışmanlık, savunuculuk, bilgi verme, kaynaklarla buluşturma, güçlendirme, toplumla bütünleştirme gibi çeşitli rolleri üstlenirler. Beter’e göre (2006: 79) sosyal hizmet uzmanlarının faydalandığı yaklaşımlardan birisi olan güçlendirme yaklaşımı, mültecilerle yürütülen çalışmalarda da büyük önem taşımaktadır. Güçlendirme, göçmen ve mültecilerin aile, grup ve toplumlar içindeki baş etme ve uyum yeteneklerini arttırmaya dayalı olmalıdır. Diğer bir deyişle, güçlendirmenin amacı bu kişilere başkalarıyla ilişkiler yaratabilmelerinde

ve güçlü hale getirme konusunda diğer sosyal hizmetler ile “bağlantı kurma” kapasitelerini arttırmalarına yardımcı olmaktır. Sivil toplum kuruluşları tüm mültecilere yönelik vermiş oldukları bu hizmetlere ek olarak özellikle toplumdaki dezavantajlı grupları oluşturan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler vb. yönelik hizmetler de vermektedir (Deran, 2015).

Sığınmacılık, mültecilik sürecinin en çok etkilediği gruplar arasında çocuklardır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları çocukların süreçten psikolojik anlamda daha az etkilenmesi, yaşadıkları kötü travmaları atlatabilmesi için bir çocuk oyun alanı oluşturulması için çalışmalar yapmaktadır. Farklı meslek grupları ile birlikte multidisipliner çalışmalar yürüterek, vatandaşları bilgilendirici, güçlendirici grup çalışmaları yapmalı, eğitimler düzenlemektedir. (Deran, 2015)

Bu bağlamda Türkiye’de 24 yıldır sığınmacı ve mültecilere birçok konuda destek sağlayan önemli sivil toplum kuruluşlarından birisi de Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) olup; SGDD, göç sürecinden etkilenen ve bu süreçte fiziksel, duygusal ve sözel birçok istismar türünü deneyimleyen çocuklarla çalışmaktadır. Bu kapsamda dernek; refakatsiz çocuklar başta olmak üzere erken/zorla evlilik mağduru çocuklara ve çocuk işçilere yönelik yapılandırılmış psiko-sosyal etkinlikler yürütmektedir.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) Kimdir?

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), bağımsız, tarafsız ve kar amacı gütmeyen bir dernek olarak, Türkiye’de yaşayan mülteci ve sığınmacılara yardım etmek amacıyla 1995 yılında Ankara’da kurulmuştur. Kurulduğu günden bu yana mülteci ve sığınmacıların hak ve hizmetlere erişimleri konusunda sosyal ve hukuki destek veren, psiko-sosyal destek sağlayan, sosyal yaşama uyum sağlamaları amacıyla çeşitli kurslar ve faaliyetler düzenleyen SGDD, bugün Türkiye’de 47 ilde 83 ofis ve merkezde faaliyet göstermektedir.

Türkiye’de “sığınmacı” kavramını adında barındıran ilk dernek olma özelliğini taşıyan SGDD, dil, din, cinsiyet, ırk ve siyasi görüş ayrımı gözetmeksizin tüm sığınmacı ve mülteci gruplarına hizmet sunmaktadır. Dernek, bünyesinde çalışan sosyal çalışmacılar, saha çalışanları, psikologlar, sağlık eğitmenleri, tercümanlar, avukatlar, uyum uzmanları, engelli uzmanları, dil ve beceri eğitmenleri ve mobil saha ekipler ile faaliyetlerini yürütmektedir. Ofislerinin olduğu illerdeki yerel otoriteler başta olmak üzere; Birleşmiş Milletler kuruluşları ve diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapan SGDD; mülteci ve sığınmacıların hak ve hizmetlere erişimini kolaylaştırmayı; onların temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunların yanı sıra SGDD, mülteci ve sığınmacılara ilişkin toplumsal farkındalığı artırmak, bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları arasındaki iş birliği ve iletişimi güçlendirmek amacıyla da uluslararası ve ulusal düzeyde toplantılar ve konferanslar gerçekleştirmektedir.

SGDD, saha ofisleri, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren destek merkezleri, Yaşam Becerilerini Geliştirme Merkezleri, Kadın Sağlığı Danışma Merkezleri, Göçmen Sağlığı Eğitim Merkezlerinin yanı

sıra ofislerinin olmadığı yerlerde bulunan sığınmacılara ulaşmak için Mobil Danışmanlık Ekipleri aracılığıyla sığınmacılara ve mültecilere ulaşmakta olup; alanda en yaygın şekilde hizmet veren sivil toplum kuruluşudur. Bunun yanı sıra SGDD “Türkiye’de Suriye ve Irak Krizinden Etkilenen Mülteciler İçin Geliştirilmiş Destek Projesi”, Suriyeli sağlık çalışanlarını kapsayan “Türk Sağlık Sistemi İçinde Suriyeli Sağlık Çalışanlarının Kapasitelerinin Geliştirilmesi” ile Kendi Nüfuslarına Hizmetlerinin Desteklenmesi: Göçmen Sağlığı Eğitim Merkezlerinin Kurulması ve İdare Edilmesi Projesi, Çok Yönlü Destek Merkezleri” ile hizmetlerini sürdürmektedir.

SGDD’de, toplumda dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadın ve kız çocuklarını kapsayan “Sığınmacı Kadın ve Kız Çocuklarının Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Güçlendirilmesi Projesi” ile “Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların ve Ev Sahibi Toplumun Dayanıklılığının Artırılması Projesi - SADA-Kadın Gelişim ve Dayanışma Merkezi” ve “Kadınlar ve Kız Çocukları İçin Güvenli Alan Projesi” yer almaktadır. SGDD bünyesinde odağı çocuklar olan; çocuklar ve çocukların bakım verenlerine yönelik psikososyal, hukuki ve sosyal destek hizmeti veren merkezler ise “Al Farah Çocuk ve Aile Destek Merkezleri”dir.

SGDD’de Sosyal Hizmet Uzmanları Nasıl Çalışırlar?

Sosyal Hizmet Uzmanları sığınmacı ve mültecilerin varış ülkelerinde karşılaştıkları sorunların yerel yönetim mekanizmalarıyla çözümlenmesi noktasında alternatif ve dostane çözüm metotları geliştirilmesinde katkıda bulunmanın yanı sıra; kişilerin göç esnasında ve/veya sonrasında karşılaştıkları ya da karşılaşacakları sorunlara ilişkin bireylerin baş etme kapasitelerinin artırılmasında danışman rolü üstlenirler. Bu noktada Sosyal Hizmet Uzmanlarının ilk önceliği kamu kurumları ve yerel sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile mülteci topluluklarının kendilerine yeter hale gelmesini sağlamaktır (UNHCR,1994:8). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinden hareketle Sosyal Hizmet Uzmanlarının mülteci ve sığınmacılar için hazırlayacağı müdahale planı; kişilerin temel ihtiyaçları olan barınma, yeme, içme, giyinme, sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanmasıdır. SGDD’de hizmet veren Sosyal Hizmet Uzmanları bu noktada alternatif ve dostane çözüm metodları geliştirilmesinde mülteci ve sığınmacıların hizmetlere erişiminde psikososyal destek sağlamaktadır. Sosyal Hizmet Uzmanlarının, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamınca belirtilen özel ihtiyaç sahibi müracaatçıları ilgili kamu kurumlarına yönlendirme, vaka takibini sağlama, gerektiğinde SGDD bünyesinde çalışan diğer meslek elamanlarına yönlendirme, gerektiği durumlarda kendi dilinde tercümanlık hizmeti sağlama gibi temel sorumlulukları bulunmaktadır. Bunun yanında vaka yönetim sürecinde bireyin ihtiyaçlarına yönelik kurum bünyesinde görevli aile danışmanı, avukat, çocuk gelişim uzmanı, sağlık eğitmeni, engelli uzmanı, sosyal uyum uzmanı gibi personellere yaptığı yönlendirmelerle müracaatçıların iyilik halinin artırılmasına katkı sunmaktadır. Merkezlerin faaliyetlerine uygun şekilde Sosyal Hizmet Uzmanları temel ihtiyaçları sağlanan ya da sağlanmaya çalışılan müracaatçıların işlevselliklerinin artırılmasına yönelik psiko-sosyal aktiviteler sunarken sosyal uyum çalışmalarına da destek olmaktadır.

Al Farah Çocuk ve Aile Destek Merkezleri:

SGDD, 2016 yılında, mülteci çocuklara ve ailelerine daha güvenli bir ortam yaratmak, çocukların zihinsel, duygusal ve psiko-motor gelişimlerini iyileştirmek adına çalışmalar gerçekleştirmek amacıyla içinde Çocuk ve Gençlik Dostu Alanların da bulunduğu SGDD Al Farah Çocuk ve Aile Destek Merkezlerini Ankara, Adana, Gaziantep, İzmir ve İstanbul'da hayata geçirmiştir.

Çocuk koruma sorumluları, sosyal çalışmacılar, psikologlar, aile danışmanları, sağlık eğitmenleri, beslenme uzmanları, gençlik çalışanları, mobil saha ekipleri, tercümanlar, engelli uzmanları, destek ekipleri ve idari kadrosuyla faaliyet gösteren merkezlerde sosyal ve hukuki danışmanlık ile sağlık ve beslenme alanında danışmanlık verilirken, çocukların yaşam becerilerini geliştirmeye ve psiko-sosyal destek sağlamaya yönelik faaliyetler ile çocukların okula gitmelerine yönelik aktiviteler gerçekleştirmektedir. Merkezlerde çocuk işçiliği, erken yaşta/zorla evlilik, akran zorbalığı, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konularında sosyal ve hukuki danışmanlık sağlayan sosyal hizmet uzmanları aynı zamanda kaynakları harekete geçirirken; müracaatçılara ilgili konularda bilinçlendirme atölyeleri düzenlemektedir.

Konya Çok Yönlü Destek Merkezi

2017 yılı Mayıs ayında resmi açılışı yapılan Konya Çok Yönlü Destek Merkezi hem Geçici Koruma hem de Uluslararası Koruma altındaki bireylere hizmet vermeye devam etmektedir. Merkezde yürütülen başlıca faaliyetler şu şekildedir:

- Kişilerin hak ve hizmetlere erişimlerini sağlamak
- Psiko-sosyal destek sağlamak
- Halk Eğitim Merkezleri ile iş birliği içerisinde dil kursları ve yaşam becerileri geliştirici kurslar açarak kişilerin sosyal yaşama uyumlarını sağlamak
- Sığınmacı/mültecilerin hak ve sorumlulukları konusunda farkındalık arttırmak,
- Sosyal uyumu geliştirici bir ortam yaratmak,
- Ev sahibi toplum ile sığınmacı toplumu bir araya getirerek kültürel olarak kaynaşma ve adaptasyonu hızlandırmak.

Personel yapılanması: Merkez yöneticisi, İdari Mali Asistan, Sosyal Uyum Uzmanı, Sosyal Uyum Asistanı, Gençlik Çalışanı, Sosyal Çalışmacı, Psikolog, Arapça Tercüman, Farsça Tercüman, Destek Personeli, Şoför, Genel Hizmetli. Konya Çok Yönlü Destek Merkezi'nde görevli olan Sosyal Hizmet Uzmanları müracaatçı grubu olan sığınmacı ve mültecilerin temel hak ve hizmetlere erişiminde, yerel yönetim mekanizmalarına başvurularında ve hizmetlere yönlendirmelerinde gerekli

aksiyonları almakta olup sosyal uyum faaliyetleri kapsamında kişilerin yaş ve gelişimlerine uygun aktivitelerin düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesinde destek olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akman, K. (2018). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İş birliği. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt:1 Sayı:3, 452-466.
- Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerindeki Etkileri. İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi 7(1), 8-14.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Kentsel Mülteciler İçin Sosyal Hizmetler, Cenevre, 1994
- Deran, E. (2015). Türkiye’ de Sığınmacı Sorunu ve Sosyal Hizmet Genel Bakışı. https://www.tavsiyee diyorum.com/makale_14869.htm.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitimi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 54, 838-851.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (tarih yok). http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf adresinden alındı
- İlkeler, V. Y. (2014). Çocukların Korunmasında Vaka Yönetiminin Rolü: Politika & Program Yöneticileri ve Vaka Çalışanlarına Yönelik Rehber.
- Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Mayıs 2019. (2019). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden alındı
- UNHCR. (2019). <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2019/05/UNHCR-Turkey-Operational-Update-January-2019.pdf>. UNHCR Operational Update January 2019. adresinden alındı

GENÇLERLE SOSYAL GRUP ÇALIŞMASI

Selma MAŞALACI¹

Giriş

1. Kavramsal Olarak Gençlik

Gençlik tanımlamalarında en çok farklılaşan nokta gençliğin tekabül ettiği yaş aralığıdır. Gençliğe biyolojik temelli yaklaşımlar daha çok fiziksel gelişimlerini dikkate alarak bir yaş aralığı belirlerken bu olguyu psikolojik olarak değerlendirenler gencin ruhsal gelişimine göre dönemlere ayırmakta; sosyolojik yaklaşımlar ise gençliğin tekabül ettiği toplumsal döneme göre belirlenen bir yaş aralığından söz etmektedirler (Yaman, 2013).

Genç sözcüğü, Latince büyüme olgunlaşmak anlamına gelen “adolescere” kökünden gelmektedir. Batı literatüründeki “adolescent” sözcüğü karşılığı olarak kullanılan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil bir süreci belirtmektedir(Avcı,2006).

Birleşmiş Milletler Örgütünün tanımına göre genç; 15 ile 25 yaşları arasında, öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan, ayrı bir konutu bulunmayan kişidir(Kulaksızoğlu, 2004).

UNESCO tarafından1975-1977 yıllarında yapılan tanımda, gencin; “*öğrenim görenve hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı konutu bulunmayan, büyük hayal gücüne sahip, cesaretin çekingenliğe, macera isteğinin rahata üstün geldiği insan*” olduğu belirtilmiştir(Danışoğlu, 1992).

Gençlik, her yerde ve her zaman coşkulu, atılgan ve çalkantılı bir çağ olarak görülmüştür. Ünlü filozof Platon, gençliği ruhsal sarhoşluk olarak adlandırırken Aristoteles gençleri vurdumduymaz yaratıklar olarak niteler (Kızılçelik, Erjem, 1996).

Gençlik çağı bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılar dönemidir. Kendi kendisiyle ve çevresiyle sürtüşme ve savaşıma dönemidir. Ancak yalnız olumsuzlukların toplandığı bir zaman dilimi değil, aynı zamanda tutkunun, idealizmin, sıkı arkadaşlıkların yeşerdiği; kendini ispat ve kendi kimliği ile toplumda var olma mücadelesinin kıyasıya yaşandığı bir dönemdir(Yörükoğlu, 2008).

Gençlik toplumsal olarak çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir. Örneğin, yerleşme biçimlerine göre; köy gençliği, kasaba gençliği, kent gençliği, metropolitan bölgeler gençliği. Cinsiyet ayrımına göre; kız ve erkek gençlik. Ayrıca uğraşı alanına göre de çalışan gençlik, okuyan gençlik, işsiz gençlik gibi. Hangi sınıflandırmada yer alırsa alsın gençlik evden uzaklaşma ve topluma açılma çağıdır.

¹Sosyal Hizmet Uzmanı, SHUDER İzmir Şube Yönetim Kurulu Üyesi

Hayranlıklar ve tutkular çok sık görülür. Bir şarkıcıya, bir sinema oyuncusuna, bir sporcuya veya genç bir politikacıya hayranlık duyarak ona benzemeye çalışılır. Arkadaşlık ilişkileri her şeyden önemlidir. Teke tek arkadaşlık, okul arkadaşlığı, mahalle arkadaşlığı, takım arkadaşlığı gibi değişik arkadaşlıklar kurulur. Arkadaş grupları genellikle aynı sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya sahip kişilerden oluşur(Tezcan, 1994).

Türkiye nüfusunun %16,6'sı gençtir. Gençlerin toplam nüfus içindeki oranı, 2075 yılında %10,1'e düşecektir. Seçilmiş ülkelere göre genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı incelendiğinde, 2011 yılında 15-24 yaş grubundaki genç nüfus oranının yüksek olduğu ülkelere birinin Türkiye (%16,8)olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği üye ülkeler ortalamasına göre ise genç nüfus oranı %11,8'dir (Baran, 2014).

2.Sosyal Hizmet Mesleği

Sosyal hizmet mesleği, kendine özgü bilimsel teknik ve yöntemler aracılığıyla kişi, grup, aile ve toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi ve çevre ile ilişkilerinin düzenlenmesinde; kendi kendilerine yardım edebilmeleri için onlarla işbirliği halinde çalışarak yardımcı olmayı hedefleyen bir meslektir(Bulut, 1999).

Uygulamalı bir bilim olarak sosyal hizmet; insan, grup ve toplumla çalışırken çeşitli yöntem ve teknikler kullanmaktadır (İçağasıoğlu Çoban, Bulut, 2016).

-Sosyal Kişisel Çalışma,

-Sosyal Grup Çalışması,

-Toplumla Çalışma,

Sosyal hizmet mesleğinin hedeflerini gerçekleştirmede kullandığı üç temel yöntemdir.

2.1.Sosyal Grup Çalışması Nedir?

Aynı ilgi, amaç ve/veya ihtiyaç için bir araya gelmiş bireylerden oluşturulmuş, grup etkileşiminin gücünden yararlanılarak bireylerde istenilen değişikliği yaratmayı, deneyim ve bilgi kazandırma yoluyla işlevselliğini artırmayı ve onları güçlendirmeyi amaçlayan bir yöntemdir.

Sosyal hizmet uzmanları grup odaklı sosyal hizmet müdahalesini pek çok alanda (eğitim, sağlık, adli süreçler, suça yönelme, şiddet mağduru olma vb.)farklı amaçlarla kullanmaktadırlar (İçağasıoğlu Çoban, Bulut, 2016).

Sosyal grup çalışmasında grup üyelerinin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamamanın yanında, aile veya toplum kaynaklı sorunlarıyla da baş edebilmelerini sağlayan amaca yönelik faaliyetler gerçekleştirilir.

Grup çalışmasının sadece sorun çözme işlevi değil, sorun olmadan da kişileri koruma, değiştirme, geliştirme, uyumlarını sağlama ve rehabilite etme işlevi vardır.

Sosyal grup çalışması bilgi ve beceriye sahip bir uzman tarafından; eğitici, geliştirici, sorun çözücü, sosyalleştirici gruplar aracılığı ile gerçekleştirilir.

-Eğitici Gruplar: Temel hedef; üyelerin ihtiyaç duydukları konuda bilgi ve becerilerini artırmaktır.

-Geliştirici Gruplar: Temel hedef; üyelerin potansiyellerini, psiko sosyal sağlıklarını artırmaktır. Bu gruplar üyelerine diğerleri ile sağlıklı ilişkiler kurma yoluyla hayatı dolu dolu yaşama potansiyeli kazandırarak kendini geliştirme şansı verir.

-Sorun Çözücü Gruplar(İyileştirici): Temel hedef; işlevlerini yerine getiremeyen kişileri işlevsel hale getirmek için tedavi etmektir. Grup üyelerine sosyal ve sağlıkla ilgili bir travmadan sonra davranış değiştirme, bireysel sorunlarla başa çıkma ve kendini rehabilite etme konusunda yardımcı olur.

-Sosyalleştirici Gruplar: Temel hedef; üyelere sosyal beceriler ve toplum içinde kabul edilebilir davranışlar kazandırarak, işlevlerini daha etkili biçimde yerine getirmelerine yardımcı olmaktır. Tartışma yerine faaliyetlerin, yaparak öğrenmenin daha ağırlıklı olarak kullanıldığı bir grup türüdür. Çeşitli faaliyetler sosyal beceri kazandırmada araç olarak kullanılır.

Sosyal grup çalışmasını grup psikoterapisinden ayıran özellik, uğraşısının sadece ruhsal sınırlarla sınırlı olmamasındandır. Sosyal grup çalışmasında fikir alışverişinde bulunmak, sosyal beceriler ve el becerileri geliştirmek, değer oryantasyonlarını ve anti sosyal davranışları değiştirmek gibi amaçlar da vardır. Müdahale teknikleri terapötik tartışmaları içermekle birlikte, bunlarla sınırlı değildir.

3.Sosyal Grup Çalışmasının Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü Yurtlarında Kullanılması

Sosyal grup çalışması KYGM (Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü) yurtlarında süreç açısından 2 şekilde kullanılmaktadır.

3.1. Tek Oturumluk Uyum Sağlama Çalışması Grupları

İnsan hayatındaki her değişiklik ve yeni bir adım, uyum sürecini de beraberinde getirmektedir.

12 yıllık uzun, yorucu ve stresli bir eğitim dönemi ve sınav maratonunun ardından yükseköğretime hak kazanan ve ailesinin bulunduğu yerleşim biriminden ayrılma süreci yaşayan gençlerimizin büyük çoğunluğunda uyumsüreci gündemegelmektedir. Ailenin bulunduğu yerden farklı bir yerde eğitime başlayacak olmak ilk başlarda gençler için heyecan verici ve özgürleştirici duygular yaşatsa da pek çok yeni durum ve değişikliğe alışma, uyum sağlama, iletişim becerileri kazanma, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenme becerilerini kazanmayı da zorunlukılmaktadır. Genç; yeni yaşayacağı yurt/oda ortamına, karşılaşacağı idareci, yönetim memuru, meslek elemanı, yurt kuralları, yeni arkadaşlar ve okul ortamına uyum sağlamak ve bunu bir an önce gerçekleştirmek zorundadır. Bu aşamada tüm öğrencilerde aynı düzeyde olmamakla birlikte çeşitli düzeylerde uyum süreçleri yaşanmaktadır.

KYGM yurtlarında barınmak için ilk kez yurtlara gelen yükseköğretim öğrencilerinin; yeni bir okul, yeni bir çevre, yurt yaşamı, arkadaş ilişkileri gibi yeni durumlara uyum sağlamaları amacıyla özellikle yurtlarda kalmaya başladıkları ilk haftalarda tek oturumluk grup çalışmaları yapılmaktadır. Uyum programı adı altında yapılan bu çalışmalar 3 aşamadan oluşmakta olupülkemiz öğrencileri ile uluslararası öğrencileri kapsamaktadır. Öğrencinin kayıt için yurda girdiği anda başlayan programla, öğrenciye yurt ortamı-fiziki çevre ve kurallar hakkında bilgi verilmekte, meslek elemanı bulunan yurtlarda meslek elemanı tarafından sosyal inceleme formu düzenlenmekte ve meslek elemanları (sosyal hizmet uzmanı, psikolog) tarafından gruplar halinde tek oturumluk uyum grup çalışmaları yapılmaktadır. Katılımcılara yeni çevrelerinde rol ve durumlarına hazırlanma, uyum sürecini kolaylaştırma ve yalnız olmadıklarıkonularında bu tür eğitim gruplarının ve akran desteğinin oldukça etkili olduğu gözlenmektedir.

Uyum süreci yaşayan öğrenciler bu tür grup çalışmalarıve akran gruplarının da desteğiyle yalnız olmadıklarının farkına varmakta, bilgilenmekte ve uyum süreçleri hızlanmaktadır.

3.2. Aynı Türden Sorunlar Yaşayan Öğrencilerle Yapılan Grup Çalışmaları

Uyum sürecini tamamlamış ancak aynı türden sorunlar yaşayan öğrencilerle; sosyalleştirici, eğitici, geliştirici ve sorun çözücü grup çalışmaları ilerleyen süreçlerde daha faydalı olmaktadır.

Yurtlarda yapılacak grup çalışmasına davet için, etkili ve anlaşılır davet duyuruları ve ilan yoluyla grup oluşturmak veya Psiko-Sosyal Danışma Birimine kişisel görüşme için gelmiş aynı sorunu yaşayan öğrencilerden grup oluşturup çalışma başlatmak etkinliği denenmiş ve başarılı olmuş yöntemlerdir.

Üye seçiminden sonra, sosyal hizmet uzmanının grup çalışmasının tüm aşamalarını önceden akılcı bir şekilde planlaması (kaynaklar, çalışma yapılacak oda, oturma düzeni, mali destek, eğitsel malzeme temini, ikram, oturum sayısı, kaynak kişiler vb.), çalışmanın verimli ve etkili olması açısından önemlidir.

4.KYGM İzmir Atatürk Yurdunda Yapılan Bir Grup Çalışması

4.1. Grubun Oluşturulması

1) Konu: Kendine güven, iletişim becerileri ve duygularımızın farkında olma.

2) Amaç: Yurtta barınan, kendine güven ve iletişim problemleri ile duygularının ifadesinde zorlanan öğrencilerin grup çalışması yoluyla iletişim ve yaşam becerilerinin geliştirilmesi, sorunlarının çözümü amaçlanmıştır.

3) Kurum Kaynakları:

a. Çevresel-Fiziksel Kaynaklar: Sosyal hizmet uzmanı odası, eğitsel uygulama malzemeleri, kırtasiye malzemeleri, ikrammalzemeleri uygulayıcının kendi imkânları ile sağlanmıştır.

b. Mali Kaynaklar: Her oturum için çay, kahve, su ve bazı oturumlar için bisküvi-kuru pasta ihtiyacı olmuş ve meslek elemanının kendi imkânları ile temin edilmiştir.

4) Üyeler: Grup üyeleri; yurttan barınan, çeşitli üniversite ve bölümlerde öğrenim gören, aynı türden sorunları yaşayan öğrencilerdir. Bireysel görüşme için sosyal hizmet uzmanına başvuran ancak sorunları grup içinde daha rahatlıkla çözülebileceği düşünülen öğrencilerden kurulmuş bir gruptur.

5) Yapı: Çalışma yapılacak odanın 8 kişiden fazla kişi için yetersiz olması nedeniyle grup 8 kişiden oluşturulmuştur. Sürekliliğin sağlanması amacıyla kapalı grup olmasına karar verilmiştir. Yapılandırılmış bir gruptur. Grup uygulamaları 29.11.2018-10.01.2019 tarihleri arasında haftada bir gün, 90 dakikalık oturumlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Grup 7 oturum olarak planlanmış ve 7 oturum olarak gerçekleştirilmiştir.

6) Anlaşma: Katılımcıların okuldan geliş saatleri dikkate alınarak 17.30-19.00 saatleri arasında, haftada 1 gün oturumların yapılmasına oybirliği ile karar verilmiştir. Grup sözleşmesi yapılarak tüm üyeler tarafından ortak belirlenen kurallar imzalanmıştır.

4.2.Oturum Süreçleri

1.Oturum: Oturumun amacı; grup üyelerinin tanışma uygulaması ile birbirlerini tanıması, grup oturum gün ve saatinin belirlenmesi, grup kuralları ve sözleşme imzalanması, kendine güvenen ve kendine güveni zayıf olan bireylerin özelliklerini öğrenmektir.

Oturumda “kendini bir başkasının ağzından tanıtabilme” isimli tanışma uygulaması yapılmış, her katılımcının grupta bulunma amacı ve gruptan beklentileri paylaşılmıştır. Kendine güven ne demektir? Kendine güvenen ve güveni zayıf olan insan davranışları nasıldır? vb. tartışma soruları ile grup etkileşimi artırılmıştır.

İlk kez grup çalışmasına katılan grup üyeleri önce ürkek davranmış, tanışma uygulaması ve eğitsel etkinlik sonunda gruba ısınarak kendilerini daha iyi ifade etmişlerdir. Grubun kapalı oluşu ve gizlilik ilkesi ile sözleşme yapılması grup üyelerini rahatlatmıştır.

2.Oturum: Oturumun amacı; göz teması kurma, güvenli ve güvensiz insan davranışlarını yaparak gösterme, başkasının etkisinde kalmadan bedeninin kullanabilmesidir. Göz teması kurma uygulamasında katılımcıların zorlanıp zorlanmadığı gözlenerek göz teması kurma ile kendine güven arasında ilişki var mı? Güvenli insan bakışı nasıl olur? Bu sorularının cevapları tartışılmıştır.

Kendine güvenen insan görünüş ve davranışı ile kendine güvensiz insan görünüş ve davranışı konularında katılımcılar liste hazırlamış ve uygulayıcı tarafından önceden hazırlanan liste ile karşılaştırma yapılarak farkındalık oluşturulmuştur.

Son olarak insan gelişiminde kalıtım mı daha etkilidir? Çevre mi? Bu sorunun yanıtı aranmış ve üyeler çevre faktörünün daha etkili olduğu kararına varmışlardır.

Bu oturumda grubun; uygulamalar ve deneyim paylaşımı ile cazibesinin arttığı gözlenmiştir.

3.Oturum: Oturumun amacı; kendini güvende hissetme ile güvende hissetmeme arasındaki farkı görebilme, güvende hissetme ile kendine güvenme arasındaki ilişkiyi görebilmeyi eğitsel uygulamalarla fark etmektir.

Eğitsel uygulama olarak; tüm üyeler gözleri bağlanarak görme engelli yürüyüşü deneyimlemişlerdir. Kılavuz eşliğinde ve tek başlarına deneyimledikleri uygulama sonucunda kendilerini güvende hissetme ve güvende hissetmeme arasındaki farkı görmüşler ve budeneyimleme bazı üyelerin kendilerini çok kötü hissetmesine neden olmuştur. Uygulama deneyimi sonucunda kendini güvende hissetmenin güvenli davranışla birebir ilişkisini kavramışlardır. Ayrıca katılımcılar, engelli bireyler kendilerini nasıl hissediyor olabilir? sorusunu da kendi hislerini göz önüne alarak cevaplamışlardır. Oturum sonunda katılımcıların tamamı engelli bireylere karşı daha empatik davranacaklarını söylemişlerdir.

4.Oturum: Oturumun amacı; katılımcıların güvenli-saldırgan-çekingen davranışları öğrenmesi ve ayırt etmesine yönelik eğitsel uygulamalar ve olaylar karşısındaki tepkilerimiz konusunda farkındalık kazandırmaktır.

Uygulayıcı tarafından daha önce hazırlanan 8 ayrı olayı içeren kartlar üyelere dağıtılarak olaylar karşısındaki tepkileri alınmış ve diğer üyeler ellerindeki yeşil (güvenli davranışı temsil eden renk), kırmızı (saldırgan davranışı temsil eden renk), sarı (çekingen davranışı temsil eden renk) kartlar ile davranışın tipini belirlemeye çalışmışlardır. Olaylara verilen tepki güvensiz bir davranışsa, güvenli olması için nasıl davranılmalı? Çekingen bir tepki ise sizi güvenli davranmaktan alıkoyan neydi? Bu sorular sorularak tartışma yoluyla paylaşım sağlanmıştır. Olaylar karşısındaki tepkilerimiz,

duygularımız ve duygularımızın farkında olup ifade etme şeklimiz konularında konuşularak farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca oturum sonunda üyeler, normal yaşantılarında karşılaştıkları olaylara karşı tepki vermeden önce daha bilinçli olacaklarını belirtmişlerdir.

5.Oturum: Oturumun amacı; yapılacak eğitsel uygulamalar ile başkasına iltifat edebilme, kendine iltifat edildiğinde neler hissettiğinin farkına varma ve duygu paylaşımıdır.

Yapılan 2 ayrı eğitsel uygulama ile karşımızdaki kişiye iltifat etme ve iltifat alan kişinin hissettikleri; kendimize iltifat edildiğinde kendi duygularımızın farkına vararak ifade etmektir.

Grup üyelerinden kendileri için en iyi 3 özelliği düşünüp bulmaları, ayrıca iltifat aldıktan sonra teşekkür etmeleri istenmiştir. Katılımcılar, kendileri için en iyi 3 özelliği bulma ve iltifat aldıktan sonra teşekkür etme aşamalarında zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Çıkan sonuç üzerinde grup tartışması başlatılarak başkaları için iltifat ederken gösterdiğimiz zenginliği kendimiz için göstermediğimiz, toplumda kendini övme davranışının hoş karşılanmadığı, iltifat almanın kendini iyi ve güvende hissettirdiği, zaman zaman kendi olumlu yönlerimiz için kendimize de iltifat etmemiz gerektiği kararına varılmıştır.

6.Oturum: Bu oturumda amaç; üyelerin kendi kişisel becerilerini gözden geçirerek farkına varmaları ve uygulayıcı tarafından hazırlanan “yapamayacağım şey ”uygulama kâğıdı üzerinde çalışmaktır.

İlk uygulama olarak, katılımcılardan 3 dakika boyunca kendileri ile ilgili olumlu özelliklerini düşünmeleri ve sonrasında ben.....ile başlayan olumlu özellikte cümleler kurmaları istenmiştir. Her cümleden sonra diğer üyeler alkışlayarak kişiyi onurlandıracaktır. Uygulama sonunda tüm üyeler, olumlu bahsetmek ve onurlandırılmanın kendilerini iyi hissettirdiğini ifade etmişlerdir.

“*Pek çok beceriye sahip olduğumuz halde bazı beceriler bize erişilmez görünür*” açıklaması yapılarak “yapamayacağım şey”uygulamasına geçilmiştir. Uygulamakâğıdı doldurularak üyelerden yapamayacaklarını düşündükleri şeylerle ilgili yeni düşünceleri alınmıştır.

Katılımcıların tümü eğitsel uygulama sonucu fikirlerini değiştirmişler ve başarıyı yakalamak için azimli, kararlı çalışma ve olumsuz düşüncelerden uzaklaşma kararı almışlardır.

Bu oturumda, gelecek oturumun son oturum olacağı üyelere hatırlatılarak oturum sonlandırılmıştır.

7.Oturum: Son Oturum

Bir önceki toplantıda bu oturumun son oturum olacağı açıklanmış ve bu oturumda kendini değerlendirme, çalışmayı değerlendirme ve “ben bir insanım”uygulama kâğıdı dağıtılmasına karar

verilmiştir. Son oturum olması, tüm üyelerin hüzünlenmesine neden olmuş ancak kendilerinde meydana gelen kişisel tutum ve davranış değişiklikleri, hayata daha güvenli bakış, kişisel onarımlar, iletişim becerileri ve arkadaşlık edinme, deneyimleme konularında edindikleri kazanımlar nedeniyle grup çalışması deneyiminden memnun ayrılmışlardır. “Ben bir insanım” uygulama kâğıdı okunup dağıtılarak ve uygulama anketi doldurularak çalışma bitirilmiştir.

5. Son Değerlendirme

7 oturumdan oluşan; eğitsel uygulamalar, deneyimleme, tecrübe paylaşımı, grup tartışması, etkileşim, ödev sorumluluğu ile devam ettirilen; uygulayıcının zaman zaman kolaylaştırıcı ve eğitimci rolü üstlendiği grup çalışmasından katılımcılar çeşitli düzeylerde yararlanmışlardır. İçekapanık, duygularını ifade ve göz temasında zorlanan 5 üye (2-3-4-5-6 no’lu), 7 oturum sonunda; iletişim becerileri ve kendine güven, duyguların ifadesi konusunda tutum ve davranış değişikliği kazanarak gruptan en fazla fayda sağlayan üyeler olmuşlardır. Yurtta, okulda ve arkadaş çevresinde bu kazanımlarını uygulayarak sosyal iyileşmeyi kendilerinde görmüşlerdir. Diğer 3 üye de (1-7-8 no’lu üyeler) çeşitli derecelerde kişisel gelişim ve davranış değişikliği ile kendilerinden daha memnun ve güvenli hale gelmişlerdir. Üyeler, grup oturum süreçlerinin tümünden büyük keyif aldıklarını, pek çok kazanım ve farkındalık elde ettiklerini belirterek grup çalışmasının bitmesini hiç istemediklerini ifade etmişlerdir. İleriye dönük fayda kazanımı olarak, mezun olma aşamasında olan 4 üye (1-2-3-7 no’lu üyeler) iş olanakları ve kariyer konusunda daha özgüvenli, iletişim becerileri konusunda deneyimli ve bilgili bir konuma geldiklerini ifade etmişlerdir. 1 üye (5 no’lu üye) girdiği mülakat sınavında başarılı olarak göreve atanmıştır. Tüm üyeler grup çalışmasında öğrendiklerini ve deneyimlediklerini davranışa dönüştürmüşlerdir.

KAYNAKÇA

- Avcı, M. (2006). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları, Erişim: www.acarindex.com/dosyalar/makaleler/acarindex-1423871805.pdf.
- Bulut, I. (1999). Aile Tedavisi ve Sosyal Grup Çalışması, *Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, H.Ü. SHYO Yayın No: 004, Ankara, 152.
- Çoban, A.İ., Bulut, I. (2016). Ergenler İçin Kent Riskleri: Grupla Sosyal Hizmet Müdahalesi Örneği. *Journal of Human Scienses*,
- Danışoğlu, E. (1992). Gençlerin Sosyal Güvenliği ve Gençlik Politikaları, DPT, Ankara.
- Görgün, B. (2014). Sosyolojik Olarak Gençlik, Prof Dr. Atalay Yörükoğlu Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Politikaları IX. Çalıştay Raporu.
- Kızılcıkel, S., Erjem, Y. (1996). Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü, Saray Kitabevleri, İzmir.
- Kulaksızoğlu, A. (2014). Kişisel Gelişim Uygulamaları, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2. Basım.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 6. Basım.
- Sarı, E. (2011). Gençlik Politikası Bağlamında Türk Gençliğinin Devleti Algılama Biçimi ve Devletten Beklentileri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, pdf.
- Tezcan, M. (1994). Boş Zamanları Değerlendirilmesi Sosyolojisi, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Yaman, Ö.M. (2014). Apaçi Gençlik, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, 5. baskı.

TÜRKİYE’NİN ENGELLİLİK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Ramazan KOCAKAYA¹

Muhammet KİREMİTÇİ²

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası’nın ortak hazırladığı 2011 Engellilik Dünya Raporu’na göre dünya nüfusunun %15’i engelliliğin herhangi bir formuna sahiptir. DSÖ’nün 1970 tahminlerine göre bugün dünyadaki engelli nüfusunun fazla olmasının nedenleri; nüfusun yaşlanması, kronik rahatsızlıkların hızla yayılması ve engelliliğin ölçümü konusunda yapılan ıslahatır.

Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2002 yılında yapılan özürllüler araştırması bulgularına göre Türkiye nüfusunun %12,29’u engellidir. Bu orana göre, Türkiye’de yaklaşık 8.500.000 kişi engelli olarak yaşamını sürdürmektedir. Rakamlara süregelen hastalıkları bulunan kişiler dâhildir.

2011 Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) sonuçlarına göre, en az bir engeli (görme; duyma; konuşma; yürüme, merdiven inme-çıkma; bir şeyler taşıma-tutma; yaşlılarına göre öğrenme-hatırlama gibi) olan nüfusun (3 ve daha yukarı yaş) oranı %6,9’dur. Erkeklerde %5,9 olan bu oran, kadınlarda %7,9’dur. Yaş grupları açısından bakıldığında, 10-14 yaş grubunda %2,1 olan en az bir engele sahip olma oranının, 20-24 yaş grubunda %2,7’ye, 30-34 yaş grubunda %3,2’ye, 40-44 yaş grubunda %5,1’e, 50-54 yaş grubunda %8,8’e, 60-64 yaş grubunda %16,5’e, 75 ve daha yukarı yaşlarda ise %46,5’e çıktığı görülmektedir. Dünyadaki tablonun benzeri Türkiye için de geçerlidir. Yaşlı nüfus arttıkça engelli nüfus oranı da artacaktır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun web sayfası ziyaret edildiğinde engelliler ile ilgili üç tür istatistik çalışmasının olduğu görülmektedir: Türkiye Engelliler Araştırması (2002), Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (2010), Türkiye Sağlık Araştırması (2008-2010-2012-2014-2016). TÜİK tarafından sağlanan en güncel veri 2016 yılına aittir.

2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planında engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımı konusunda birçok hedef konmuştur:

“284. Engellilere yönelik eğitim, istihdam ve bakım hizmetlerinin etkinliği ve denetimi artırılacak, bu kapsamda kaynaklar daha verimli kullanılacak ve fiziksel çevre şartları engellilere uygun hale getirilecektir.”

Engellilik konusunda mevzuata göz atıldığında uluslararası düzeyde BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, ulusal düzeyde ise 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun çatı yasal

¹ Araştırma Görevlisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, rmzn_kcky@hotmail.com

² Sosyal Hizmet Uzmanı, Konya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, shukiremitci@gmail.com

düzenlemeleri oluşturmaktadır. Engelliler Hakkında Kanun'un amacı 1.maddede şu şekilde belirtilmiştir: “engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır”.

Türkiye’de engellilere yönelik politikalardan sorumlu kurum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. Genel Müdürlüğün misyonu şu şekildedir:

“Engellilerin ve yaşlıların ayrımcılığa uğramadan insan haklarından yararlanarak toplumsal hayata katılmaları için ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, engellilere ve yaşlılara yönelik yürütülen sosyal hizmet faaliyetlerine ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.”

Engelli Hakları, Kullanımı ve İhlali

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 13 Aralık 2006 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamış ve 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin denetim organı Engelli Hakları Komitesidir. Taraf devletler, Sözleşmeye taraf oldukları ilk iki yıl içinde, daha sonra da her dört yılda bir Komite’ ye rapor sunmakla yükümlüdürler (madde 35). Komite, taraf devletlerin kendisine sundukları raporları değerlendirir, bu raporları inceledikten sonra, genel tavsiyelerde ve genel yorumlarda bulunabilir (madde 36).

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol, Komite’nin Sözleşmede güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini iddia eden bireyler ya da bunlar adına hareket eden birey veya birey gruplarının Engelli Hakları Komitesi’ne başvuruda bulunması imkânını sağlamıştır (madde 1). Protokol ile Komite’ ye, Sözleşme’nin ağır veya sistematik ihlaline dair güvenilir bilgiye sahip olması durumunda soruşturma yapma yetkisi de tanınmıştır (madde 6). İhtiyari Protokol 10 Şubat 2015 tarihinde Türkiye tarafından onaylanmıştır.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 2.maddesine göre engelliliğe dayalı ayrımcılık; siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her

türlü ayrımcılığı kapsar. Sözleşme'nin 6.maddesi gereği ise Taraf Devletler engelli kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır.

Sadece uluslararası sözleşmelerde değil, ulusal mevzuatta da engelli haklarına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10, 42, 50 ve 61. maddelerinde engelli bireylerin kanun önünde eşitlik, eğitim, çalışma ve sosyal güvenlik hakları güvence altına alınmıştır.

Ayrımcılığa maruz kalan engelliler Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna başvuruda bulunabilmektedirler. Ayrımcılık ile ilgili başvuruların 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu kapsamında değerlendirilebilmesi için Kanunun 3. maddesi uyarınca cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerinden en az birine dayanması gerekmektedir. Kanunun 17. maddesine göre ayrımcılığa maruz kalan engelli bireyler, Kuruma başvurmadan önce kanuna aykırı olduğunu iddia ettikleri uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraflardan talep etmelidir. Söz konusu talebin reddedilmesi ya da otuz gün içerisinde cevapsız bırakılması halinde Kuruma başvuru yapabilmektedirler.

Engelli Hakları ile çalışmalar sadece kamu kurumları tarafından değil, sivil toplum örgütleri tarafından da yürütülmektedir. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ve İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla hazırlanan Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi kapsamında “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu” isimli raporlar yayınlanmıştır. Engelli hakları alanında izleme, araştırma ve raporlama çalışmaları yapacak kişi ve kuruluşlara, çalışmalarında rehberlik edecek “Engelli Hakları İzleme Kılavuzu” yayımlanmıştır.

Hakların kullanımı için engelli bireyin engel durumunu belgelenmesi gerekmektedir. Sağlık Kurulu Raporu ya da Engelli Kimlik Kartı gibi belgeler bu amaca hizmet etmektedir. Şubat 2019 tarihine kadar Sağlık Kurulu Raporları tek bir yönetmelikle düzenlenmişken bu tarihten sonra çocuklar için ayrı, yetişkinler için ayrı yönetmelik çıkarılmıştır. Haklardan yararlanma noktasında, tanınan her hak için aynı engel oranı kullanılmamaktadır. Örneğin; engelli kimlik kartından yararlanmak için en az %40 engelli olmak gerekirken, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetinden yararlanmak için en az %20 engelli olmak gerekmektedir.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından 2013 yılında Engelli Hakları İnceleme Raporu yayımlanmıştır. 11.06.2011 ve 24.06.2013 tarihleri arasında komisyon toplam 4776 başvuru almış, bu başvuruların 90 adedi engelli bireylerin sorunlarına/taleplerine ilişkin olmuştur. Başvuru nedenleri arasında;

- Sosyal yardım talebi
- İş talebi
- Akülü engelli aracı talebi
- Sağlık kurulu raporuna itiraz
- Erişilebilirlik ile ilgili şikâyetler yer almaktadır.

Türkiye’de engellilerin sorun ve beklentilerine dair 2010 yılında kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmiş (280.014 katılımcı ile) ve özetle şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Engellilerin %85,7’si sosyal yardım ve desteklerin artırılmasını istemektedir.
- %77’si sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesini istemektedir.
- %40,4’ü bakım hizmetlerinin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını istemektedir.
- %28,7 si iş bulma olanaklarının artırılmasını istemektedir.
- %25,6’sı eğitim olanaklarının artırılmasını istemektedir.
- %17,7’si fiziksel çevre ve ulaşım imkânları konusunda düzenlemelerin yapılmasını istemektedir.

Bu sonuçlar, engelli bireylerin sosyal güvenlik hakkı, uygun sağlık hizmeti alma hakkı, uygun bakım hizmeti alma hakkı, çalışma hakkı, eğitim hakkı ve hizmetlere erişim hakkı konusunda sorunlar yaşandığını göstermektedir.

2012 yılında kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumunu lağvederek 2016 yılında kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2017 yılı Faaliyet Raporu yayınlanmış, rapora göre 2017 yılında Kuruma toplam 422 başvuru olmuştur ancak bu başvurular arasında kaç tanesinin engelli birey ya da yakınları tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır.

Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu 2018 Faaliyet Raporuna göre 2018 yılında engelli bireyler veya bakımlarından sorumlu yakınları tarafından iletilen başvurularda yoğunluklu olarak engelli sağlık kurulu raporlarındaki oranların belirlenmesiyle ilgili işlemlerin şikâyet edildiği görülmektedir. Raporda bu durumun gerekçesi olarak, birçok hakka erişim için sağlık kurulu raporunun alınması gerekliliği gösterilmektedir. Diğer bir sorun alanı ise engelli bireylerin kamu hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar ile sosyal yardımlardan yararlanırken karşılaşılan zorluklardır. Başvurularda üçüncü sırayı ise engelli bireylerin veli veya vasilerinin görev yeri değişikliği, erken emeklilik gibi konular oluşturmaktadır.

2010 yılında ÖZİDA tarafından “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması” engellilere yönelik ayrımcılık konusunda kapsamlı bir çalışma yaptırılmıştır. Araştırma 1507 engelli ile yürütülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %80’i BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi, %71,3’ü ise engelliliğe dayalı ayrımcılık ile ilgili mevzuatı bilmemektedir.

Engelli haklarına ilişkin engelliye, yakınlarına, kurum/kuruluşlara ve toplumun diğer kesimlerine yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Engelli bireylerin, ne tür haklara sahip olduğu, hak ihlali söz konusu olduğunda hangi mekanizmaları kullanabileceği ile ilgili bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.

Erişilebilirlik

Erişilebilirlik kavramı 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3.maddesinin 1.fıkrasının f bendinde şu şekilde tanımlanmıştır: "Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını ifade eder."

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 9. maddesi erişilebilirlik ile ilgilidir ve taraf devletlerden erişilebilirlik ile ilgili tedbirler almasını istemektedir.

"Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır..." (9. maddenin 1. fıkrası)

10. Kalkınma planında yer alan önemli konulardan birisi de erişilebilirliktir. Erişilebilirlik olmaksızın engellilerin toplumsal yaşama katılımı beklemek rasyonel bir beklenti değildir.

"945. Yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeterek mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları hayata geçirilecektir."

Engelliler Hakkında Kanun'un Geçici 2 inci ve 3 üncü maddeleri hükümlerine dayanarak hazırlanan ve 2013 yılında yayınlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin 5.maddesine göre her ilde, erişilebilirlik standartlarının uygulanmasını izleyen ve denetleyen bir komisyon kurulması gerekmektedir. Yönetmeliğin 21 ve 22'inci maddeleri uyarınca komisyon, illerin izleme ve denetleme programları ile faaliyet raporları belirli periyotlarla Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne gönderilir.

Kamu kurum ve kuruluşlara ait resmi yapılar ile umuma açık hizmet veren tüm yapıların erişilebilir duruma getirilmesi için Engelliler Hakkında Kanun ilk başta 7 yıl süre vermiş, 2012 yılında bu 7 yıl ibaresi 8 yıl olarak değiştirilmiş, 2013 yılında çıkarılan yönetmelik ile ise 2 yıl daha ek süre verilmiştir. Dolayısıyla 2015 yılında erişilebilirlik için tanınan süre dolmuştur.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2019 yılı Mayıs Ayı Bültenine göre Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarınca 2018 yılında toplam 7.225 denetim gerçekleştirilmiştir. Denetimlerin %58'i binalar, %27'si toplu taşıma araçları ve %15'i açık alanlar için gerçekleştirilmiştir. 2014-2018 yılları arasında 240'ı bina, 9'u açık alan ve 306'sı toplu taşıma aracına olmak üzere toplam 555 "Erişilebilirlik Belgesi" düzenlenmiştir.

Erişilebilirlik ile ilgili istenen düzeyde bir değişimin gerçekleştirilememesinin sebepleri TBMM İnsan Hakları Komisyonuna göre şu şekildedir:

- Bütçe sıkıntısı
- Fiziksel imkânsızlık
- Belediyelerin özensiz yaklaşımı
- Farkındalık eksikliği

Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (2010) sonuçlarına göre engelli bireylerin %66,3'ü oturdukları konutun, %66,9'u kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidinin, %58,4'ü kamu binalarının, %59,5'i dükkân, market, mağaza ve lokantaların, %44,3'ü park ve yeşil alanların kullanıma uygun olmadığını belirtmiştir.

Engelli bireylerin yaşadığı konutların, engelli bireylerin kullanımına uygun olacak şekilde yeniden dizayn edilmesi için destek sunulması önem arz etmektedir. Özellikle dar gelirli bireyler için böyle bir destek sunulması gerekmektedir. Belediyeler Kanunu'na göre Belediyelerin giderleri arasında engellilere yönelik hizmet ve yardımlar da sayılmaktadır. Belediye Başkanı'nın görev ve yetkileri arasında engellilere yönelik hizmetleri yürütmek de vardır. Belediyeler konutların engelli bireyin kullanımına uygun olarak planlanması ve bu plana göre yenilenmesinde aktif rol oynayabilecek personel ve kaynağa sahiptir. Konya Büyükşehir Belediyesinin "Engelsiz Ev Projesi", bu konuda iyi uygulama örneği oluşturmaktadır.

Bakım

Sosyal korunma hakkı kapsamında Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Taraf Devletlere "Yoksulluk koşullarında yaşayan engellilerin ve ailelerinin uygun eğitim, danışmanlık, mali yardım ve süreli bakım dahil engelliliğe ilişkin harcamalarında devlet yardımına erişimini sağlamak" (28/2-c maddesi) yükümlülüğünü getirmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 23. maddesi, engelli çocukların özel bakım gereksinimlerinin giderilmesi için Taraf Devletlerin gerekli desteği sağlamasını istemektedir:

"Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana babanın veya çocuğa bakanların içinde bulundukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler."

10. Kalkınma Planında, özellikle kırsal alanda yalnız yaşayan engellilerin bakım gereksiniminin giderilmesi ile ilgili hedef koyulmuştur.

“1021. Köylerdeki nüfus yoğunluğunun düşmesi nedeniyle yaşlı ve engelli bireylerin, ekonomik ve sosyal hayata katılımı ile bakım ve diğer sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla yerel düzeyde kamunun hizmet sunum kapasitesi güçlendirilecek ve yenilikçi modeller geliştirilecektir.”

Engelli bakımı ile ilgili birçok model bulunması, alternatiflerin olması hizmet çeşitliliği açısından önemlidir. Türkiye’de bakım hizmeti modelleri incelendiğinde birçok türde bakım hizmetinin olduğu görülmektedir:

- Bakım ücreti desteği ile akraba tarafından engellinin evde bakımının sağlanması
- Bakım merkezinden görevlendirilen bakıcı personel desteği ile engellinin evde bakımının sağlanması
- Personel gözetiminde ev tipi yatılı bakım hizmetinin sağlanması: umut evleri
- Aile danışma ve rehabilitasyon merkezlerinde gündüzlü bakım hizmeti verilmesi: hafta içi mesai saatleri içinde yarım veya tam gün olarak şekilde
- Özel veya resmi bakım merkezlerinde yatılı bakım hizmeti verilmesi
- Geçici ve misafir olarak resmi bakım merkezlerinde bakım hizmeti verilmesi: yılda en fazla 30 gün olacak şekilde.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3/1-d maddesinde bakıma ihtiyacı olan engelli; “engellilik sınıflandırmasına göre resmî sağlık kurulu raporu ile ağır engelli olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişi” şeklinde tanımlanmıştır. Aynı kanunun Ek 7 inci maddesine göre ise hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının 2/3 ünden daha az olması halinde resmi veya özel bakım merkezlerinde bakım desteği sağlanır ya da maddi yardım suretiyle evde bakımı desteklenir.

2016 yılında Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği’nin yayınlanması ile Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tesbiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak yeni bir yönetmelik çıkarılmaması nedeniyle yeni bir yönetmelik çıkana kadar hükümleri geçerli kabul edilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2011 yılı Faaliyet Raporu’na göre;

- Resmi bakım merkezi sayısı 84, resmi bakım merkezlerinin kapasitesi 5.833’tür.

- Özel bakım merkezi sayısı 104, özel bakım merkezlerinde bakımı sağlanan engelli sayısı 6.872'dir.
- Evde bakım ücretinden faydalandırılan engelli sayısı ise 352.859'dur.
Bakanlığın 2018 yılı Faaliyet Raporuna göre;
- 97 resmi bakım merkezinden (36'sı engelsiz yaşam merkezi) 7.745 engelli birey hizmet almaktadır.
- 231 özel bakım merkezinden 17.264 engelli birey hizmet almaktadır
- Evde bakım ücretinden yararlanan engelli sayısı 513.276'dır.
- Umut Evi sayısı 146'dır.
- 7 gündüzlü kuruluştaki 440 engelli birey gündüzlü bakım hizmeti almıştır.
- Geçici ve misafir olarak bakım hizmetinden 266 engelli birey faydalanmıştır.

2011 yılında yatılı bakım hizmeti verilen engellilerin %54'ü özel bakım merkezinden hizmet alırken 2018 yılında bu oran %69'a çıkmış, özel bakım merkezi sayısı iki kattan daha fazla artmıştır. Engelli bakımına aktarılan kaynak sırasıyla evde bakıma 6.675 milyon TL, resmi bakım merkezlerine 703 milyon TL, özel bakım merkezlerine 544 milyon TL'dir. Engelli başına düşen maliyet hesaplandığında en pahalı bakım hizmeti türünü resmi bakım hizmeti oluşturmaktadır. Onu sırasıyla özel bakım hizmeti ve evde bakım hizmeti izlemektedir. Özel bakım merkezi ile resmi bakım merkezlerinde maliyet farkının bu denli olması ayrı bir çalışma ile incelenmelidir.

Formel bakım oranının artması ve bakım hizmetinin çeşitlenmesi engellilere yönelik bakım politikalarında olumlu yönde gelişmeler olduğunun göstergesidir. Ancak son yıllarda resmi bakım merkezlerine kıyasla özel bakım merkezinden hizmet alan engelli oranındaki artış, engelli bakımı hizmetinin giderek hak temelli bir bakım hizmetinden kâr temelli bir bakım hizmetine doğru kaymasına neden olacaktır.

Engellinin evde bakımı için verilen maddi desteğin alınabilmesi için ağır engelli şartı getirilmesi, yeni ismiyle tam bağımlı engelli şartı, engelliye ağır engelli göstermek adına engellinin var olan potansiyelinin kullanılamamasına neden olmaktadır. Bunun yanında engelli sağlık kurulu raporlarında medikal model esas alınmakta, engelli ile yapılan kısa görüşmeler sonrasında engel oranları belirlenmektedir. Engelli sağlık kurulu sürecinde sağlık bakanlığında çalışan sosyal çalışmacıların mesleki görüşlerinden faydalanılmasına yönelik düzenleme getirilmelidir. Nitekim Engelli Hakları Komitesi'nin Nihai Gözlem Raporu'na göre komite, engelliliği tespit eden sağlık kurulu raporlarında sık görülen ve engelli bireyleri sağlık durumlarına ve engellerine indirgeyen tıbbi, hayırsever ve ataerkil yaklaşımların uygulamada yaygın olmasından endişe duyduğunu belirtmiştir.

Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmeliğin 10.maddesinin 3.fıkrasında belirtildiği üzere "Çocuğun tüm bedensel yapı ve işlevi, çevresel ve bireysel etmenleri ile ilgili çocuk, ailesi veya bakım veren kişilerin görüşleri temel alınarak gereğinde ilgili alanlardaki

uzman hekim, fizyoterapist, ergoterapist, odyolog, psikolog, sosyal çalışmacı ve ilgili meslek personelinin görüş ve katkısı ile aile merkezli bütüncül değerlendirme yapılabilir” ibaresi ise olumlu yönde bir gelişme olarak nitelendirilebilirken; erişkin formunda yer alan “tam bağımlı engelli” ibaresi ise bireyi güçsüzleştirici bir dil kullanımına sahip olduğu için eleştirilebilir.

Eğitim

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 24. maddesi engellilerin eğitimi ile ilgilidir ve taraf devletlerden engellilerin eğitim hakkının tanınmasını istemektedir.

“Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlar.”

Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 4. maddesi gereği “eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.”

Engellilerin eğitimi ile ilgili 10. Kalkınma Planındaki hedefler incelendiğinde okula erişimin sağlanması ve eğitim ortamının düzenlenmesi gibi hedefler konduğu görülmektedir.

“147. İlk ve orta öğretimde başta engelliler ve kız çocukları olmak üzere tüm çocukların okula erişimi sağlanacak, sınıf tekrarı ve okul terki azaltılacaktır.”

“148. Özel eğitime gereksinim duyan engellilerin ve özel yetenekli bireylerin, bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapı güçlendirilecektir.”

2012 yılında yayımlanan Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile birlikte özel eğitim okulları, destek eğitim programları ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile ilgili yönetmelikler yürürlükten kaldırılarak tek yönetmelikte birleştirilmiştir. Yeni yönetmeliğe göre;

Özel eğitim okulu: engelli bireylere hizmet veren, özel olarak yetiştirilmiş personelin bulunduğu, geliştirilmiş eğitim programlarının uygulandığı; özel eğitim anaokulu, ilkokulu, ortaokulu, meslek lisesi, mesleki eğitim merkezi (okulu) ve iş uygulama merkezini (okulu) ifade eder.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi: Özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda destek eğitimine ihtiyacı olduğu belirlenen engelli bireylere destek eğitimi hizmeti veren özel öğretim kurumunu ifade eder.

Destek eğitim programı: Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin özel gereksinim türü, gelişim özellikleri ve eğitim ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanan ve Bakanlıkça onaylanmış eğitim programını ifade eder.

Bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP): Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin takip ettikleri program ya da önerilen destek eğitim programı esas alınarak gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik olarak bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme birimi tarafından hazırlanan özel eğitim programını ifade eder.

2018 yılında çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları, “özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitimi”i ifade etmektedir.

MEB'in 2017/2018 istatistiklerine göre özel eğitim kurumlarında örgün eğitim gören öğrenci sayısı 363.610'dur. Dağılımı şu şekildedir:

- Özel eğitim okullarında 50.025 öğrenci
- Özel eğitim sınıflarında 48.815 öğrenci
- Kaynaştırma eğitiminde 257.770 öğrenci

2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre en az bir engeli olan bireylerin %36,1'i ilkokul mezunu, %23,3'ü okuma yazma bilmeyen, %19'u okuma yazma bilen ancak bir okul bitirmeyen, %12,5'i ortaokul mezunu, %6,5'i lise mezunu, %2,6'sı ise yüksek öğretim mezunudur. İlkokul mezunu, okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen ancak okul bitirmeyen kategorilerinde kadınlar çoğunlukta iken; ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunları kategorilerinden erkekler çoğunluktadır. Dolayısıyla eğitim düzeyi yükseldikçe erkeklerin oranının arttığı söylenebilir.

Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde 2018 yılında yapılan değişiklik ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, “öğrenci sayısı 600'ü geçtiği takdirde sosyal hizmet uzmanı görevlendirilir” ibaresi eklenmiştir. Sosyal hizmet uzmanının görevleri (madde 14/A) arasında şunlar sayılmıştır:

- a) Engelli birey ve ailelerine yönelik sorunların çözümü için mesleki çalışmalarda bulunmak, rapor düzenlemek ve bunlarla ilgili işlemleri yürütmek,
- b) Merkezin amacı, işleyişi ve sunulan hizmetleri bireylere, ailelere ve topluma tanıtmak,
- c) Engelli birey ve ailesinin faydalanabileceği hizmet kaynakları hakkında bilgi vermek,

ç)Engelli bireylerin eğitim, uyum ve güvenlik sorunlarına ilişkin olarak hizmetin geliştirilmesine katkı sunmak,

d) Kurumda kayıtlı engelli bireylerin ailelerinin, aile eğitimlerine katılımını sağlamak,

e) Engelli bireylerin devam ettikleri merkezdeki eğitim personeli ile engelli bireyin ailesinin işbirliğini artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmak.

Türkiye’de 600 ve üzerinde engellisi bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi sayısının az olduğu kolayca tahmin edilebilir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitim alanında yer almaları çok zordur. 600 sayısına ulaşınca kadar sosyal hizmet uzmanı çalıştırma konusu kurumların inisiyatifine bırakılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının görevleri dikkate alındığında da kurumların, sosyal hizmet uzmanı çalıştırmayacakları açıktır çünkü sosyal hizmet uzmanların bireysel ya da grup eğitimi vermemektedir.

Özel eğitim okulunun özel eğitim ve rehabilitasyon birimine ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden engelli bireylerin destek eğitimi giderlerinin karşılanabilmesi için engelli bireyin en az %20 engelli olduğunu belgelemesi gerekmektedir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, özel eğitim değerlendirme kurulu raporunda destek eğitim almaları uygun görülen bireylere;

- Yalnızca bireysel,
- Bireysel+ grup
- Yalnızca grup eğitimi
- Ayrıca ailelere, aile eğitimi ve danışmanlığı hizmeti de verilmektedir.

MEB Müsteşarı Yusuf Tekin 2017 yılındaki bir sempozyumda özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin SHÇEK Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösterirken, 2006 senesinde MEB’e devredildiğini, sunulan hizmetin bir eğitim hizmeti olması ve özel personel, program, yöntem ve ortam gerektirmesinin, söz konusu devrin gerçekleşmesinde belirleyici etken olduğunu, ek olarak özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin niceliksel büyüklüğünün de böyle bir değişikliği zaruri kıldığını belirtmiştir. Tekin, daha önce 329 olan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi sayısının 2017 yılı itibarıyla 2 bin 178’e yükseldiğini belirtmiş, 50-60 bin civarında olan engelli birey sayısına karşılık, eğitsel tanınması yapılmış 2017’de yaklaşık 800 bin engelli bireyin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu 800 bin bireyden yaklaşık 350 bininin ise destek eğitimi aldığını belirtmiştir.

Destek eğitiminin yaygınlaştığı göz ardı edilemez ancak destek eğitimi veren kuruluşlar kâr amacı güden kuruluşlardır. Minimum maliyet maksimum kâr mantığına göre işlemektedirler. Verilen eğitimin niteliği geliştirilecekse bile bunu yaparken engellinin yararı değil rakipleriyle rekabet için yapacaklardır. Ayrıca SHÇEK’ten MEB’e devirle birlikte eğitim ve rehabilitasyon hizmetinin dar bir kapsama hapsedildiği, salt birey odaklı yürütüldüğü söylenebilir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre özel eğitimin temel ilkeleri arasında “Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılmalarının sağlanması” da yer almaktadır. Ancak özel eğitim sürecine ailelerin ne kadar dahil edildiği ise tartışmalıdır. Planlarda aktif rol alması gerekirken aileye sadece uygulanacak olan plandan haberdar ediliyor olması ciddi bir problemdir. Her engelli bireyi çevresi içinde değerlendirmekten ziyade sadece kısa görüşmeler ve kâğıt üstünde bireysel eğitim planlarının hazırlanması engellinin alacağı eğitimden verimi düşürmektedir. MEB Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre sosyal çalışmacılar verilecek hizmetlerin planlanması için gerekli sosyal, ekonomik ve kültürel bilgileri toplayan, değerlendiren ve hizmetlerin verilmesinde sosyal hizmet kurumları arasında eşgüdümü sağlayan personeldir. Ancak aynı yönetmeliğe göre RAM'larda sosyal çalışmacıların gerektiğinde (!) görevlendiriliyor olması, uygulamada salt engelli bireye ve engelli sağlık kurulu raporuna odaklanıldığını açıkça göstermektedir.

İstihdam

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 27. maddesine göre Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder. Bu hak, engellilerin, açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir. Taraf Devletler çalışırken engelli olanlar dahil olmak üzere tüm engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesini yasama çalışmalarını da içeren uygun tüm tedbirleri alarak güvence altına alır.

Taraf Devletlerin engelli istihdamı konusunda sorumluluklarından bazıları şunlardır:

- Serbest çalışma, girişimcilik, kooperatif kurma ve kendi işini kurma konusundaki fırsatları geliştirir.
- Engellileri kamu sektöründe istihdam eder.
- Engellilerin çalıştığı işyerlerinde makul düzenlemelerin yapılmasını sağlar.
- Engelliler için mesleki rehabilitasyon, işte kalma ve işe dönüş programları yürütür.

İş Kanunu'nun 5. maddesi gereğince “iş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.” Aynı Kanuna göre işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 53 üncü maddesine göre; “Kurum ve kuruluşlar bu Kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3 oranında engelli çalıştırmak zorundadır.” Engelli bireylerin memur olarak çalışabilmesi için ise Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavına (EKPSS) girmesi gerekmektedir.

Engellilere yönelik istihdam modellerinden biri de korumalı işyerleridir. Korumalı İşyeri statüsü alınabilmesi için Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesi gereği; engelli en az sekiz bireyin çalıştığı işyerinin işvereni, korumalı işyeri statüsünün kazanılması için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne başvuruda bulunur. Korumalı işyerlerinde çalışacak engelli bireylerin sayısının toplam işçi sayısına oranı yüzde yetmiş beşten az olamaz.

Aynı yönetmeliğin 14. maddesi gereği korumalı işyerinde istihdam edilebilmek için;

- a) En az % 40 oranında zihinsel veya ruhsal engelli olmak,
- b) Türkiye İş Kurumuna kayıtlı olmak,
- c) 15 yaşını bitirmiş olmak gerekir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2018 yılı Faaliyet Raporu'na göre sanayi sektöründe 5, hizmetler sektöründe ise 4 adet olmak üzere toplam 9 korumalı işyerinde toplam 80 engelli birey çalışmaktadır.

Tablo: İstihdam Edilen Engelli Sayısı

Yıl	İstihdam Edilen Engelli Memur Sayısı	Kamuda İstihdam Edilen Engelli İşçi Sayısı	Özel Sektörde İstihdam Edilen İşçi Sayısı
2013	32.787	11.804	80.434
2014	34.078	10.422	84.706
2015	40.655	10.696	84.370
2016	48.134	10.822	92.413
2017	49.873	10.323	102.751
2018	53.017	15.486	106.809

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2019 Mayıs Bülteni

EKPSS ile 2012 yılından beri kamu kurumlarına yerleşen tüm aday memurların %43,19'u ortaöğretim mezunu olanlardır. Tüm engel oranlarında ve engel gruplarında erkek engelli memurların oranının kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir(EYHGM 2019 Mayıs Bülteni).

Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyon tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonunda, kendi işini kurmak isteyen engelli bireylerin iş gücü piyasasına aktif katılımını sağlamak ve sürdürülebilir istihdam için girişimcilik eğitimi alan veya kuracağı meslekte eğitim almış engelli bireylerden kendi işini kurmak isteyenlere 2018 yılında, başvuruları uygun görüldüğü takdirde 50 bin TL'ye kadar hibe desteği verilmiştir (AÇSHB 2018 Yılı Faaliyet Raporu).

Engelli bireylerin özel sektörde istihdamını desteklemek amacıyla 5 ili (Ankara, İstanbul, Gaziantep, Sakarya, Samsun) kapsayan İşe Katıl Hayata Atıl Projesinin ilk aşaması 2014-2016 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 2017-2018 yılları arasında ikinci aşaması uygulanan İşe Katıl Hayata

Atıl Projesi Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde uygulanmıştır. 2018 yılında nihayetlendirilen Projenin ikinci aşamasında 450 yerleştirme gerçekleştirilmiştir. Toplamda 897 engelli bireyin istihdamı sağlanmış, iş koçluğu eğitim paketi oluşturulmuş, saha ve sektör analizleri gerçekleştirilmiştir (AÇSHB 2018 Yılı Faaliyet Raporu).

Engellilerin çalışma hakkı gerek uluslararası sözleşmelerde gerekse ulusal mevzuatta güvence altına alınmıştır ancak engellilerin iş yaşamına katılımını arttırmak için yalnızca mevzuat düzenlemeleri yeterli değildir. Nitekim 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre engellilerin işgücüne katılım oranı %22,1 iken istihdam oranı %20,1 olmuş, işsizlik oranı ise %8,8 olmuştur. Kadın engellilerin işgücüne katılım oranı ise 12,5 ve istihdam oranı %11,6 olmuştur. İstihdam oranını artırmak için geçmiş yıllarda birtakım projeler geliştirilmiştir ancak bu projelerin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. EYHGM'nün 2019 yılı Mayıs ayı bültenine göre 2018 yılında engelli birey çalıştırmakla yükümlü olan özel kurumlarda kota açığı 17.871 olmuştur. Bu durum yaptırımların yetersizliği konusunda önemli bir veri sunmaktadır.

Sosyal Yardım

Engelli bir bireyin bakımı, tedavisi, eğitimi ailenin ekonomik gücünü ve mali kaynaklarını büyük ölçüde tehdit eden ve aileyi zorlayan bir durumdur. Bu durumdaki ailelerde, engelli bireyin bakımı nedeniyle bir aile üyesinin işinden ayrılması ya da istihdama dâhil olamaması, ailenin mali gücünü daha da kısıtlayan bir etkidir (Işıkhani, 2005).

Türkiye’de engellilerin sorun ve beklentilerine dair 2010 yılında gerçekleştirilen çalışmada %85,7 gibi büyük bir oranda engellinin sosyal yardım beklentisinin olması, aslında çoğu engelli bireyin ve ailesinin yoksulluk sorunu yaşadığını göstermektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2018 yılı faaliyet raporuna göre;

- %70 ve üzeri engeli olup engelli aylığından yararlananlar 287.726
- %40-%69 arası engeli olup engelli aylığından yararlananlar 341.825
- Engelli yakını aylığından yararlananlar 93.003 olmuştur.

Sosyal yardımların dağıtımında ortak bir kıstasın olmayışı problem teşkil etmektedir. Evde bakım ücretinde ağır (tam bağımlı) engelli olma ve hanede kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 2/3’ü altında olması şartı aranırken, 2022 sayılı kanun kapsamında SYDV’ler tarafından verilen engelli aylıklarında hanede kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 1/3’ünün altında olma şartı aranmaktadır.

SONUÇ

Engelli nüfusu dünyada ve ülkemizde artmaya devam edecek gibi görünmektedir. Türkiye’de son yıllarda birçok mevzuat düzenlemesinin olduğu ve engellilere ilişkin birçok politikanın hayata

geçirildiği görülmektedir. Ancak söz konusu politikalar yeterli düzeyde değildir ve geliştirilmesi gerekmektedir. Önemli sorunlardan biri de hem uluslararası hem de ulusal raporlarda göze çarpan engellilik konusundaki veri yetersizliğidir. Veri yetersizliği, politika analizlerinin gerçekleştirilmesi ve politika üretimi konusunda sınırlılığa neden olmakta, mevcut politikaların geliştirilmesine engel teşkil etmektedir. Engellilere yönelik akademik ve istatistiki çalışmaların artırılması, akademik çalışmalara destek olunması, teşvik edilmesi gerekmektedir.

Engelli bireylerin tümü, hizmetlere erişim noktasında zorluklar yaşarken, engelli kadınlar engelli erkeklere göre eğitim ve istihdama erişim konusunda daha dezavantajlı durumdadırlar. Bu da engelli kadınların hizmetlere erişimi noktasında özel önlemlerin alınmasını da gerektirmektedir. Engelli Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporu'nda da komite, engelli kadınların, engelli erkekler ile kıyaslandığında, eğitim ve istihdama erişiminin fiilen eşitsiz olmasından endişe duyduğunu belirtmiştir. Komite ayrıca, engelli Roman kız çocuklarının kesişimsel ayrımcılığa maruz kalmasından ve özellikle eğitim alanında dışlanmasından ötürü endişe duyduğunu ifade etmiştir.

Neoliberal politikalarla uyumlu olacak şekilde sosyal hizmetlerin piyasaya açılması, hak temelli hizmet sunumundan, kâr temelli hizmet sunumuna geçişe neden olacaktır. Bakım ve eğitim hizmetlerinde özel merkezlerin devreye sokulması, engelli bireyin müşteriye dönmesi demektir. Özelde maliyetlerin düşük olduğu algısı ise bu anlayışı pekiştirmektedir. Nitekim özel bakım merkezlerince sunulan bakım hizmeti, resmi bakım merkezlerince sunulan bakım hizmetinden daha az maliyetlidir. Ancak bu durum hizmet sunumunda görev alan personelin ücretinin düşürülmesine ve engelliye sunulan hizmetin kalitesinin düşmesine sebep olabilir.

Sonuç olarak engellilere yönelik sosyal politikaların nihai hedefi olan engellilerin toplumsal yaşama katılımı hedefi gerçekleştirilmek isteniyorsa, engellilerin, hakları olan hizmetlere erişimini kolaylaştırmaya yönelik politikalar üretilmesi ve devletin bu konuda aktif rol alması gerekmektedir. Aktif rol alırken alandan verilerin toplanmasına önem verilmesi, yereldeki ihtiyaçların da göz ardı edilmeden politikalar üretilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. T.C. Resmi Gazete, 15642, 10 Temmuz 1976.
- Belediyeler Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 258745, 3 Temmuz 2005.
- BM Engelli Hakları Komitesi. (2019). Türkiye'nin İlk Raporuna İlişkin Nihai Gözlemler.
- BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. T.C. Resmi Gazete, 27288, 14 Temmuz 2009.
- BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol. T.C. Resmi Gazete, 29263, 10 Şubat 2015.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. T.C. Resmi Gazete, 22138, 11 Aralık 1994.
- Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 30692, 20 Şubat 2019.

- Devlet İstatistik Enstitüsü ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2004). Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Devlet Memurları Kanunu (1965). T.C. Resmi Gazete, 14 Temmuz 1965.
- Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete, 29878, 4 Kasım 2016.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol. T.C. Resmi Gazete, 29263, 10 Şubat 2015.
- Engelliler Hakkında Kanun (2005). T.C. Resmi Gazete, 25868, 7 Temmuz 2005.
- Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete, 28713, 20 Temmuz 2013.
- Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 30692, 20 Şubat 2019.
- Işıkhan, V. (2015). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(2): 35-52.
- İş Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 25134, 22 Mayıs 2003.
- Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 28833, 26 Kasım 2013.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). 2018 Yılı İdare Faaliyet Raporu.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği (2012). T.C. Resmi Gazete, 28296, 18 Mayıs 2012.
- Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği (2017). T.C. Resmi Gazete, 30236, 10 Kasım 2017.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 14574, 26 Nisan 1973.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). T.C. Resmi Gazete, 30471, 7 Temmuz 2018.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2010). Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması
- Sosyal Hizmetler Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 18059, 27.05.1983.
- Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu. (2019). 2018 Yıllık Raporu
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.(2013). Engelli Hakları İnceleme Raporu.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2019-Mayıs.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. 2018 Yılı Faaliyet Raporu.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. 2011 Faaliyet Raporu.
- T.C. Anayasası. Resmi Gazete, 17863, 18 Ekim 1982.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 2017 Faaliyet Raporu.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 29690, 20 Nisan 2016.
- Türkiye İstatistik Kurumu. Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). Nüfus ve Konut Araştırması, 2011.
- World Health Organization & The World Bank. (2011). World Report on Disability 2011.
- <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/kurumsal/kurum-hakkinda/> (Erişim tarihi: 28.06.2019)
- <https://www.meb.gov.tr/8220ozel-egitimde-rehabilitasyon-merkezlerinin-rolu-ve-egitim-niteliklerinin-artirilmasi8221-sempozyumu/haber/14684/tr>
- <https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/konyada-engelsiz-ev-projesi,T21-aZlJlUqB--48X9RiJw>
- <http://www.tohad.org/tohad/> (Erişim Tarihi: 28.06.2019).

KADIN VE ŞİDDET

Sinem YILMAZ¹

ÖZET

Kadına yönelik şiddet olgusu en yalın haliyle “cinsiyete dayanan, kadını inciten, kadına toplum içerisinde ya da özel yaşamında baskı uygulayıp özgürlüklerini keyfi olarak kısıtlayan her türlü davranış” olarak tanımlanabilir. Özellikle kadınlar üzerinde cinsel, fiziksel, ruhsal ve sosyal etkileri olan, her yönden sağlıklı bireyler olarak toplum içinde yer edinmelerine engel olan ve kadınların yaşamlarında onarılamaz sonuçlara yol açabilen bir durumdur. İnsan hakları açısından hak ve özgürlük ihlali olarak karşımıza çıkan kadına yönelik şiddet; duygusal ve psikolojik şiddet, sözel şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve fiziksel şiddet olmak üzere beş ana başlık altında değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, toplumun geleceğini şekillendirmede önemli role sahip olan kadınların uğradığı şiddete ait ilgili temel kavramlar ve türleri açıklanmış olup, kadına yönelik şiddetin nedenleri, kadın üzerindeki etkileri, yapılan yasalar düzenlemeler ve önlenmesi üzerine durulmuştur. Ayrıca toplumsal, sosyal ve halk sağlığı açısından günümüzde oldukça önemli bir sorun olan kadına yönelik uygulanan şiddete dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kadın, şiddet

GİRİŞ

Önemli bir toplumsal gerçek olan şiddet olgusu, gündelik yaşamın pek çok evresinde, farklı biçimlerde ve yapılarda karşımıza çıkmaktadır. İster gelişmiş isterse gelişmekte olsun, tüm toplumlarda kendini gösteren şiddet olgusu tanımlanması oldukça güç kavramlardan biri olmakla beraber Dünya Sağlık Örgütü şiddetin tanımını “sahip olunan fiziksel güç ya da kudretin, tehdit yoluyla ya da doğrudan kendine, bir başka insana, bir gruba ya da topluma karşı yaralanma, fizyolojik hasar, gelişme bozukluğu ya da gerilikle sonuçlanacak ya da sonuçlanma olasılığı yüksek bir biçimde uygulanması” olarak yapmaktadır (Akın, 2013). Bu kavram insanlık tarihi boyunca bireysel ve toplumsal düzeyde her toplumda ve her dönemde var olmuş ve var olacak bir sosyal olgudur. Kimi zaman fiziksel ve psikolojik kimi zaman da ekonomik ve sosyal düzeyde kendisini gösteren bu olgu, bireylerin yaşam kalitelerine büyük ölçüde zarar vermektedir. Hemen hemen her toplumda mücadele edilen sosyal sorunların başında gelen şiddet olgusunun en yoğun uygulandığı ve görüldüğü kesimlerin başında maalesef ki kadınlar gelmektedir. Bilindiği gibi şiddet içeren davranışların kültürel kabulü, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak kadına ve kız çocuklarına atfedilen değer gibi pek çok faktör, toplumsal alanda şiddet davranışlarını meşrulaştırmakta ve bu durum toplumlarda özellikle kadınları hedef alarak onları mağdur durumuna düşürmektedir.

¹Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi (Lisans) ve Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Hizmet (4. Sınıf) Öğrencisi

Kadına yönelik şiddet coğrafi sınır, ekonomik gelişmişlik ve eğitim düzeyine bakılmaksızın tüm dünyada ve kültürlerde son derece yaygın görülen sosyal bir sorun olarak varlığını devam ettiren bir olgudur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak yaşanan, insan hakları ihlali ve kadına yönelik ayrımcılık biçimlerinden biri olan kadına yönelik şiddet, Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nde şöyle ifade edilmektedir; *“ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ızdırıp veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma”* şeklinde tanımlanmaktadır(akt. Çakır ve ark., 2014). Tüm neticeye şöyle bir baktığımızda kadına yönelik şiddet kadınlara kadın olmalarından dolayı uygulanmaktadır.

1. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TÜRLERİ

Kadına yönelik şiddete neden olabilecek ve kadına yönelik şiddetin yol açabileceği toplumsal sorunları yine şiddet davranışlarına odaklanılarak incelendiğinde, şiddetin kuşaklararası aktarımı şiddetin önemli sonuçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Walby'e göre kadına yönelik şiddetin sayısız şekli devam etmekte/uygulanmakta ve bunlar birbirleriyle ilişkili olup tamamen aynı değildir; ancak benzer şeylerdir (akt. Kuzu, 2013). Gerçekten incelendiğinde kadına yönelik uygulanan şiddeti çeşitlendirmek mümkündür. Şöyle ki gözlemlenmesi kolay olan fiziksel şiddetten, kadının büyük oranda karşısındakinin bağımlılığına olan ekonomik şiddete ya da tanımlanması ve kabullenilmesi zor olan cinsel şiddete ve türlerine kadar birbirleriyle bağlantılı birçok ilişki durumu söz konusudur. Temele bakıldığında kadına yönelik türlerinin en sık kendini gösterdiği şekli, kadının birlikte olduğu kişi tarafından ihmal ve istismar edilmesidir.

1.1.Fiziksel Şiddet

Fiziksel ve ruhsal travma yaratıcı bir olgu olarak değerlendirilen şiddetin birçok türü vardır. Bunlardan ilki ve en çok bilineni, kadına uygulanan fiziksel şiddettir. Fiziksel şiddet, kaba kuvvetin korkutma, sindirme veya ceza aracı olarak kullanılmasıdır(Uçar, 2003).Kadına, aile içinde ya da dışında uygulanan, “tokat atma, bir şey fırlatma, tartaklama, itme, saç çekme, bir cisimle ya da yumrukla vurma, dövme, tekmeleme, sürüklenme, boğazını sıkma, bir yerini yakma, bıçak ya da silah gibi aletlerle tehdit etme ve bunları kullanma, işkence yapma, evden kovma, kadın sünneti, çeyizle ilgili şiddet ve ölüm tehdidi, asit saldırıları” vb. fiziksel şiddettir (Gökkaya, 2014).

Kadınların fiziksel istismarı ise binlerce yıl öncesine dek uzanmaktadır. Arkeologlar erkek mumyaların kemiklerinde % 9-20 kırığa rastlarken kadın mumyalarda bu oranın % 30-50 olduğunu bildirmişlerdir. Bu kırıklar savaştan çok bireysel şiddete bağlı olduğu düşünülen kafa kırıklarıdır (Yetim ve ark., 2008).Ayrıca Türkiye’ de 2001 yılında yapılan bir istatistiğe göre ülke genelinde ailelerin %85’ inde fiziksel şiddet ve sözlü saldırıya dayalı şiddetin olduğu saptanmıştır (Akın,

2013).Buna göre ülkemizde en yaygın görülen şiddet tiplerinden birinin fiziksel şiddet olduğu gösterilmektedir.

1.2.Duygusal ve Psikolojik Şiddet

Bireyin benlik duygusunu ortadan kaldırmaya ya da en azından yaralamaya yönelik tüm saldırıları psikolojik şiddet olarak tanımlamak mümkündür. Psikolojik şiddet bu durumda, bir kişinin, bir veya daha fazla kişi tarafından hedef seçilmesiyle başlayan ve bu kişiye her gün düzenli olarak ve aylarca süren bir zaman diliminde saldırarak, onu yardıma muhtaç hale getiren bir süreçtir (Çakır ve ark., 2014).Duygusal şiddete ilişkin bazı davranışlar; kadını beceriksiz biri olarak itham etme, kişiliğini ve fikirlerini önemsememe, bağırma, lakap takma, sürekli olarak eleştirme, emir yağdırma, surat asma, davranışlarını ve yaptıklarını sürekli kontrol etme, iş hayatında ve sosyal hayatta karşısına çıkan fırsatlara engel olma, korkutma, kadına sert cevaplar verme, duygu sömürüsü yapma, konuşmamak, kendisini ifade etmesini engellemek, telefonla sürekli rahatsız etmek, onu küçük görerek herhangi bir işi yapamaz hale getirmek vb. pek çok davranış bu kategoriye girmektedir (Karayel, 2019). Fiziksel şiddete maruz kalmamış kadınların da yaşamın her anında psikolojik şiddete maruz kalmaları çok yoğun şekilde kendini göstermekte özellikle erkekler tarafından sokakta, iş yerinde, otobüste, evde bu tür şiddet sıklıkla kadınlara uygulanmaktadır.

1.3.Sözel Şiddet

Sözel şiddet, söz ve hareketlerin düzenli bir şekilde korkutma, sindirme, cezalandırma ve kontrol aracı olarak kullanılmasıdır (Yetim ve ark., 2008). Sözel şiddetin en belirgin davranışları; hakaret etmek, aşağılamak, tehdit etmek, başkalarının yanında küçük düşürücü sözler söylemek, yüksek sesle bağırma, tahrik edici, onur kırıcı veya kaba şekilde konuşmak vb. sözel şiddet kapsamında değerlendirilmektedir.

Kadın Dayanışma Vakfı'nın yaptığı bir araştırmaya göre, çalışmaya katılan kadınların %26'sının kocasının zekâsını küçümsemediğini, aptalmışçasına davrandığını, yarısının kocasının başkaları yanında kendisine hakaret ettiğini, %74'ünün ise kocasının kendisine bağırıldığını ve azarladığını ifade etmişlerdir(Uçar, 2003).

1.4.Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet kadının, “emeğine, yarattığı/ürettiği değere, varlıklarına, kazanma gücüne, kazancına, karar alma hakkına el koymaktır” (Işık,2007). Ekonomik şiddetin varlığına işaret eden bazı davranışlar; kadının aile içerisinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışması ve değersiz görülmesi, çalışıyorsa çalışma gelirin el konulması (kadının banka/maaş kartını elinden alarak kullanma), kadınların takılarına, mal ve nakit paralarına el konularak mirastan yoksun bırakılması, kadın istediği halde çalışmasına engel olunması, başlık parası karşılığı satılarak fahişeliğe zorlanması, kendisine

ailenin gelir ve giderleri hakkında, tasarrufu hakkında, bunların nerede tutulduğu, nasıl değerlendirildiği hakkında bilgi verilmemesi, eve yeterli para bırakılmaması, boşanmadan sonra kadın ve çocuk için nafaka ödenmemesi, kadının iş hayatına aktif olarak katılmasına engel olunarak, sosyal güvenceden yoksun bırakılması, işgücü piyasasında yaşanan eşitsizlikler, kadınları kötü, az gelirli ve statüsü düşük işlere mahkum bırakarak ekonomik anlamda güç elde etmelerini önlemektir (Gökkaya, 2011).

Ekonomik şiddet de genellikle duygusal/psikolojik şiddet gibi tek seferlik eylemlerden çok sürekli bir durumu ifade eder. Ayrıca Türk toplumunda da hala daha pek çok ailede kadının çalışıp ev ekonomisine katkıda bulunması normal karşılanmamakta, “kadının yeri evidir” anlayışı varlığını devam ettirmektedir. Çalışmak isteyen kadının çoğu kez şiddete maruz kaldığı da bilinen bir gerçektir.

1.5.Cinsel Şiddet

Şiddetin bir diğer türü de cinsel olarak adlandırılan ve kadına laf atmaktan tecavüz etmeye, cinsel içerikli imalar yapmaktan, istemediği halde ilişkiye zorlamaya ve kadın bedeninin istismar edilmesini de içine alan şiddet türüdür. Kısacası “kadının rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlanması biçiminde gerçekleşir. Fiziksel şiddetle birlikte görülmektedir” (Kocacık, 2004). Başkalarıyla cinsel birlikteliğe zorlama, istemediği biriyle evlenmeye zorlama, çocuk yaşta evlendirilme, telefon, mektup, sosyal medya aracılığıyla cinsel içerikli davranışlara maruz kalma ve taciz, diğer yaygın cinsel şiddet örnekleridir.

Kadınlar artık kanıksadıklarından olsa gerek, cinsel şiddetin bir türü olan evlilik içi tecavüz terimini çoğu kez kabul etmemektedirler. Şiddete uğrayan kadınlar bile ancak bedenlerine uygulanan herhangi bir saldırıyı yani fiziksel şiddeti, şiddet olarak tanımlamaktadırlar (Akın, 2013). Türkiye genelinde yapılan başka bir anket çalışmasına göre, evli kadınların %97’si eşi tarafından şiddete maruz bırakıldığı, bunların %51’inin de, rızasına bakılmaksızın cinsel ilişkiye zorlandığı ifade edilmiştir. Ayrıca bu kadınların %21’inin kocası, kadını cinsel ilişkiye zorlamıştır (Artuk, 2002).

2. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN NEDENLERİ

2.1.Biyolojik Nedenler

Biyolojik nedenler arasında, erkeklik hormonlarının etkisi, şizofreni gibi bazı akıl hastalıkları ile anti-sosyal kişilik bozukluğu gibi bazı ruhsal bozukluklar sayılabilir (Bilgel ve ark., 2006). Ayrıca bireylerin agresif hareketler sergilemesi de biyolojik nedenler arasında sayılmaktadır.

2.2. Psikolojik Nedenler

Şiddet uygulayan çoğu birey, ilişkinin ilk dönemlerinde bunu uygulamaz. Ne zaman arada derin ruhsal bağlar kurulmaya başlar, işte o zaman şiddet eğilimleri kendini gösterir. Şiddeti uygulayan kişiler, uyguladıkları bu şiddet karşısında elde edecekleri kazancın, şiddetin maliyetinden daha fazla olduğunu düşünürlerse, şiddeti uygulamaya devam ederler (Bilgel ve ark., 2006). Çocuklukta aile içi şiddete maruz kalma, babanın olmaması babalığı reddetme, evlilik içi tatminin düşük olması, öfke kontrolünde yetersiz kalma, sosyal beceri eksikliği, engellenmişlik duygusu, aşırı alınganlık, dışlanmışlık ve yalnızlık duyguları, özgüven eksikliği, ilgi eksikliği, aile içi iletişim eksikliği, sıklıkla engellenme ve cezalandırılma şeklinde nedenleri sıralamak mümkündür (Yıldırım ve ark., 2013).

2.3. Sosyal Nedenler

Şiddet, öğrenilebilen bir davranıştır. En önemli öğrenme kaynağı ise, şiddeti uygulayan kişinin kendi ailesidir. Şiddetin, toplum tarafından paylaşılan bir değer yargısı olarak görülmesi, yoksulluk, hayat karşısında şanssız olmak, beklentilerin ve kazanılmış niteliklerin yoksunluğu, düşük eğitim ve gelir düzeyi, marjinal ya da dışlanmış bir topluluğun üyesi olma, ekonomik, etnik, politik vb. nedenlerle evlenmek durumunda kalmak, aile içinde erkeğin, finansal kaynaklar ve kararlar üzerinde kontrolü, evlilikte geçimsizlik, eşler arasında gelir ve eğitim düzeyi, kötü ekonomik koşullar, işsizlik, nüfusun fazla olması, kadın ve ailenin izolasyonu, erkeklerin kadınlara şiddet uygulamasını meşrulaştıran tutumlar, kadınlara yetersiz kurumsal destek sağlanması, sosyal destek sağlanmaması, caydırıcı olmayan yasalar, yargı kararlarında yetersiz duyarlılık, Kadının davranışları üzerinde hakimiyet kuran normlar, çatışmalara çözüm yöntemi olarak şiddete başvurma, saldırganlık, onur ve namus ile ilişkili erkek egemenliği gibi sosyoekonomik baskı unsurları da sosyal nedenler arasındadır (Yetim ve ark., 2008; Yıldırım ve ark., 2013). Tüm bu nedenler sıralandığında böyle ortamlarda yetişen bireylerin sağlıklı bir birey olarak hayatlarını devam ettiremedikleri ve hayatlarında şiddetin yaratmış olduğu travmaların etkisinin sürdüğü görülmektedir. Yine böyle ortamlarda yetişmiş olmalarından ötürü kendilerinin de bu şiddeti uygulama potansiyellerinin çok yüksek olduğu bilinmektedir.

3. KADINA YÖNELİK ŞİDDET İLE MÜCADELEDE YASAL DÜZENLEMELER

Günümüzde gelişmiş ülkeler tarafından çocuk ve kadın istismarının önlenmesine yönelik hızlı adımlar atılsa da, halen pek çok ülkede, bu problem fark edilememiş veya fark edilse bile bu sorunun çözülebilmesi için gerekli önlemler alınamamıştır (Yavuz ve ark., 2009). Benzer biçimde pek çok ülkede önlemler alınsa da kadına yönelik şiddetle mücadelede etkili olunamamıştır. Kadına yönelik şiddetin kadın üzerindeki yarattığı fiziksel veya psikolojik tahribatları dikkate alındığında toplumsal, yasal ve siyasal düzenlemelerin gerekliliği ortaya çıkacaktır. Kadın ve erkek arasında yasal ve fiili

eşitliğin gerçekleşmesinin kadınlara yönelik şiddeti önlemede önemli bir unsur olduğu ayrıca özel ve kamusal alanda herkesin, özellikle de kadınların, şiddetten uzak yaşama hakkını korumak ve bu hakkı sağlamak amacıyla gereken yasal veya diğer tedbirlerin alınması gerektiği çeşitli uluslararası sözleşmelerde ifade edilmiştir(Aktürk ve ark., 2013). Kadına yönelik uygulanan şiddetle mücadele ulusların kendi sınırları içinde kalmayıp, uluslararası bir boyut da kazanmıştır. Uluslararası örgütler ile kadın örgütlerinin bu mücadeleyi uluslararası düzeye taşıması da 20. yüzyılla birlikte başlamıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal düzenlemeler uluslararası hukukta şu şekilde yer almaktadır;

1)Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

2)Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi(CEDAW). Sözleşme, Türkiye bakımından 19 Ocak 1986 tarihi itibariyle yürürlük kazanmıştır. Sözleşme cinsler arası eşitliği amaçlar, nihai hedefi ise ayrımcılığın yok edilmesidir. Bunun gecikmeksizin gerçekleştirilmesini öngörür yasal ve fiili/uygulamada eşitliğin gerçekleşmesini amaçlar (Ayata,2012).

3) Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin (CEDAW) etkin olarak uygulanmasının kadınlara yönelik şiddetin önlenmesine katkıda bulunacağı, Bildirge'nin bu süreci güçlendireceği ve tamamlayacağı kabulüyle hazırlanmıştır (BMGK, 1993).

4) Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine ve Bunlarla Mücadele Edilmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), bölgesel nitelikli sözleşmelerden biridir. Sözleşme, özel olarak kadına yönelik şiddet konusunda hazırlanmıştır. Avrupa Konseyi sözleşmelerinden biri olan İstanbul Sözleşmesi, Türkiye tarafından imzalanmış ve onaylanmıştır. Sözleşme bağlı kılınma rızalarını açıklayan tüm ülkeler yönünden 1 Ağustos 2014 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir(Ayata,2012).

5) Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına Dair Amerikan Devletleri Sözleşmesi (Belém do Pará Sözleşmesi) ile Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü; kadına yönelik şiddet, kamusal veya özel alanda, kadınların ölümüne ya da fiziksel, cinsel veya psikolojik olarak zarar görmesine veya ıstırap çekmesine neden olan, cinsiyete dayalı her türlü eylem veya davranış olarak tanımlanmaktadır (akt. Özbek, 2002).

Ulusal mevzuatta da tıpkı uluslararası mevzuatta olduğu gibi kadın erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddet ile ilgili düzenlemeler mevcuttur. Anayasa, Medeni Kanun(Kanun No 4721, 8/12/2001), Ceza Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun) bunlar arasındadır. Kanunlar dışında bu konuyla ilgili yönetmelik, genelge gibi

ikincil mevzuat ve kurumlar arası işbirliği protokolleri, eylem planları gibi yön gösteren belgeler de bulunmaktadır.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun); şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla; 6284 sayılı Kanun'un 14. maddesine uygun olarak açılması hükme bağlanan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) yürüteceği hizmet ve faaliyetler ilgili kanun ile düzenlenmiştir (akt. Yüksel Kaptanoğlu ve ark., 2015).

SONUÇ

Kadına yönelik şiddet; coğrafi sınır, ekonomik gelişmişlik ve öğretim düzeyine bakılmaksızın, tüm dünyada ve kültürlerde son derece yaygın görülen evrensel bir sorun olmaya devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet, her ne şekilde olursa olsun kadın üzerindeki her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemine işaret etmektedir. Her açıdan yıkıcı olan bu eylem, kadınları itibarsızlaştırıp değersizleştiren ve onları ikinci planda tutmayı amaçlayan ataerkil sistemle yakından bağlantılıdır. Kadınlara yönelik insan hakları ihlali ve kadınlara karşı ayrımcılık biçimlerinden biri olan bu şiddet, kadınların değerlerini ve kararlarını kaybettikleri, benlik duygusunun zayıfladığı aynı zamanda kimlik kaybına uğradıkları ve bunlara bağlı olarak da sağlık sorunlarının sıklığının arttığı belirtilmektedir. Maruz kalınan şiddetin sonucunda ise ölüme kadar gidebilecek bedensel hasarların yanı sıra, intihar düşüncelerine varabilecek psikolojik etkinin görülmesi de ihtimaller dahilinde olmaktadır.

Kadına yönelik şiddet, türüne ve uygulanma yoğunluğuna göre her kadında farklı etki uyandırır da başlangıçta şok ya da hissizlik şeklinde tepkiler görülmekte, bu eylem gelecekte de benzer durumların yaşanma ihtimali düşüncesiyle korku ve kaygı duyulmasına yol açmaktadır. Maruz kalınan şiddetin büyüklüğü, etkileri ve boyutlarının yanında kadınların şiddetle nasıl mücadele ettikleri de önemlidir. Şiddete maruz kalan kadınlar, yaşadıkları şiddetle baş edebilmek için çeşitli yöntemler geliştirebilmektedirler. Bunlar; şiddete fiziksel olarak aynı şekilde karşılık verme, yaşadıkları şiddeti güvindikleri tanıdıklarına veya başkalarına anlatma, şiddet nedeniyle bulundukları mekanları terk etme ve ilgili kurum ve kuruluşlara başvurma şeklinde olabilmektedir.

Ülke genelinde mücadele edilmesi gereken öncelikli toplumsal sorumluluklar arasında yer alan kadına yönelik şiddetin önlenmesi için sivil toplum kuruluşlarının, kadın örgütlerinin, kamu kurumlarının ve üniversitelerin işbirliği içinde yürütecekleri çalışmalar önemlidir. Kadına yönelik şiddete önlem ve müdahale konusunda söz konusu bu kurum ve organlar arasında en fazla önem taşıyanları şöyle sıralanabilir: Polis, aile mahkemeleri, genel hukuk ve mahkeme personeli, mahalli otorite özel ünitesi (mahalli polis), mahalli otorite sosyal hizmet departmanları, mahalli otorite ev

bulma departmanları, mahalli otorite eğitim departmanları, sağlık hizmetleri, vatandaşlık hakları kurumları, kadın koruma ve yardımlaşma dernekleri, şiddete maruz kalmış kişileri koruyan ve destekleyen kurumlar, çocuklara yönelik hayır kurumları, akrabalar, mahalli destek grupları, gençlik projeleri, diğer gönüllü sektör projeleri, özel çabalar (Malos, 2000).Şiddeti reddeden bir toplum kültürü oluşturabilmek için ise toplumsal farkındalığı artırmak ve olumlu yönde davranış değişimi sağlamak, böyle bir değişime inanan bireylerin ve kurumların/kuruluşların ortak çabaları ile mümkündür (Yıldırım ve ark., 2013).Çalışmalar çoğunlukla istismara maruz kalan bireye yönelik müdahalelere ve bu bireyin desteklenmesine yoğunlaşmalı, istismar uygulayanın da rehabilite edilmesi şiddetin önlenmesi için son derece önemli ve gerekli olduğu vurgulanmalıdır. Bu yapılırken de her iki tarafın ruh sağlığını düzeltebilecek etkili tekniklerden faydalanılmalıdır.

Kadınları koruyucu hükümet politikaları ve bunlar neticesinde çıkarılacak kanunlarla gerçekleştirilecek hukuki reformlar çok daha büyük önem taşımaktadır. Hukuksal yaptırımlar, toplumun şiddet konusunda genel zihniyetini değiştirici faaliyetlerle okullardaki eğitim programlarının değiştirilmesi, medya ve internet üzerinde kadına yönelik cinsel obje ve şiddet içerikli aktivitelerin takip edilip engellenmesine yönelik çalışmaları desteklemelidir. Bu yaptırımlar olmadan, toplumsal ve sosyal bir iyileşme beklenmesi mümkün görülmemektedir (Yetim ve ark., 20018). Çünkü yaptırımları güçlü olmayan bir toplumda kadınlar başta fiziksel şiddet olmak üzere diğer tüm şiddet türlerine yönelik tacizlere maruz kalmaya devam edecekleri gibi, sosyal destekten ve korumadan yoksun ve yalnız başına bırakıldıkları takdirde uyuşturucu çeteleri, kadın ticareti ve sömürüsü gibi daha kurumsal tuzakların içerisine itilerek sorunun daha da içinden çıkılmaz ve topluma daha çok zarar verici hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Son olarak tüm bu yazılanlar tüm çalışma boyunca açıklanmaya anlatılmaya çalışılan nedenler yüzünden zaten toplumsal bir yara olan şiddetin başta aile yapısı olmak üzere toplumun tüm değerlerinin çökmesine ve fertlerinin güvenli, mutlu, huzurlu ve geleceğe umutla bakmalarını engellemektedir. Bu sebeptendir ki daha sağlıklı toplumlar oluşturmak adına şiddetin her türüne ‘DUR’ denmeli herkes elini taşın altına koyarak bu sorunun çözümü için çabalamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, M. (2013). Aile İçi Şiddet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 27-41.
- Aktürk, E. B., & Doğan, E. (2013). Türkiye’de Belediyeler ve Yerelde Kadın-Erkek Eşitliği Şartı Kapsamında Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 77-96.
- Ali, U. M. (2003). Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası. *Ankara: Yetkin Yayınevi*. (shf 82)
- Artuk, M. E. (2002). Kadına Yönelik Cinsel İstismara Örnek Olarak Evlilik İçinde Irza Geçme ve Fücür, 2. Baskı, *İstanbul*, 45.
- Ayata, G. (2012). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yasal Düzenlemeler. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Eğitim Seti*.
- Bilgel N, Orhan H. Aile içi şiddet. Bilgel N (Editör). Aile hekimliği. Bursa: Medikal Tıp Kitabevi; 2006. s.643-55.

- B. M. G. Kurulu (1993). Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge. Görüntülenme tarihi, 1(5), 2019.
- Çakır, Ö., Harcar, T., Sürgevil, O., & Budak, G. (2014). Kadına Yönelik Şiddet Ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4).
- Gökkaya, V. B. (2014). Cam Tavan, Kadın Ve Ekonomik Şiddet.
- Gökkaya, V.B. (2011). “Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Sivas İli (Cumhuriyet Üniversitesi) Örneği”, *ZfwtVol*, 3 (3), Ss.129-145
- Işık, N. S. (2007). “Türkiye’de Kadın Hareketi Ve Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet”, *Aile İçi Şiddet, Kadın Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, Ss.112-117.
- Kuzu, Ş. L. (2013). Toplumsal Cinsiyet Rejimi Bağlamında Aile Ve Aile İçi Şiddet. *Nişantaşı University Journal Of Social Sciences*, 1, 1.
- Karayel, A. H. K. (2019). Violence Against Women.
- Kocacık, F. (2004). Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet Türkiye’den Örnekler, Cumhuriyet Üniversitesi Yay. Sivas.
- Malos, E., 2000, “Suppingwiththe Devil?: multi-agencyinitiatives on domesticviolence”, in *Women, Violenceand Strategies for Actions*, (ed) Jill, R., Friedberg, M. &Harne, L., Open University Press, pp. 120-135.
- Özbek D., “Kadınlara Yönelik Şiddete Uluslararası Hukukun Yaklaşımı ve İç Hukuka Yansıması”, İstanbul Barosu Yayınları, Şubat 2002, s. 167.
- Yavuz, M. S., &Aşırdizer, M. (2009). Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Polikliniği’ne Başvuran Aileiçi Şiddete Maruz Kalmış Kadın Olgularının Analizi. *Adli Tıp Dergisi*, 23(1), 15-23.
- Yetim, D., & Şahin, M. (2008). Kadına yönelik şiddete yaklaşım. *Aile Hekimliği Dergisi*, C, 2(2).
- Yıldırım, F., Öztaş, D., & Hablemitoğlu, Ş. (2013). Bir Sağlık Sorunu Olarak Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde “Ekolojik Yaklaşım”. *Nişantaşı University Journal Of Social Sciences*, 1, 1.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ. & Tarım, Y. (2015). *Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele* (s. 31, Rapor). Ankara: T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Uçar, M. A. (2003). Aile içi şiddet ve aile koruma yasası. Yetkin Yayınları.

ÖĞRENCİ KÖŞESİ

SOSYAL HİZMET TARİHİNİ MERAK EDERKEN NOTLAR

Yasemin ŞENYUT¹

Bir başkası, "Bir acı mezhebi oluşturuyorsun" dedi. Bir Odocunun amacı olumludur, olumsuz değil. Acı çekmek, tehlikeye karşı bedensel bir uyarı dışında, işlevsel değildir. Psikolojik veya toplumsal olarak yalnızca yok edicidir.

"Odo'yu acıya- kendisinin ve başkalarının acısına- olağan dışı bir duyarlılıktan başka ne harekete geçirdi ki?" diye karşılık verdi Bedap.

Ursula K. Le Guin

Sosyal Hizmet Bölümü öğrencisiyim ve bu bölümü seçmemin nedeni “deneyim ile uzman” kavramıdır. Felsefe Bölümü’nde lisans eğitimi aldığım yıllarda şizofreni tanısı aldım ve yıllardır Şizofreni Hastaları ve Yakınları Dayanışma Derneği üyesiyim.

Felsefe Bölümü’nden mezun oldum ve bu bölümde yüksek lisans yaptım. Mavi Çimenlerde Nefes Al, Mayıs Islığı, Umut Defteri kitaplarım yayımlandı. Dernekte gerçekleştirdiğimiz etkinliklere katıldığım, Mavi At Kafe Kültür ve Yaşam Ortamı’nda çalıştığım ve Toplum ve Şizofreni Sempozyumları’nda aktif görev aldığım yıllar içinde ruh sağlığı konusunda hep daha çok bilgi edinme isteği duydum.

Ruh sağlığı hakkında kitaplar, makaleler okudum ve yazılar yazdım. Şizofreni Dernekleri Federasyonu Başkanı Sayın Doç. Dr. Haldun Soygür bana Ruh Sağlığında İyileşme kitabının çevirisinden bahsetti ve ben de heyecan duyarak kitabı okudum. Kitapta deneyim ile uzman kişilerden bahsediyordu. Deneyim ile uzman kişiler belirli dönemlerde ruh sağlığı sorunu yaşamış ancak bu sürecin üstesinden gelmiş ve kendileri gibi sorun yaşayan kişilere destek olmak amacıyla eğitim ile uzmanlarla birlikte ruh sağlığı alanında çalışmalar yapmış, araştırmalar yürütmüşlerdir.

Doç. Dr. Haldun Soygür ile kitap hakkında konuşurken yeniden üniversite sınavına girme düşüncesi gündeme geldi ve ben deneyim ile uzman olmak için ilk adımımı attım. Umuyorum ki bu bölümden başarı ile mezun olurum. Destek ağları kurarak, kişilerin içselleştirilmiş damgalamadan uzak, kendilerine daha çok güvendikleri, hayatlarını anlamlı buldukları ve özgür oldukları bir dünya için birlikte daha çok adım atarız.

¹ Sosyal Hizmet Öğrencisi

Sosyal Hizmet Bölümü öğrencisi olmak benim son dönemde yaptığım en iyi seçimlerden biri. Bu seçimimden dolayı sorumluyum. Kendime, arkadaşlarıma, aileme, topluma ve geleceğe karşı sorumluluk duyuyorum. Bu sorumluluğumun beni aynı zamanda özgürleştirdiğinin farkındayım. Sosyal Hizmet tarihini okurken de bu sorumluluk daha anlamlı bir hal alıyor. Yıllardır insanların bu alanda nasıl canla başla çalıştıklarını görmek beni heyecanlandırıyor. Daha çok öğrenme isteğimin temelinde bu mesleği en iyi şekilde yapmak var. Daha çok anlama isteğimin temelinde kendisini ifade etmekte zorlanabilen bir arkadaşşıma başka bir ifade yolunun mümkün olduğunu anımsatmak var. Deneyim ile uzman olma düşüncesi hayatımı yeniden şekillendiriyor.

Kişilerin özgürleşmesi ve iyilik hallerinin güçlenmesi için dünya varolduğundan bu yana süren yardımlaşma ve dayanışmayı haklar temelinde ele alan ve kişiyi çevresi ile etkileşimleri bağlamında anlamaya çalışan bilim sosyal hizmettir.

Kişilerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri için onlara fırsat eşitliği sunmaya çalışmak, kendilerine olanak sağlayacak sistemler ile kişileri buluşturmak ve farklılıklara saygı temelinde hareket ederek toplumdaki ve kişideki çelişkileri çözmek için politikalar üretmeye çabalamak sosyal hizmet uzmanlarının amaçlarıdır.

Ortaçağ'da hayırseverlik düşüncesi ile zenginlerin varlıklarının bir kısmını gönüllü olarak yoksullara aktarması ve bunu da genellikle kilise aracılığıyla yapması söz konusuydu. Özellikle İngiltere'de 1300'lü yıllarda yoksullar yasası çıkarılmıştı. Bu yasa daha sonra 1600'lü yıllarda Elisabeth Yoksullar Yasası olarak değişmiştir. 17. yüzyıl sonlarında İngiltere'deki Sanayi Devrimi ile insanların el emeğinden daha çok fabrikalarda çalışması söz konusu olmuş, doğanın ve insanın gücünden daha çok makineler önem kazanmıştır. Bu gelişme pek çok değişimi de beraberinde getirmiştir. Sosyal Hizmet bilimi de bu değişimlerden etkilenmiştir. 1917 yılında Mary Richmond sosyal hizmetin kuramsal temellerini ortaya koyan Sosyal Teşhis kitabını yazmıştır.

Fransız Devrimi ile birlikte insan onuru, özgürlük ve eşitlik kavramlarının insanların hayatını değiştirmesi söz konusu olmuştur. Daha önceleri hayırseverlik olarak kendini gösteren yardımlaşma bu dönemde kaynağını hümanizmden alır ve dayanışma güçlenir. Yoksullar, yetimler, engelliler ile ilgili çalışma evleri, yardım evleri kurulur. Özellikle Amerika'da ve İngiltere'de kurulan yardım evleri sosyal hizmet okullarının açılmasında önemli rol oynar. Richard Cabbotsosyal hizmet uzmanları ile birlikte çalışmak ister ancak o dönemde hastane yetkilileri buna izin vermez ve Cabbot sosyal hizmet uzmanlarına maaşlarını kendisi vererek onlarla birlikte çalışır.

1920'li yıllara geldiğimizde sosyal hizmet biliminde bireyin kendisi ile ilgilenmenin önemli olduğu Freud'un düşüncelerinden hareketle vurgulanır ve sosyal hizmetin terapi yönüne ağırlık verilir. 1929 ve 1930 yıllarında yaşanan Büyük Bunalımla beraber birey için kapitalizmin nasıl bir

güvensizlik yarattığı ortaya çıkar. 1960'lı yıllarla beraber sosyal hizmet biliminin sadece bireyin sorunlarına çözüm aramakla yetinemeyeceği açıktır.

Bu noktada aileye vurgu yapan Alice Salomon'u anmak gerekir. Sosyal Hizmet mesleğinin öncüleri arasında yer alan JaneAddams, Virginia Satir, Mary Richmond, Edgar Pye, Richard Cabbot, Mahatma Gandi, Emre Kongar, Sema Kut'un çalışmaları bizde merak uyandırıyor ve araştırma yapıyorsak burada heyecan duymalı ve soru sormaya devam etmeliyiz. Öğrenmek için attığımız her adımda dayanışmanın ve özgürlüğün insanlar için ne kadar önemli olduğunu kavrayacağız. Sosyal hizmet uzmanı olduğumuzda insanların olanaklarını görebilmeleri için harıl harıl çalışmak ve farklılıklara saygı ilkesini aklımızdan çıkarmamak dileği ile.

KİTAP TANITIMI

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ BUGÜNÜ VE YARINI

Turgay ÇAVUŞOĞLU¹

“Sosyal Hizmet Yönetimi” kitabı Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapan Hüsamettin Çetin tarafından literatüre kazandırılan bir eser.

Yazarın özgeçmişine baktığımızda 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulundan lisan eğitimini, ardından 1997 yılında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünde Yüksek Lisansını tamamlayarak Kamu Yönetimi Uzmanı unvanının aldığını görüyoruz. Mezuniyet sonrasında 1988-1993 yılları arasında İstanbul Küçükalyalı Çocuk Yuvasında görev yapan Çetin;1994- 2014 yılları arasında sosyal hizmet uzmanı, APK uzmanı, şube müdürü ve müşavirlik görevlerini yürütmüştür. Yazar 2015 yılından bu yana akademisyen olarak görev yapmaktadır.

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı

Özgeçmişten de anlaşılacağı üzere, alan bilgisi üzerine kamu yönetimi ve APK uzmanlıkları ile pekiştirilen Çetin; yönetim ve özellikle bütçeleme üzerine ihtisaslaşan bir yol izlemiştir. Kitabın ön sözünde yer almamasına karşın, Hüsamettin Çetin'in SHÇEK- TODAİE işbirliği içerisinde yürütülen “SHÇEK Norm kadro” çalışması ekibinde yer alarak çalışmaya katkı verdiğini biliyoruz.

Yazar kitabın önsözünde; “ *Dünyada yaşanan savaşlar, göç, kentleşme, suç, insan ticareti, gelir adaletsizliği, işsizlik, nüfus artışı, aile yapısında değişim vb. sorunların sosyal hizmetlere olan ihtiyacı arttırdığını*” vurgulamaktadır. Çetin; 1970-1980 ve 2000’li yıllardaki neo-liberal politikaların uygulama konulması ve ardından gelen kamu yönetimi reformunun hayata geçirilmesini sürecini değişik boyutlarıyla ele alarak yorumlamıştır.

Nika Yayınevi tarafından Ağustos 2018 yılında 211 sayfa olarak basılan eserin içeriği, aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 GİRİŞ

1.2 TEMEL KAVRAMLAR

1.3 AVRUPA'DA REFAH DEVLETİ, SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

1.4 TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

1.5 TÜRKİYE'DE KAMU YÖNETİMİ ÇERÇEVESİNDE SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

1.6 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

2. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1 ARAŞTIRMANIN MODELİ

2.2 ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

2.3 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ

2.4 VERİLERİN ANALİZİ

3. BÖLÜM; BULGULAR VE YORUMLAR

3.1 ALAN ARAŞTIRMALARINA YÖNELİK BULGULAR

3.2 ALAN ARAŞTIRMASINA YÖNELİK BULGULAR

4. BÖLÜM; SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1 SONUÇ

4.2 ÖNERİLER

KAYNAKÇA

Hüsamettin Çetin'in doktora tezinden üretilen ve kitap haline getirilen eserde, Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin; Mevcut durumu, Planlaması, Koordinasyonu, İnsan Kaynakları/Personel, Finansman ve Bütçe, Denetim, Yeniden Yapılanması-Yerelleşme konuları ayrıntılarıyla incelenmiştir.

KİTAP TANITIM

PSİKIYATRİK SOSYAL HİZMET

Merve Deniz PAK¹

Editörler: Prof. Dr. Arzu İçağasıoğlu Çoban ve Dr. Öğr. Üyesi Seda Attepe Özden

Yazarlar: Tarık Tuncay, Aziz Şeker, Işıl Bulut, Merve Deniz Pak, Ayşe Burcu Tunca, Cengiz Özbesler, Ferda Karadağ, Melike Tekindal, Abdulkaki Artık, Dilay Eldoğan Eken, Sezin Aydoğ Gürkan, Melek Durukan, Mehmet Can Aktan, Okan Cem Çırakoğlu, Ayla Kahil, Seda Attepe Özden, Arşaluys Kayır, Ebru Akgün Çıtak, Yılmaz Görmez, Filiz Demiröz, Zekiye Çetinkaya Duman, Kerime Bademli, Didem Hekimoğlu Tunceli, Sinan Akçay, Gülsüm Ançel, Gonca Polat, Cihan Aslan, Arzu İçağasıoğlu Çoban, Melek Zubaroğlu Yanardağ, Zafer Uzun, Meltem Oral.

Yayınevi: Nobel Akademik Yayıncılık

Yıl:2018

¹ Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi

Psikiyatrik sosyal hizmet, ruh sağlığı sorunlarına sahip birey ve ailelerine psikososyal destek sunma, onları güçlendirme ve toplumsal boyutta yaşadıkları sorunlara ilişkin farkındalık yaratma gibi çok boyutlu müdahaleler gerektiren bir alandır.

Psikiyatrik sosyal hizmet alanının başlangıcı sağlığın fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan bir bütün olduğu anlayışı temelinde ortaya çıkmıştır. Ruh sağlığı sorunlarına sahip birey ve ailelerin toplum içinde desteklenmesi gerektiği fikri ancak 1960'lı yıllardan sonra gündeme gelebilmiştir. Buna rağmen ruh sağlığı sorunları yaşayan bireylerin hala dışlanmaya maruz kalmakta olduğunu ve ruh sağlığı hizmetlerinin de yeteri kadar gelişemediğini söyleyebiliriz.

Ülkemizde de ruh sağlığı alanında koruyucu-önleyici, iyileştirici-tedavi edici, rehabilite edici-geliştirici hizmetlerin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Özellikle ulusal bir ruh sağlığı yasasının olmayışı, bu alandaki hizmetlerin nitelik ve nicelik açısından yeteri kadar gelişememesine neden olmaktadır. Ancak son yıllarda ruh sağlığı hizmetlerinde toplum temelli hizmet modellerine geçilmesi önemli bir gelişme olarak vurgulanabilir. Sayıları hızla artan toplum ruh sağlığı merkezlerinde sosyal hizmet uzmanlarının aktif olarak görev yaptığı görülmektedir.

Ruh sağlığı alanı farklı meslek gruplarının bir arada çalışmasını gerektiren alanlardan biridir. Bu nedenle kitap, ruh sağlığı alanında çalışan meslek gruplarının katkıları ve ruh sağlığı sorunlarına sahip bireylerin güçlendirilmesi gerektiği ortak kabulü ile hazırlanmıştır. Kitabın sosyal hizmet, psikiyatri, psikoloji, hemşirelik, ergoterapi gibi farklı alanlardaki lisans ve lisansüstü düzeydeki öğrenciler, uygulamacılar ve akademisyenler için yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Bu kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Psikiyatrik sosyal hizmetin temel dayanakları başlıklı ilk bölümde psikiyatrik sosyal hizmet ile ilgili temel kavramlar ve psikiyatrik sosyal hizmetin geniş toplumsal bağlamı ele alınmıştır. İkinci bölümü oluşturan çocuk ve ergen ruh sağlığı kısmında çocuk ve ergenlerde görülen psikiyatrik bozukluklar ve sosyal hizmet uygulamalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde erişkin ruh sağlığı ve sosyal hizmet uygulamaları bulunmaktadır. Çalışmanın son bölümü ise psikiyatrik sosyal hizmet alanında güncel konulara ayrılmıştır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİ ÇALIŞMALARI

Ozan ÇETİN¹

1. Genç Hayat Vakfı Kimdir?

Genç Hayat Vakfı, ruhsal ve fiziksel değişimlerin yoğun olarak yaşandığı 11-18 yaş grubunun hayata hazırlanma süreçlerine destek olmak amacıyla, 2008 yılında İstanbul'da kuruldu. Hiçbir ayırım gözetmeksizin insan odaklı yaklaşıma önem veren Vakıf, yaptığı çalışmalarla çocukların eğitime erişimlerini desteklemektedir. Çocukların ve gençlerin sahip oldukları becerileri keşfetmeleri için onlara ışık tutma misyonuyla, çocukların yetenekleri doğrultusunda bilgiye ulaşmalarını sağlamakta ve edindikleri bilgileri deneyimlemeleri için gerekli fırsatları yaratmaktadır.

Okumayan ve çalışmayan gençlere çözüm üretilmesi, teknoloji eğitimleri ile çocuklara 21. Yüzyıl becerilerinin kazandırılması, kız çocuklarının ve kadınların güçlendirilmesi, birlikte yaşam olgusunun inşa edilmesi gibi hedeflere yönelik proje ve eğitimler gerçekleştiren Genç Hayat Vakfı, aynı zamanda yaptığı araştırmalarla da bu alanlarda yürütülen çalışmalara katkı sunmaktadır. Ana çalışma konularımızdan bir tanesi olan **Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi** çalışmalarımız 2014 yılından bu yana devam etmektedir.

2. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Neden Önemli?

Çocukların temel haklarından yararlanabilmesi, eğitime erişebilmesi ve düşlerini gerçekleştirebilmesi için çocuk işçiliğinin önlenmesi önlenmelidir. Bununla birlikte, çocuk işçiliğiyle mücadeleyi tek başına değil bütün paydaşlarla hareket ederek bitirebiliriz. Kayıt dışı çalışmanın engellenmesi, güvencesiz çalışma koşullarının ortadan kaldırılması çok önemli. Ama esas önemli olan, ailelerin yoksulluk-yoksunluk döngülerinin kırılabilmesi, yetişkin istihdamı arttırılsın ki çalışan çocuklar bu döngüden çıkabilsinler.

3. Genç Hayat Vakfı bu konuda ne yapıyor?

Biz çocuk işçiliği ile mücadelede, çocuğa dokunan herkesi sürece dahil ediyoruz; ilgili bakanlıklar, yerel yönetimler, öğretmenler, aileler, tarım iş aracıları, özel sektör temsilcileri ve tarla sahipleriyle çalışıyoruz. Hasat zamanı, yerinde müdahale çalışmalarımız kapsamında, çocukların tarlalarda çalışmasını önlemek için yaz okulları açıyor ve çocuklara güvenli alanlar sağlıyoruz. Aynı zamanda, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin yaşadıkları şehirlerde de koruyucu-önleyici faaliyetler

¹ Genç Hayat Vakfı, Çocuk İşçiliğini Önleme Program Yöneticisi

yürütüyoruz: Ailelerin, insan onuruna yakışır şartlarda iş bulabilmeleri, düzenli gelir elde edebilmeleri, kamu hizmetlerinden faydalanabilmeleri gibi konularda, uzun vadede çocuk işçiliğini önleyici çalışmalar da yapıyoruz. Oluşturduğumuz bu sürdürülebilir model ile çocukların akademik başarılarını, kişisel ve sosyal becerilerini arttırmayı; sağlıklı beslenme ile gelişimlerine destek olmayı, sosyal uyum, kültürlerarası öğrenme ve birlikte yaşam kültürünü oluşturmayı amaçlıyoruz.

4. Destek ve Bundan Sonrası!

Çocuk haklarını savunan, çocukların insan onuruna yakışır koşullarda çocukluğunu yaşayabilmesi, çocukların eğitim ve oyun hakkından yararlanabilmesi için işbirliklerinin geliştirilmesi önemli. Bu konuya vereceğiniz destek, çocukların hayatında umut olacaktır.

SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN İNŞASINDA BİR KÖŞETAŞI:**MARY ELLEN RICHMOND¹ (1861 – 1928)**Mehmet Can AKTAN²**GİRİŞ³**

Sosyal hizmet mesleğinin yapıtaşlarından biri olan Mary Richmond, toplulukları organize etme kabiliyeti ve vaka çalışması pratiğini geliştirmesinin yanı sıra çok çeşitli konularda akıllıca öğretme ve konuşma yeteneğiyle tanınıyordu. 1910lu yıllardaki teşhis içeriğini ve metodolojisini sistematik olarak geliştiren Richmond'du. İlk prensibi, bakım odağının kişilerin kendi durumları dahilinde olması gerektiği idi. Kapsamlı araştırmalara dayanarak, “sosyal teşhis” (*social diagnosis*) olarak adlandırdığı şeyi geliştirdi. Ünlü daire diyagramı, müracaatçı ile çevrenin benzeşimini görselleştirdi. Richmond, müracaatçılara ve onların sosyal hizmet uzmanlarına açık olan altı güç kaynağını belirledi: Hane içindeki; müracaatçının şahsındaki; mahalledeki ve daha geniş bir sosyal ağdaki; sivil kurumlardaki; özeldeki ve kamu kurumlarındaki kaynaklar. Bu, 1970lerin sosyal hizmetlerinde çok popüler olan sistem teorisinin bir öncüsüdür. Sosyal Teşhis (1917) adlı kitabıyla Mary Richmond, profesyonel sosyal hizmetin bilimsel metodoloji geliştirmesinin temellerini oluşturdu. Birey ve çevresi arasındaki etkileşimde yoksulluk ve sosyal dışlanmanın nedenlerini araştırdı. Katkılarından dolayı Mary Richmond, sosyal hizmet mesleğinin ve mesleki eğitimin öneminin temel kurucusu olarak kabul edilir.

¹Sosyal Hizmet Öncüsü, Yönetici, Araştırmacı ve Yazar

²Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi

³Mary E. Richmond'un biyografisine ilişkin bilgiler, <https://socialwelfare.library.vcu.edu/social-work/richmond-mary/> sitesinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 20.09.2019)

Yaşamının İlk Yılları

Mary Ellen Richmond, 5 Ağustos 1861'de Belleville, Illinois'te bir taşıyıcı demirci ustası olan Henry Richmond ve Lavinia (née Harris) Richmond'un kızı olarak dünyaya geldi. Ebeveynlerinin çok küçükken ölmesi üzerine Richmond, anneannesi ve iki teyzesi tarafından Baltimore, Maryland'de büyütüldü. Aktif bir kadının oy hakkı savunucusu olan büyükannesi, bir spiritüalist (*maneviyatçı*) ve radikal olarak biliniyordu. Richmond; oy hakkı, ırkçılık sorunları, maneviyat ve çeşitli liberal dini, sosyal ve politik inanç tartışmalarıyla çevrili olarak büyüdü. Bu yetiştiriliş tarzı, onun içinde eleştirel düşünmeyi ve sosyal aktivizmi teşvik etti. Richmond'un büyükannesi ve teyzesi de geleneksel eğitim sistemine düşkün değildi; bu yüzden Mary Richmond bir devlet okuluna girdiğinde on bir yaşına kadar evde eğitim gördü. Sosyal etkileşim veya ilişkiler onun güçlü noktası değildi ve edebiyat okumak için çok zaman harcadı. Liseden on altı yaşında mezun oldu ve teyzelerinden biriyle New York'a gitti. On iki saatlik iş günleri ile çok zor bir hayatı içeren, çeşitli büro ve mekanik görevleri yapan bir yayınevinde iş aldı. Teyzesi kısa sürede hastalanıp Baltimore'a döndü ve Mary'yi on yedi yaşında tek başına bıraktı.

New York'taki iki yılın ardından Richmond Baltimore'a döndü ve birkaç yıl boyunca muhasebeci olarak çalıştı. Bu süre zarfında Unitarian Kilisesi'ne katıldı ve yeni arkadaşlarıyla tanışırken sosyal becerilerini geliştirdi. Richmond, 1889'da Baltimore Charity Organization Society (COS) ile Hazine Asistanlığına başvurdu. COS'lar, çeşitli şehirlerde yoksullara, engellilere ve ihtiyaç sahiplerine (özellikle de çocuklara) sosyal hizmetler sağlayan, yapılandırılmış bir sosyal hizmet mesleği geliştiren ilk örgütlerdi. COS hareketinin doğuşu, kaynağını kentleşmeden ve kırsal alanlarda yaygın olan "topluluk" ve karşılıklı yardımlaşmanın kaybından almıştır. Doğası gereği, ilk kentsel alanlar endüstriyel kazaları, hastalıkları, işsizliği, yoksulluğu, aile çöküşünü ve diğer sosyal ve ekonomik sorunları beslemiştir. İşsizlik, hastalık, yaşlılık veya fiziksel sakatlıktan etkilendiğinde, yakınları veya mali kaynakları olmayan birey ve ailelerin çok az seçeneği vardı: Kamu yardımı için başvurmak, özel yardım kuruluşlarına başvurmak veya yabancılardan yardım istemek.

Bir şehir ekonomik bir bunalım yaşadığında, emek çatışması veya geride gelir kaynağı olmayan çok sayıda güçlü erkek ve kadın bırakan başka bir olay yaşandığında, kentsel yoksullukla mücadele sorunları önemli ölçüde arttı. Hızlı sanayileşmenin neden olduğu yoksulluk sorunlarını gidermek için çok sayıda bağımsız grup ve örgüt oluşturuldu; ancak bunlar koordineli plan olmadan özerk bir şekilde çalıştılar. COS hareketinin birincil vurgusu; kentsel bağımlılığın genişleyen sorunları, özel hayırseverlerin çoğalması ve bazı birey ve ailelerin yardım için birden fazla kuruma başarıyla başvurarak sistemi "oynamayı" öğrenmiş olmalarına dair artan kanıtlarla başa çıkmak için "bilimsel" bir yaklaşım kullanmaktı. COS'ların genel amacı; kiliseler, yardım kuruluşları ve bireyler tarafından verilen düzensiz ve etkisiz sadaka sistemine düzen getirmektir.

Charity Organization Societies (COS) ile Çalışmaları

Richmond, COS'a bağlandığı süre boyunca lider, öğretmen ve pratik teorisyen olarak niteliklerini gösterdi. Kuruluşun misyonunu ve amacını açıklama ve kuruluşun sağladığı hizmetleri desteklemek için para toplama kabiliyeti, COS'un ilk kadın genel sekreteri olarak atanmasıyla sonuçlandı. Kariyeri boyunca, Dost Ziyaretçilerin ailelerle yaptığı işi profesyonelleştirme konusunda güçlü bir destekçiydi. Yoksul ailelerin durumlarını yönetmelerine ve değiştirmelerine yardımcı olmak için uygun eğitimin zorunlu olduğuna inanıyordu. 1897'de düzenlenen Ulusal Hayırseverler Konferansı toplantısında yaptığı tarihi konuşmada, inançlarını dile getirdi ve okulları profesyonel sosyal hizmet uzmanlarını yetiştirmeye çağırdı. Konferanstaki açılış konuşması, eğitimin tonunu ve yönünü belirledi.

Bu konuşmadan birkaç yıl sonra, Bayan Richmond, Philadelphia Yardımlaşma Cemiyeti'ndeki baş yönetici pozisyonunu kabul etti. Daha sonra, 1909'da son hamlesini yaptı ve New York'taki Russell Sage Vakfı'nın Sadaka Teşkilatı Birimi'nin yöneticisi olmak için New York'tan Philadelphia'ya gitti. Vakfın desteğiyle, sosyal hizmet uzmanları ağlarının kurulmasına ve işlerini yapmalarına yardımcı oldu. Ayrıca, fikirlerini “Friendly Visiting among the Poor” (*Yoksullar arasında Dostça Ziyaret*), “Social Diagnosis” (*Sosyal Teşhis*), “What is Social Case Work” (*Sosyal Kişisel Çalışma Nedir*) gibi kitaplarda yayınlamaya başladı. Richmond, Vakıfta aileleri, çalışma durumlarını, dulların mali kaynaklarını ve dulların sosyal refah sistemleri tarafından nasıl ele alındığını inceleyen “Nine Hundred Eighty-five Widows” (*Dokuz Yüz Seksen Beş Dul*) gibi araştırmalar yaptı. Yayımlanan kitaplarında, Richmond sosyal kişisel çalışma (*social casework*) anlayışını gösterdi. İnsanlar ve sosyal çevre arasındaki ilişkiye, yaşam durumlarının veya statülerinin ana faktörü olarak inanıyordu. Davranış konusundaki fikirleri, kesinlikle psikolojik bir perspektiften ziyade sosyal teoriye dayanıyordu. Bir aile veya birey için sosyal sorunların, önce bireye veya aileye bakılarak, sonra da aileler, okullar, kiliseler ve meslekler gibi en yakın sosyal bağlar da dahil edilerek ele alınması gerektiğine inanıyordu. Son olarak, vaka çalışması; kişinin ya da ailenin durumlarını iyileştirmek için gerekli ayarlamaları yapmasına nasıl yardımcı olacağının belirlenmesine yardım etmek için kişinin/ailenin normlarını belirleyen topluma ve hükümete bakar.

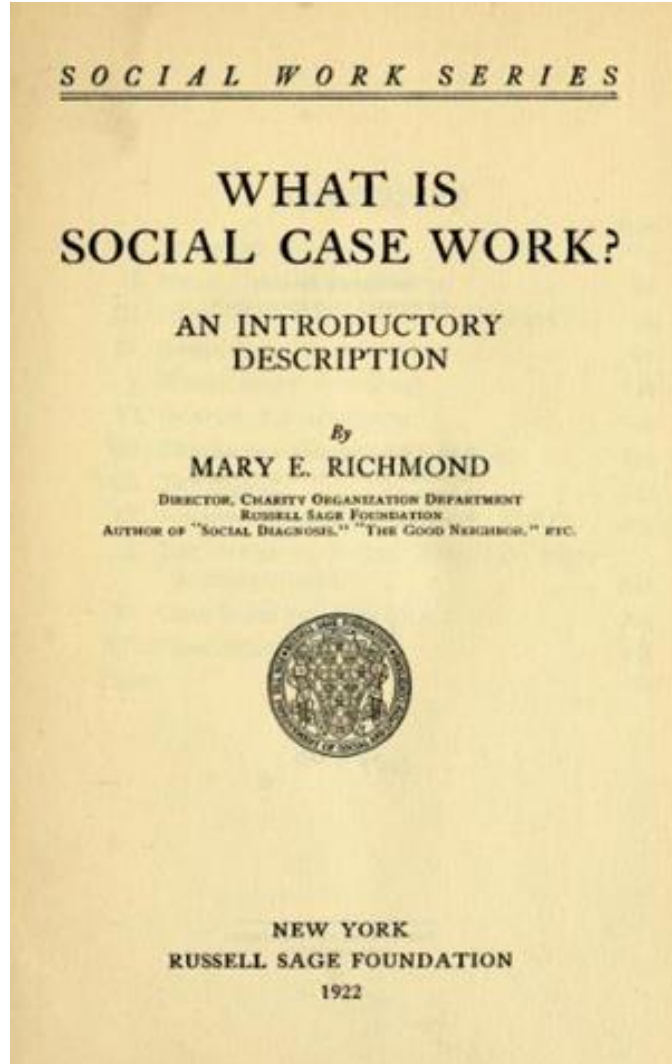
Richmond ayrıca, kötü oldukları için onları suçlamak yerine, kişinin veya ailenin güçlü yönlerine odaklanmaya inanıyordu. Odağının çoğu; çocuklar, aileler ve tıbbi sosyal hizmet üzerinedir. Topluma, ihtiyaç duyan herhangi bir kişi veya ailenin kaynağı olarak yoğunlaştı. Sosyal hizmet konusundaki fikirleri, zamanına göre oldukça devrimciydi ve onlarca yıl boyunca sorunları için kişiyi suçlayan bir yaklaşımın yeniden canlanmasına neden oldu. Bu fikirler şimdi mevcut sosyal hizmet eğitiminin temelidir.

Sosyal Hizmet Mesleğine Önemli Bir Katkı

Mary Richmond'ın sosyal hizmet alanındaki kalıcı etkisi, ailelerin uygun hizmetler almasını sağlama konusundaki kararlılığından kaynaklanmaktadır. Arkadaş canlısı bir ziyaretçi olarak eğitildi; yoksul insanların uğraştığı sorunları tam olarak anlamaya ve çalışanlarını yapılandırılmış bir şekilde

aileleriyle çalışmak üzere eğitmeye çalıştı. Dost ziyaretçilerin profesyonelleşmesinin, yoksul ailelerin daha iyi muamele göreceği ve dolayısıyla durumlarını iyileştireceği anlamına geldiğini belirtti. Richmond, hayır kurumunda doğrudan ailelerle birlikte ve aynı zamanda ulusal düzeyde bir avukat olarak çalıştı. Sosyal hizmetin profesyonelleştirilmesi konusundaki savunuculuğunun yanı sıra konut, sağlık, eğitim ve işgücü ile ilgili yasaların düzenlenmesi için lobi yapılmasına da yardımcı oldu. Çocukların ve kadınların refahı ile ilgili konulara özel ilgi gösterdi.

Kitabı, Sosyal Teşhis (1917), mesleğin hem teorik yönlerini hem de pratik uygulamalarını konu alan sosyal kişisel çalışmaya ilk kapsamlı giriş oldu. Diğer çalışmaları arasında *Dokuz Yüz ve Seksen Beş Dul* (1913), *Sosyal Vaka Çalışması Nedir?* (1922), *Çocuk Evlilikleri* (1925) ve *Evlilik ve Devlet* (1929) bulunmaktadır. Bu yazılar, günlük çalışmalarından ve sosyal hizmet meslektaşlarının uygulama ve araştırmalarından öğrendiği çok çeşitli deneyimleri ve dersleri temsil etmektedir. Mary Richmond ayrıca, Ulusal Sosyal Refah Konferansı'nda birçok kez sunum yapmıştır.

İspanya’da Sosyal Hizmet Eğitiminde Bir Örnek: Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi

Merve Deniz PAK¹

Sosyal hizmet eğitimi, dünyanın neredeyse her ülkesinde sunulan profesyonel bir alanı ifade ediyor. Ben de bu bölümde İspanya’da bulunan Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi hakkında bilgi vermek istemekteyim. Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi, 4 - 7 Haziran 2019 tarihleri arasında Avrupa Sosyal Hizmet Okulları Birliği (EASSW) tarafından düzenlenen “Değişen Avrupa’daki Sosyal Hizmet Eğitiminin Kalitesi” temalı konferansa ev sahipliği yaptı. Ben de bu konferansta bulunmam sebebi ile okulu tanıma fırsatı buldum.

Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi, tıpkı Türkiye’deki gibi Sosyal Hizmet Uzmanları tarafından yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde çeşitli alanlarda yürütülen çalışmaların desteklenmesi için akademik faaliyetlerini gerçekleştiriyor.

Complutense Üniversitesi, yalnızca İspanya’nın değil Avrupa’nın en köklü okullarından biri. Aynı zamanda içerisinde bulunan sosyal hizmet fakültesi, İspanya’daki ilk Sosyal Hizmet Fakültesi olma özelliğini taşıyor. Sosyal Hizmet Fakültesi, Somosaguas Kampüsü’nde bulunan Siyaset Bilimi ve Sosyoloji Fakültesi ile ortak bir binayı paylaşıyor. Fakültede sosyal hizmet öğrencilerinin kullanımına açık olan ayrı bir kütüphane, derslikler, seminer odaları, bilgisayar derslikleri, Wi-Fi bağlantısı sunan köşeler, kafeterya ve yemekhaneler bulunuyor.

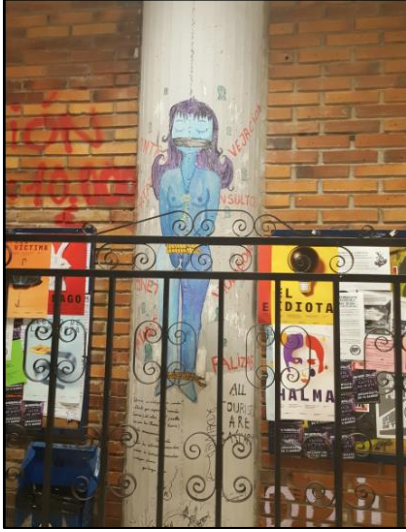

¹ Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi

Sosyal hizmet eğitiminin ilk yılında genel sosyoloji, siyaset biliminin temelleri ve yönetim, hukuka giriş, antropoloji, sosyal hizmetin kuramsal temelleri, temel psikoloji, ekonominin temelleri, istatistik, sosyal hizmetin metodolojik temelleri dersleri veriliyor. İkinci ve üçüncü yılında sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri, insan etkileşiminin temelleri, bireylerle sosyal hizmet, İspanya’da ve Avrupa’da sosyal hizmetlerin yapısı, gruplarla sosyal hizmetin temelleri, sosyal ve kültürel felsefe, sosyal kurumlar ve süreçler, İspanya anayasası, ailelerle sosyal hizmet, gruplarla sosyal hizmet, sosyal hizmetlerin organizasyonu, yönetimi ve planlaması, sosyal politika ve sosyal hizmet, davranış, tıp ve halk sağlığının temelleri, topluluklarla sosyal hizmet dersleri bulunuyor. Son yılda ise uygulama ve bitirme projesi dersinin yanı sıra seçmeli dersler veriliyor. Seçmeli dersler arasında ise bağımlılık: yaşlanma ve engellilik, sosyal hizmet ve sosyokültürel çeşitlilik, göç sosyolojisi ve etnik ilişkiler, kalkınma işbirliği ve sosyal hizmet, çağdaş toplumda toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyet perspektifine dayalı sosyal hizmet, çocuk ve ergenlerle sosyal hizmet, aile ve çocuk hukuku, eğitim ortamlarında sosyal hizmet, sosyal dışlanma tarihi, arabuluculuk, grup bağlamında davranış, yeni sosyal eşitsizlik şekilleri, sosyal hizmette etik ve davranış, Avrupa’da sosyal hizmet, karşılaştırmalı sosyal hizmet modelleri, uluslararası ve karşılaştırmalı perspektiften topluluk çalışması ve toplum gelişimi gibi dersler bulunuyor. Uygulama derslerinin planlanmasında fakültenin içerisinde “Staj ve İstihdam Bürosu” isimli bir birim bulunuyor. Lisans sonrasında eğitime devam etmek isteyen öğrenciler için yüksek lisans ve doktora programları da mevcut.

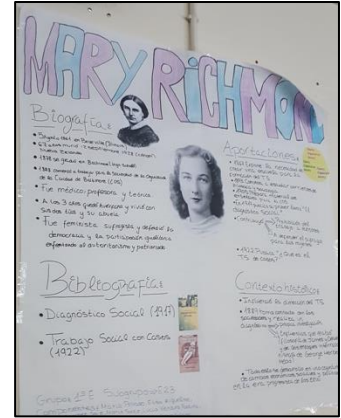
Sosyal hizmet fakültesinin iklimine bakıldığında, 17 Temmuz 1936–1 Nisan 1939 tarihleri arasında, demokratik seçimle İkinci İspanyol Cumhuriyeti’ne sadık "Cumhuriyetçiler" ile General Francisco Franco liderliğinde isyancı bir grup olan "Milliyetçiler" arasında yaşanan İspanya İç Savaşı’nın izlerini görebiliyorsunuz. Fakültenin duvarlarında günümüzde en büyük savaş karşıtı resim olarak kabul edilen Picasso’nun ünlü Guernica isimli tablosunun eskizleri yer alıyor.

Complutense Madrid Üniversitesi, Sosyal Hizmet Fakültesi toplumsal cinsiyet eşitsizliği, stereotip ve önyargıların yapısal durumuna meydan okumak amacıyla altı modülden oluşan cinsiyet eşitliği planını uygulamak için oluşturulan SUPERA projesinin koordinatörüdür. Fakültenin duvarlarında öğrenciler tarafından çizilen eskizlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çeken figürleri de görmek mümkün.

Sosyal hizmetin öncü isimlerinden Mary Richmond ve Jane Addams'a sosyal hizmet derslerinin yapıldığı sınıflarda rastlamak mümkün.

SOSYAL HİZMET UZMANLARI DERNEĞİ GENEL MERKEZİ

16. DÖNEM FAALİYET RAPORU

(1 OCAK- 31 HAZİRAN 2019)

NO	KONU	TARİH	DETAYLAR
1	SHUDER Web Sitesi	29 Mart 2019	Yenileme çalışmalarına önceki dönemde başlanan derneğimizin web sitesi www.shuder.org alan adı ile yayımlandı.
2	Sosyal Hizmet Sempozyumu 2019 Düzenleme Kurulu Toplantısı	8 Nisan 2019	Sosyal Hizmet Sempozyumu 2019 Düzenleme Kurulu Toplantısı SHUDER Yönetim Kurulu üyeleri ve Başkent Üniversitesi öğretim üyeleri Doç. Dr. Ertan KAHRAMANOĞLU, Prof. Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN ve diğer öğretim üyeleri ve öğretim görevlilerinin katılımı ile gerçekleştirildi.
3	Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Genel Kurulu	28 Nisan 2019	Ankara Holiday Inn Otel’de gerçekleştirilen Genel Kurula SHUDER Genel Merkezi temsilen YK üyesi Süleyman KAÇMAZ katıldı. Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu seçimi yapıldı. Genel kurulda SHUDER ortaklık ağı üyesi 14 aday örgütünün 44 temsilcisiinden 32'sinin oyunu alarak yürütme kurulu üyeliğine yeniden seçildi.
4	Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi" Bilgilendirme ve Paylaşım Toplantısı	16 Mayıs 2019	BM Ortak Programı kapsamında gerçekleşen "Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi" Bilgilendirme ve Paylaşım Toplantısına SHUDER’i temsilen YK üyesi Ergin BALCI katıldı. Ayrıca, toplantıya farklı il ve kurumlarda çalışan çok sayıda meslektaşımız da katılım sağladı.
5	Dünya Aile Zirvesi	13-15 Mayıs 2019	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda Dünya Aile Örgütü tarafından Portekiz’in Lizbon şehrinde düzenlenen zirveye Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğini temsilen YK üyelerimiz Süleyman Kaçmaz ve Ahmet Cemil Ölçer katıldı. Zirvede 32 farklı ülkeden toplam 165 temsilci yer aldı.

6	Sağlık Meslek Birlikleri Ücret ve Özlük Hakları Çalıştay	18 Mayıs 2019	TTB nin ev sahipliğinde, sağlık alanındaki farklı dernek, oda ve sendikanın katılımı ile gerçekleşen “Sağlık Meslek Birlikleri Ücret ve Özlük Hakları” çalıştayına SHUDER yönetimi olarak katılım sağlandı.
7	The Council of International Fellowship (C.I.F.) ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından düzenlenen mesleki deneyim paylaşım toplantısı	18 Mayıs 2019	The Council of International Fellowship (C.I.F.) ve SHUDER tarafından düzenlenen mesleki deneyim paylaşım toplantısında İspanya, Arjantin ve Viyana'dan meslektaşlarımızla buluştuk. YK üyemiz Öğr. Gör. Merve Deniz Pak İngilizce ve İspanyolca çevirilerde bulundu.
8	SES'in SHUDER Ziyareti	21 Mayıs 2019	Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası Genel Merkez Yönetim Kurulu üyelerini derneğimizde ağırlandı.
9	Uçan Süpürge Uluslararası Kadın Filmleri Festivali	23 Mayıs 2019	23 Mayıs 2019 tarihinde Devlet Opera ve Balesi binasında yapılan 22. Uluslararası Uçan Süpürge Kadın Filmleri Festivali açılış ve ödül törenine Derneğimizin temsilen yönetim kurulu üyesi Fatma Tokmak Yüksel katıldı.
10	Gençlik Ruh Sağlığı Kurumlar Arası İşbirliği Farkındalık Çalışması	23 Mayıs 2019	Öğr. Gör. Mehmet Can Aktan ve Öğr. Gör. Merve Deniz Pak, 23 Mayıs Gençlik Ruh Sağlığı Kurumlar Arası İşbirliği Farkındalık Çalışmasına SHUDER'i temsilen katılarak gençlerle teknoloji bağımlılığı, verimli ders çalışma ve üniversite yaşamı üzerine grup çalışması gerçekleştirdiler.
11	SHUDER Etik Kurul Toplantısı	29 Mayıs 2019	29 Mayıs 2019 tarihinde, asıl ve yedek üyelerin katılımıyla SHUDER Genel Merkezinde gerçekleştirilen etik kurul toplantısında kurul üyelerinin seçimi yapıldı. Ayrıca, kurulun toplanma ve çalışma esasları belirlendi.
12	Ortaklık Ağı YK Toplantısı	31 Mayıs 2019	Sivil toplumun çocuğa karşı şiddeti önlemeye yönelik izleme rolünü güçlendirmek amacıyla kurulan Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağının ilk YK Toplantısı TPD Genel Merkezinde gerçekleştirildi. Toplantıya SHUDER'i temsilen yönetim kurulu üyesi Süleyman Kaçmaz katıldı. Toplantıda, Ortaklık ağının 2019-2021 dönemi çalışmalarının değerlendirilmesi, üye

			değerlendirme kurulunun seçilmesi, üyelik başvurularının karara bağlanması ve genel kurul sonrası sürecin değerlendirilmesi konuları ele alındı.
13	SHUDER Etik Kurul Toplantısı	12 Haziran 2019	Etik Kurul Dernek tüzüğüne belirlendiği doğrultuda, etik kurulun çalışma usul ve esaslarını belirleyecek olan yönergeyi hazırlamak üzere 2. Toplantısını gerçekleştirdi.
13	9. Sosyal Hizmet Eğitim Çalıştayı	15 Haziran 2019	9. Sosyal Hizmet Eğitim Çalıştayı, SHUDER ile Sosyal Hizmet Okulları Derneği (SHOD) işbirliğinde 15 Haziran 2019 tarihinde Derneğimiz Genel Merkezi'nde gerçekleştirildi.
15	Dünya Mülteciler Günü	20 Haziran 2019	Dünya Mülteciler günü nedeniyle, HÜKSAM (H.Ü Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi), UNFPA (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu), Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen "Birlikte Güçlenen Kadınlar" konulu toplantıya derneğimizi temsilen Genel Başkan Fikri AKBİN, Genel Başkan Yardımcısı Fatma TOKMAK YÜKSEL ve üyemiz Şükran DANIK katıldılar.
16	HIV Alanında Sosyal Hizmet Müdahalesi Atölye Çalışması	22 Haziran 2019	Pozitif Yaşam Derneği ve SHUDER ortaklığı ile 22 Haziran 2019 tarihinde gerçekleştirilen atölyede HIV alanında sosyal hizmet müdahalesi, koruyucu önlemler, HIV ile yaşayan bireyler ile çalışma, yasal mevzuat ve HIV ile yaşayan mülteciler başlıkları ele alınmıştır.
17	Çalıştay	27-28 Haziran 2019	AB tarafından finanse edilen ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) teknik desteğiyle yürütülen "Ruhsal Engelli Bireyler İçin Sosyal İçerme Projesi" kapsamında Ankara'da gerçekleştirilen çalışmaya, derneğimiz adına yönetim kurulu üyesi Ahmet Cemil Ölçer katılarak "Sosyal İçerme ve Sosyal Hizmet Mesleği" konusunda sunum yaptı.

SOSYAL HİZMET DERGİSİ YAYIN KURALLARI

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin bir yayını olan Sosyal Hizmet Dergisi Ocak ve Haziran aylarında olmak üzere altı (6) ayda bir ve yayın kurulu tarafından gerekli görülen zamanlarda özel sayı olarak elektronik ortamda veya basılı olarak yayınlanır. Eksik sayılar yılda bir (1) dergi olarak tamamlanabilir.

Sosyal Hizmet dergisi, sosyal hizmet/sosyal bilimler alanında yapılmış bilimsel ve mesleki çalışmaları yayınlar. Sosyal hizmet alanında yapılmış çalışmalara basım önceliği tanınır.

Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak Dergi, Türkiye dışındaki sosyal hizmet uzmanları ve sosyal bilimciler tarafından hazırlanan yabancı dildeki yayınlara da açıktır.

Sosyal Hizmet Dergisi, sosyal hizmet/sosyal bilim alanında yapılmış mesleki ve bilimsel çalışmaların yanı sıra, kitap eleştirileri, kitap tanıtımları, mesleki ve bilimsel çalışmalara ilişkin duyuruları da yayınlar.

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar aşağıdaki konu ve formatlarda olabilir:

- Araştırma makaleleri, derleme makaleler, çeviri makaleler
- Olgu sunumları
- Sosyal Hizmet Uygulamaları/Deneyim Paylaşımları
- Proje tanıtım yazıları, özetleri
- Röportajlar, söyleşiler, portreler
- Yüksek Lisans ve Doktora tez tanıtımı/özetleri
- Kitap tanıtımı, kitap değerlendirmeleri
- Yurt içi veya yurt dışı mesleki haberler, etkinlikler vb.
- Kurumların Yeni Sosyal Hizmet Uygulamaları
- Ulusal veya Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanlarını tanıtıcı yazılar
- Sosyal Hizmet Öğrencilerinin yazıları (eğitim/staj deneyimleri, lisans tez tanıtımları/özetleri vb)

Sosyal Hizmet Dergisinde yayınlanması istenen yazılar dergi Yayın Kurulu tarafından incelenir ve uygun görülen yazılar yayınlanır. Yayınlanması uygun görülmeyen çalışmalar hakkında yazara/yazarlara bilgi verilir. Dergiye gönderilen yazılar hiçbir koşulda iade edilmez.

Dergide yayınlanan çalışmalarda yer alan görüşler yazarlarına aittir. Dergi Yayın Kurulu ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, yazarların görüşlerinden sorumlu tutulamaz.

YAZIM VE SUNUM KURALLARI

Genel Kurallar

Sosyal Hizmet Dergisinde yayınlanacak yazılar Times New Roman yazı karakteri, metin 11 punto, üst başlıklar 12 punto, 1,5 satır aralığı ile sağa sola dayalı, paragraflar arasında 6 nk boşluk bırakılarak yazılmalıdır.

Yazılar bilgisayar ortamında A4 sayfa boyutuyla ve Microsoft Word Programı aracılığıyla yazılmalıdır.

Metinde yer alan şekil, çizelge veya fotoğraflar numaralandırılmalıdır.

Yazarlar, Sosyal Hizmet Dergisinde yayınlamak istedikleri çalışmalarını e-posta yoluyla dergi@shudernegi.org, info@shudernegi.org ve ozdemirabidin06@gmail.com adreslerine veya çalışmanın iki kopyası ve bir compact disc ile birlikte Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi; Meşrutiyet Mah. Karanfil Sok. Zafir İş Merkezi 4/86 Kızılay /ANKARA adresine postalayarak Yayın Kurulu'na ulaştırabilirler.

Kaynakça Yazım Kuralları

Kaynakça Bağlacı

Yararlanılan kaynaklar metin içinde kaynakça bağlacı ile gösterilmelidir. Kaynakça bağlacının kullanımı aşağıdaki gibi olmalıdır.

Kullanılan kaynak tek yazarlı ise: (Adem 1993: 25),

Kullanılan kaynak iki yazarlı ise: (Adem ve Mehmet 1993: 25)

Kullanılan kaynaktaki ikiden fazla yazar ismi varsa: (Adem ve Diğerleri 1993:26)

Kaynakça Düzeni

Kaynakça listesinde yer alan yayınlar yazarların soyadlarına göre sıralanmalı ve numaralandırılmalıdır. Kaynakça gösterim biçimleri şu şekilde olmalıdır.

Kullanılan kaynak bir dergi makalesi ise:

Küçükkaraca N. (2000) “Kadın Suçluluğu ve Hükümlü Kadınların Durumu”. *Sosyal Hizmet*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. 8 (3), 23-25.

Kullanılan kaynak bir editörlü kitap ise:

Tufan B., Aktaş A. M. Duyan V. (Ed) (2000). *Travma Tedavisi Uzman Eğitimi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları. Yayın No: 005. Ankara.

Kullanılan kaynak editörlü kitapta bir bölüm ise:

Grayer E. (2000). “Deprem Travmaları”. *Travma Tedavisi Uzman Eğitimi*. Tufan B., Aktaş A.M. Duyan V. (Ed). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları. Yayın No: 005. Ankara.

Kullanılan kaynak yayınlanmış bir ulusal ya da uluslararası kongre bildirisi ise:

Kabacalı A. (1995). “Türkiye’de Batıcılık Akımı ve Hoşgörü”. Uluslar arası Hoşgörü Kongresi Bildirileri. *Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı*. S: 97-100, Antalya.

Kullanılan kaynak yayınlanmamış bir ulusal ya da uluslararası kongre bildirisi ise:

Metin N. (1996). “Entegrasyon Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar”. *Özürlü, Kent ve Çevre Kongresi’nde Sunulan Bildiri*, Ankara.

Kullanılan kaynak Yasa veya Anayasa ise:

Yabancı Memleketlere Gönderilecek Memurlar Hakkında Kanun (4489 S.K.), Md. 1; 1943.

Kullanılan kaynak web’de yer alıyorsa, web kaynakları kaynakçanın sonunda web adresi verilerek yazılır.

Tarımeri, Nihat. (2016, 11 Mayıs). Sosyal İnceleme Raporu... Erişim tarihi: 30 Mayıs 2017, <http://www.sosyalhizmetuzmanlari.com.tr>

Kullanılan kaynak bir filmden alınmışsa:

Kavur, Ö. (Yönetmen). (1986). *Anayurt Otel* [Film]. İstanbul: Fono.

Kullanılan kaynak gazete ise:

Kongar, Emre. “Halkla İlişkilerin Önemi ve Ülkemizdeki Gelişmeler,” Cumhuriyet. 3 Kasım 2010. s.11.

Kişisel görüşmeler metinde belirtilmeli ancak kaynakçada yer almamalıdır.

Örnek: (Sema Kut, kişisel görüşme, Nisan 2017)